

NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 13412

MOYSHELES KINDERYORN

David Kassel

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יונוט - ביבליאטעק.

ד'ר קאסעל.

משה'לעם

קינדער־יארן

ערשטער טײל.

צינטראלע יידישע ביבליאטעק

אין פּרעסע-באָקלעך - סאַרלאַנג

::: וואַרשע, 1921. :::

ערשטעס קאפיטל.

גוט איז זומער נישט גיין אין חדר צוליב רבי-געלה, באַקן זיך אויף דער זון, ליגן שעה/נווייז אין טיך, ארומטרייבן זיך מיט יינגלעך, עסן האַרטע גרינע עפל, וואַרפן שטיינער אין פרעמדן פענסטער, אַרויפכאַפן זיך אויף א פור בשעת דער פּוּרמאַן זעט נישט, שפּילן זיך מיט אַ הינטל, האַדעווען טויבן, צעשלאַגן זיך מיט אַ חבר, נאַקקרימען אַ קאַליקע און וואָס ווייניקער שלאָפן.

גוט איז אויך צו ליגן זומער מיט'ן פנים אַרויף אויף א ברייט פעלד מיט זאַנגן, אין שכנותי מיט די שטילע בלאַע קאַרנבלימלעך און זיך אָן מחשבות צוהאַרכן צום ווייטן סקריפּ מון א וואָגן, צום טרוקענעם און פרייליכן טשוויטשערן פון פייגל, צום באַסיקן זשומען פון בינען, צו דער לאַכעדיקער זאזערומע פון פּראַשן-קולות, צום פאַרטראַכטן אַפּגעהאַקטן האַווקען פון אַ ווייטן דאַרף-הונט און צו די טויזענטער-טויזענטער קלאַנגען אין גראַז און אין די קאַרן און אויפ'ן שטויביקן וועג אין אויפ'ן בלאַצען הימל אפילו.

נאָר גוט איז אויך אייכנזשטיין גאָר שרי, אויפרייסן.

ווי משה'לע, ברייט די אויגן און מיט אַ פאַרצאַפלט הערצל אַרויסקוקן דורכ'ן קליינעם פענסטערל אויף גאַטס ליכטיקער וועלט. מען דאַרף זיך נישט אָנטאָן, מען באַדאַרף זיך נישט וואַשן— מען דאַרף נאָר קוקן.

עס מאַכט נישט אויס, וואָס דער הויף איז גרויס און אָרים און וויסט, אָן ביימער און אָן גראָז. עס איז גענוג דאָס היל' צערנע הייזל מיט'ן מאָך-באַוואַקסענעם דאָך, וואָס שטייט אַנטקעגן משה'לעס פענסטערל, און דער לאַנגער גראַעזער פאַרקאָן, וואָס ציט זיך דערביי, און די שטיקלעך גלאָז, וואָס לייכטן = אַרויס ווי ווייסע פייערלעך פון דער ערד, און דאָס פייגעלע, וואָס פליט פריילעך אַדורך מיט אַ טרוקענעם שטרוי אין שנאַבל, און דער בלאַעזער הימל, וואָס הענגט אין דער הייך ווי אַ פונאָג = דערגעפנטער בלאַ = זיידענער שירם, און די זון, וואָס פלייצט מיט בלענדענדיקען ליכט. דער גאַנצער הויף טובל'ט זיך אין וואַרימען גאַלדענעם ליכט, און מער ווי דאָס באַדאַרף מען נישט. וואָרום אַז עס איז דאָ זון אויפ'ן הימל, איז נישטאָ קיין נויט אויף דער וועלט, איז אַלץ גוט.

משה'לע וואָלט לאַנג געקוקט דורכ'ן פענסטערל, אַלע טאָג מיט דערזעלבער נייגיריגקייט און דורשט, ווען נישט די מאַמע, וואָס שלעפט אים פאַר'ן הענטל — ער זאָל זיך אָנטאָן, וואַשן און דאַוונען, און ווען נישט שיינדעלע, וואָס שמייכלט פון ווייטן אין גאַלד פון דער זון.

שיינדעלע איז שוין לאַנג אויפ'ן הויף. זי שטייט אויף זייער פרי. דאַוונען דאַרף זי נישט. אַמאָל גייט זי פאַרביי דאָס פענסטערל, זוכט כלומר'שט עפעס אויף דער ערד און פאַרשווינדט באַלד הינטער דער שטוב. אַמאָל הערט זיך ווי זי זינגט ערגעץ פון אַ ווינקל הויף, דאָס לייטימעלע איז יונג, דין און וואַנדערלעך זיס. נאָר משה'לע מוז דאַוונען. דאַוונען מוז ער, נישט נאָר צוליב דעם וואָס די מאַמע הייסט, אָבער אויך צוליב דעם וואָס ער אַליין וויל עס. משה'לע איז פון נאַטור זייער אַ פרום יינגעל און האָט זיך זיין פאַרשטעלונג וועגען גאַט. אויפ'ן הימל זענען דאָ גאַלדענע פאַלאַצן און גאַט זיצט אין דעם שענסטן פון זיי. ווי שוין

דארף עס זיין, ווען אַזאַ קליין צען-יעריג ינגעלע שטייט אויף דער ערד און דאוונט פאַר גאַט, וואָס זיצט אויפ'ן הימל אין אַ גאַלדענעם פּאַלאַץ? קוקט גאַט אַראָפּ פונ'ם גאַלדענעם פּאַלאַץ צו דעם ינגעלע אויף דער ערד און שמייכלט, ווי אַ גוטער פּאָטער, וואָס איז שטאַרק צופרידן מיט זיין קינד. נאָר זומער טוט משה'לע עבירות און די ערשטע און גרעסטע פון זיי איז די, וואָס ער דאוונט שלעכט און איילנדיק. גאַט זיצט טאַקי אין גאַלדענעם פּאַלאַץ און קוקט אַראָפּ, אָבער ביי משה'לען לויפן אין דאוונען די געדאַנקען און עס ווילט זיך זען שיינדעלעך און זיין אין דרויסן. פאַראַן נאָר איין סגולה דערצו: שטעלן זיך אין אַ ווינקל, אויפהייבן די אויגן צום הימל און אָפּזאָגן מיט האַרץ און מיט אַ ריינעם קאַפּ, אָן זייטיקע געדאַנקען, אַ קורצע תפילה, מיט ייִדישע ווערטער, וואָס ער האָט איינמאַל, אין אַזאַ מינוט, פאַרפּאַסט.

און די תפילה איז אַזאַ:

„רבוננו = של = עולם! זיי מיר מוחל. איך האָב דיך לייב ווי מיין טאַטען און מאַמען און נאָך לייבער, און איך האָב פאַר דיר מורא. היינט דאוון איך נישט גוט, דערפאַר וועל איך היינטיקן טאָג קיין שום עבירה נישט טאָן. גאַטעניו, איך האָב דיך לייב, ווי דער ווילנער גאָן האָט דיך לייב געהאַט.“

טיפּ אין האַרצן פילט משה'לע, אַז אָט די קורצן תפילה, וואָס איז אַ סוד און קיינער ווייס ביי אים נישט פון איר, האָט אפשר מער וואָג ווי דאָס גאַנצע לאַנגע דאוונען. טיילמאָל דאַכט זיך אים, אַז גאַט הערט זיך = צו צו יעדעס וואָרט זיינס און איז אים מוחל. דעמאָלט דערפילט ער צו גאַט נאָך אַ גרעסערע לייבע און אויפ'ן האַרצן ווערט וואונדערלעך לייכט. די דאָזיקע לייכטקייט איז אויך אַ פיזישע: פונקט ווי אַ שווערע לאַסט וואָלט אים אַראָפּגעפּאַלן. פון קאַרק.

איצט איז ער אינגאַנצן פריי. אָפּגעטרונקען טיי, לאָזט זיך משה'לע אַרויס אויפ'ן הויף, און דאָ באַגעגענען זיך צוויי קינדער דער אַ ינגעלע מיט אַ מיידעלע. דאָס ינגעלע האָט פאַרטראַכטע גראַע אויגן, אַ דין העלדול און דינע הענטלעך. זיינע באַוועגונגען

זענען צוריקגעהאלטענע און אָנגעשטרענגטע, ווי ביי אַ מענטשן, וואָס טראַכט אַסך. דערפאַר איז דאָס מיידעלע דורכאויס שמייכל, אויגן-גלאַנץ און באַוועגונג. די אויגן אירע זענען אויך גראָע, אָבער שטראַלנדיקע, שמייכלענדיקע און האַרציקע, און ברעמען האָט זי ווי האַלבע רייפלעך, און דינע פּרישע ליפלעך, פּונקט ווי אויסגעשוירענע פּון עפעס אַ רויטען שטאַף און פּון קליינעם יונגן שטערן לויפן אַהינטער טונקעלע כוואַליעס האַר און ענדיקן זיך אין צוויי צעפלעך אויפ'ן רוקן.

שיינדעלע באַגעגנט אים פּראַסט און האַרציק.

— אַ!— שרייט זי אויס— אַזוי שפעט אויפגעשטאַנען.

אָבער משה'לע בייגט-איין דעם קאַפּ און זאָגט שטיל אַרויס:

— נעכטן אין אַוונט איבערגעלייענט אַ ניי ביכעלע: דער

שרעקלעכער מערדער ריכאַרד...—

— מיט אַ וואַלד?

— מיט אַ וואַלד.

— און מיט גזלנים?

— און מיט גזלנים.

— וועסט מיר עס אויך איבערלייענען?

— נו, אַוודאי.

— ווען?

— היינט אין אַוונט.

פאַמעלעך, אומבאַמערקט גייען ביידע אַרויס פּון הויף אין

גאַס אַריין.

זיי ריידן נישט, נאָר דאָס שווייגן גיט זיי דאָס אייגענע,

וואָס אַנדערע דאָס ריידן. זיי פאַרשטייען זיך מאַדנע גוט צווישן

איינאַנדער און לייכט איז זיי אויף דער נשמה. צווישן זיך שפּילן

זיי זיך זעלטן און שולדיק דערין איז אייגענטלעך משה'לע. שיינ-

דעלע וואַלט זייער געוואַלט שפּילן, טאַנצן, זינגען, אויפפירן זיך

אַזוי, ווי אַלע צעניעריגע מיידעלעך פירען זיך אויף. נאָר משה'לע

האַט ליב ערנסט, הלומות, מעשה-ביכלעך און שווייגן. און שיינ-

דעלע איז נישט-ווילענדיק אונטערגעוואָרפן זיין ווילן. שיינדעלע

מיינט, אַז משה'לע איז זייער אַ קלוגער און זייער אַ געראַטענער

און זי דאַרף אים פאַלגן און הערן. משה'לעס ערנסטקייט איז אָבער נישט די ערנסטקייט פון אַ גריבלער אָדער פון אַ שווערן כאַראַקטער, נאָר פון פרייהיגן אומעט, פון פילן די פאַרב פון די הימלען, פון ציטערן פאַר די בלאַסע קאַלטע לבנה-שטראַלן, וואָס ווירקן אויף אים אומפאַרשטענדלעך, פון בלוט-אַרימקייט און פון סתם בענקשאַפט. דאָס האַרץ בענקט ביז טרערן און טיילמאַל, אז קיינער זעט נישט, וויינט ער טאַקי אָן אַ שום סיבה.

—משה'לע, —פרעגט פּלוזלינג, שיינדעלע—אָט דער ריכאַרד, וואָס דו האַסט מיר געזאָגט, איז טאַקי זייער אַ שרעקלעכער מערדער? ...

משה'לע קוקט צו אַ שפיץ פון אַ ווייטן בוים, וואָס זעט זיך אַרויס הינטער אַ דאך פון אַ הייזל. דער בלאַער הימל רוט אויפ'ן שפיץ בוים און משה'לען דאַכט זיך, אַז דאָרט לאָזט זיך אַראָפּ דער הימל, כאַטש ער ווייס, אַז דאָס איז נישט אַזוי, אַז ער האָט זיך שוין פיל מאַל גענאַרט דערמיט, פונדעסטוועגן האָט ער אומגעווינער ליב צו זיין גענאַרט און גאָר גערן נעמט ער עס אָן פאַר אַן אמת. אויב דאָרט לאָזט זיך ווירקלעך אַראָפּ דער הימל, מוז דאָרט זיין אומגעוויינלעך גוט און שוין.

נאָר שיינדעלעס פראַגע צעשלאָגט אים די רעיונות.

—ווער, ריכאַרד?—רייסט ער אָפּ די אויגן פונם הימל

מיט'ן שפיץ בוים—ריכאַרד איז דווקא געווען אַ גוטער מענטש... וועסט הערן...

משה'לע וויל איר שוין אויפ'ן אָרט דערציילן, ווער ריכאַרד איז געווען, נאָר צו וואָס ריידן, אַז ער וועט עס איר לייענען אין אָונט, אַז דער הימל לאָזט זיך דאָרט ווייט אַראָפּ אויפ'ן שפיץ בוים, אַז שיינדעלעס האָר זענען פאַרגאַסן מיט זון, אַז אין גרינעם הויז דאָרט ביים רייכן טאַטער, שפילט מען אויף אַ פידל און אַז עס וועט נאָך אַזוי לאַנג זיין זומער און זומער. פון חדר איז ער פריי, און גאָט איז אַ גוטער, און טאָן דאַרף מען, דאַכט זיך, גאַרנישט, און אַ ביכעלע איז שטענדיק פאַראן אונטער'ן האַנט און שיינדעלע וואוינט אַ טיר נעבן אַ טיר.

— שיינדעלע, פרעגט ער פלוצלינג— וואס האטו ליב, טאג
צו נאכט?

שיינדעלע צוטפערט האסטיק, מיט אמאל, נישט געטראכט:
טאג.

— און איך: נאכט... — זאגט ער נישט - פעסט ארויס און
ווישט - איבער דעם שטערן מיטן דינעם הענטל, ווי א דערוואק-
סענער מענטש.

צווייטעס קאפיטל.

אויפ'ן טונקל-בלאָען הימל גליטשן זיך אַרויס דריי שטע-
רנדלעך, פונקט ווי דריי גאַלדענע פליגעלעך, וואָס שפילן זיך
איבער אַ גרויסן רוהיקן ים, און די קליינע פענסטערלעך ביי
שיינדעלען אין שטוב זויגן די קילע אָוונט-לופט, ווי אַ מענטש
מיט קראַנקע לונגען. אויפ'ן הויף דרייען זיך אַרום יידן און
ווייבער און קינדער, פונקט ווי ביי זיך אין שטוב, האַלב-נאַקעטע,
מידע און פאַרשמועסטע. מאַנכע שטייען אין קופּטעלעך, מאַנכע
רוקן זיך אַרום ווי שאַטנס און אנדערע זיצן אויף דער ערד מיט
אַפענע הערצער, מיט אַרויפגערוקטע היטלען, אָנגעשפּאַרט צו
אַ וואַנט, פונקט ווי וואַנדערער ערגעץ אין אַ וואַלד נאָך אַ לאַנגער
און שווערער נסיעה. דאָס זענען אַלץ שכנים—מענטשן, וואָס
וואוינען אין די קליינע דירה'לעך פון דעם גרויסן הויז מיט די
פאַרוויינטע פענסטערלעך. דער גרעסטער טייל פון זיי וועט
שלאָפן אויפ'ן הויף, אונטער'ן פרייען הימל, און דאָס גיט צו דעם
הויף עפעס אַ היימלעך און אומגעוויינלעך אויסזען. נישטאָ קיין
באַזונדערע געזינדן, קיין צעשיידטע משפּחות. דער הויף, דער

גרויסער זומערדיקער הויף האָט זיי אַלעמען פאַראייניקט, און עס דאַכט זיך אז אַלע געהערן צו איין משפּחה, וואָס וואוינט ווי אַ גרויסער לאַגער אונטער דעם פרייען הימל מיט די דריי שטערנדלעך - פליגעלעך.

שיינדעלעס מאַמע איז אַ ברויט-בעקערין, און ביי זיי ווערט מען נישט נתפעל פון היץ, פון אַ הייסן טאָג. זיי האַלטן נאָר אָפּן די פענסטער און גייען זיך נישט אָפקילן אין דרויסן. שיינדעלעס מאַמע, פאָיע, וואָס אזוי הייסט אויך משה'לעס מאַמע, איז אַן אויסגעטריקטע יידענע מיט יונגע אויגן, אַ מת מיט אַ לעבעדיקן וואַרימען שמייכל, און זיצן נעבן איר, אָדער עסן דאָס וואָס זי דערלאַנגט, אָדער באַקומען פון איר אַ גלעס, אָדער זיין דערוואַרעמט פון איר שמייכל, איז זייער אָנגענעם. זי האָט אויך ליב מעשה-בידלעך, תּחינות, יציאת מצרים, הנהיך מיט די זיבן קינדער און הילען. פאַר משה'לען גרייט זי שטענדיק אַן אַ גוטע זאָך צוה עסן, גיט אים אָפּ דאָס שענסטע אָרט ביים טיש און טענטלט זיך אַרום אים, ווי אַ גוטע און האַרציקע מאַמע. אַמאָל פאַרגעסט זי זיך און לויבט אים אין די אויגן:
— נישטאָ אַזא וואויל קינד...

דעמאָלט ווערט משה'לען אי פריילעך, אי אומעטיק און ער לאָמט - אַראָפּ די אויגן. ער שפירט אויך, אז ער איז אַ וואוילער. נאָר אין אַן אַנדער אָרט האָט ער באַדאַרפט זיין, צווישען אַנדערע מענטשן זיך האַדעווען און וואַקסן און לעבן.

משה'לע איז שוין לאַנג געקומען און האַלט אַ גראָ ביכעלע אין האַנט. דאָס ביכעלע איז נישט מער און נישט ווייניקער ווי דער שרעקלעכער מערדער ריכאַרד, אָבער משה'לע קאָן נישט אָנהויבן לייענען, ווייל די אַלטע פאָיע איז פאַרנומען. זי וויל אויך הערן. אָן איר טאָר מען נישט לייענען. פון קיך קומט אַריין שיינדעלעס ברודער דער משוגע'נער, וואָס שלאָפט הינטער'ן אויוו, עסט פון אַ טאָפּ, קלאַפּט זיך אַ גאַנצע נאַכט מיט אַ פינגער אין שטערן אַריין און האָט נאָר דריי ווערטער: איז אז איז. קיינער ווייס נישט דעם טייטש פון דעם און וואָס מיינט ער דערמיט. פון שטערן ביזן מויל איז ער געראָטן אין שיינדעלען:

ער האָט אויך גראָע גוטע אויגן, ווי שיינדעלע און איר פאַמיליע, אָבער ווייטער גייען שוין שטריכן פון אַ משוגענעם: דאָס מויל צעקרימט, דער האַלדז לאַנג און אויסגעבויגן, די האָר פון באַרד ערטערווייז אויסגעריסן. נאָר שמייכלען האָט ער ליב, און אַז ער רוקט זיך צו לאַנגזאַם און מיט זייער שטילע טריט צום טיש, שמייכלט ער צו משה'לען קעלביש און וואסערדיק און ברומט שטיל אַרויס:

— איז אַז איז... איז אַז איז...

משה'לע באַצאָלט אים אויך מיט אַ שמייכל און פילט בעת-מעשה, אַז נאָר דאָ אין שטוב איז אים גוט, דאָ נעבן שיינדעלען און נעבן דעם משוגענעם ברודער, נעבן דער אַלטער אויסגע-טריקנטער פּאָיען, אין די קליינע צימערלעך ווי קעסטעלעך, און אין דעם מחייה'דיקן ריח פון פרישן ברויט. און נישט איין מאָל אין אַזאַ מינוט טראַכט זיך אין אים אַזוי לייכט און שטיל, פונקט ווי ער וואָלט געהאַלטן צוגעמאַכט די אויגן, וועגן דער מאַכט פון עלטערן און פאַרוואָס זאָל אַ קינד נישט קאָנען איבערגיין פון די אייגענע עלטערן צו אנדערע? פאַרוואָס זאָל ער נישט טאָרן זיין שיינדעלעס אַ ברודער און פּאָיעס אַ זון? פאַרוואָס קען מען אלץ אין דער וועלט איבערטראַגן, איבעראַנדערשן, איבערשטעלן, איבערמאַכן, און דאָס נישט? און אים דאַכט זיך, אַז גוטסקייט, שטילקייט און שלום-בית זענען פאַראַן נאָר דאָ אין שטוב און קוקן דאָ אַרויס פון אַלע ווינקעלעך.

דאָס לייענען הייבט זיך אָן, ווען פּאָיע ענדיקט איר אַרבייט און זעצט זיך אַוועק ביים טיש ווי אַ הויפּן מענש, אַן איינגעשרומ-פענע, אַן אויסגעטריקנטע, אַ בינטל שאַרפע ביינער, מיט יונגע אויגן, מיט אַ טיכל אויפ'ן קאַפּ און די עקן פאַרבונדן אונטער'ן האַלדז. זי זיצט און הערט מיט דעמוועלפן אויסדרוק פון אויג, ווי ביי שיינדעלען, נאָר שיינדעלע איז יונג, פריש, מילך און בלוט, און די ליפלעך אירע זענען אַזוי ווי אויסגעשוירענע פון עפעס אַ רויטן שטאָף. משה'לע לייענט פון דעם שרעקלעכן מער-דער ריכאַרד, וואָס האָט זיך אַרומגעשלעפט איבער ווילדע וועלדער און פוסטע פעלדער מיט אַ באַנדע גלנים. דער דאָזיקער מערדער

איז געווען שרעקלעך דרייט, מוטיק און בייז, דאך האָט ער געהאַט אַ האַרץ אַ גוטס, און אַרימעלייט פלעגט ער שאַנעווען. די שפּראַך פון ביכל איז אַ שלעכטע, אַ פאַרקריפּלעטע, נאָר מען באַדאַרף האַרכן ווי אַזוי משה'לע לייענט. די אומגעלומפערטע ווערטער און זאַצן באַקומן אין זיין לייענען בלוט און לעבן, און ביי דער שטילקייט פון די צוהערער דאַכט זיך, אַז דאָ, ערגעץ דערביי, אָטעמט ריכאַרד מיט זיינע שרעקלעכע גולנים און זיי קוקן-אַרויס מיט פייערדיקע אויגן. און משה'לעס קול גיסט זיך און גיסט זיך אין דער שטילקייט, ווי אַ קלאָר וואסער. דאָ איז דער קול ווייך און האַרציק ווי אַ תפילה, דאָ צוואַקסט ער זיך ווי אַ געווייטער, און דאָ פליסט ער גלייך און איינטאָניק ווי מוסר. אַמאָל שעפטשעט ער און בעט זיך ווי אַ קינד, קוים צום הערן. ביי דער אַלטער הייזן זיך טרערן אויף די אויגן און ביי שיינדע-לען ציטערן די אויסגעשוירענע ליפעלעך.

משה'לע פילט, אַז דאָס לייענען-איז זיין האַרץ. זיין האַרץ איז דאָס שולדיק. זיין האַרץ בעט זיך, זיין האַרץ געווייטערט, זיין האַרץ פאַלט-איין און שעפטשעט. דאָס האַרץ זיינס רעגירט מיט'ן קול. און בשעת ער ענדיקט, איז נאָך לאַנג שטיי-און ביי די צוהערער קוקען שטייף אַרויס די אויגן פון אַנשטרענגונג, פונקט ווי זיי וואָלט נישט געלייענט געוואָרן, נאָר זיי האָבן אַליין ערשט איבערגעלעבט אַ גרויס געשעעניש. איינמאָל, בשעת שיינדעלעס טאַטע, אַ פרומער ייד, איז גראָד פאַרבייגעגאַנגן און זיך צוגעהערט צופעליג צו משה'לעס לייענען, איז ער ביזן סאַמע סוף געבליבן שטיין אומבאַוועגט, מיט'ן קאַפּ אויף אַ זייט און מיט די אויגן פאַרקוקט אין איין פינטל, און אַז משה'לע האָט געענדיקט, האָט ער אַ צי געטאַן מיט די ליפּן, אַ דריי געגעבן מיט'ן קאַפּ און אַרויסגעוואָגט:

— אַ לייענן אַביסל... נשחומם צו ווערן...

און איז אַוועקגעגאַנגען, שאַקלענדיק אַליץ מיט'ן קאַפּ. נאָכ'ן לייענען פילט משה'לע אַלעמאָל קאַפּשמערצן און האַרץ-קלאַפעניש, און עפעס נעבעלדיקס שווימט נאָר די אויגן. אָבער שיינדעלע האַלט אים ביי די הענטלעך און קוקט אים אָן מיט

אומרוהיקע פארטיפטע אויגן. זי קוקט אים אָן און זעט אים אָבער נישט. זען זעט זי ריכאַרד'ן און דעם וואָלד און באַגול'טע מענטשן און נאַכט צווישן וואָלד-ביימער און וואָלד-כודות. און עס קלאַפט איר דאָס הערצל און מחשבות שפּרינגן איר איינע איבער די אַנדערע. צי געפינט זיך אפשר אַמאָל נישט, דאַכט זיך איר, דאָס הייזעלע, וואו זיי וואוינען איצט, אין אַ געדיכטן וואָלד און צי דרייט זיך דאָ נישט אַרום ריכאַרד מיט זיין באַנדע? צי פאַלט ער איצט נישט אָן, צי שיסט ער-נישט אין אַן איינזאַמען דורכ-פאַרער? וואָרום ריכאַרד, נאַכדעם ווי משה'לע האָט וועגן אים געלייענט, לעבט געוויס, ער איז דאָ אויף דער וועלט, ווי עס איז דאָ משה'לע און די מאַמע און דער טאַטע און דער משוגענער ברודער. צי זענען אַמאָל נישט די שכנים, וואָס דרייען זיך אַרום איבער'ן הויף, גולנים, מערדער, באַנדיטן, רוצחים פון ריכאַרד'ס באַנדע?

שיינדעלע דריקט אים שטאַרקער די הענטלעך און טיפער און טונקעלער ווערט איר קוק. און זיין בליק פאַלט-אַריין אין אירן, און עפעס גיט זיך אים איבער פון איר צו אים, און הייס אַרום די שלייפן ווערט אים, און די נעפלען ווערן גרעסער, און אים דאַכט זיך, אַז פליגלען הייבן אים ביים רוקן זאכט און שטיל, און לאַנגזאַם נידערט דער באַלקן צו דער ערד. נאָר די אַלטע פאַיע קומט-אַן פון קיך מיט עפעס אַ מאַכל און באַלד קלינגט אַ טעלער, אַ לעפל אויפ'ן טיש, און דער כישוף ווערט צערוגען.

צוריק שטוב, ווי געווען, דער באַלקן נידערט נישט, פון אַ ריכאַרד איז קיין יר נישטאָ. עס איז נאָר דאָ אַ משה'לע און אַ שיינדעלע, און עס ה-רט זיך פאַיע'ס קול:

—אַט איז אַ נחת... פאַיע ווייס דאָך גאַרנישט, וואָס פאַר אַ ינגל זי האָט... אַי לייענסטו, מיין קינד... צו צוקערן יעדעס וואָרט...

קיין שום ניס איז נישטאָ אין אירע רייד. אַלע טאָג דאָסזעלבע. אַלע טאָג שיט פאַיע מיט אַזוינע ווערטער, אָבער משה'לען פאַכן זיי ווייך איבער די באַקן, ווי אַ מחייה'דיק ווינטעלע.

און אז פאיע גייט שוין אוועק צו זיך אין פינסטערן און
איינגן קעמערל שלאָפן און אז פון דאָרטן הערט זיך נאָך
צוזאַמען מיט אַ סקרײַפּ פון אַן אַלט בעט, ווי זי רעדט אזוי ווי
פאַר זיך וועגן משה'לעס מעלות, גייט משה'לע מיט שיינדעלען
אַרויס אויפ'ן הויף. אַ בלאָער הימל מיט גאַלדענע טאַנצנדיקע
קנעפעלעך באַגענגט זיי פון אויבן און אויף דער ערד זענען
אויסגעלייגט וואַרימע שאַטנס, און פון די שאַטנס גלייכן-אַרויס
עלטערע בערדיקע פנימ'ער מיט צוגעמאַכטע אויגן. אויפ'ן הויף
איז שטיי. מאַנכע פון די שכנים שלאָפן, אַנדערע דרעמלען
זיצנדיק. ביידע קינדער זעצן זיך אויף אַ קלאָץ.
— וואו קאָן איצט זיין ריכאַרד? — פרעגט שיינדעלע מיט
פאַרטיפטע שאַטנדיקע אויגן.

און אז משה'לע ענטפערט נישט, פרעגט זי נאָכאַמאָל:
— משה'לע, וואו, מיינסטו, קאָן איצט זיין ריכאַרד?
אַבער משה'לעס געדאַנק דרייט זיך אַרום די גאַלדענע
שטערנדלעך, און ער הערט נישט, וואָס זי פרעגט. אין דער
ווייט-שוואַרצער לופט פון אַ זומער-נאַכט ווערן אים שאַרפער די
געזיכטס-צוגן, און ער זעט-אויס נאָך בלאַסער, ווי אַלעמאָל.
— אָן יענץ שטערנדל מוז זיין זייער ווייט...—רופט ער
זיך אָן מיט אַ מיד שטימעלע, אַנווייזנדיק מיט'ן פינגער אויף
אַ ווייטן גאַלדענעם פלעק פון אַ שטערן.
— משה'לע...—זאָגט שיינדעלע פלוצלינג אַרויס, צורוקנדיק
זיך נענטער צו אים.

— וואָס? ..

— משה'לע? ..

— וואָס?

— מיך שרעקט עפעס...

— נו, מאַכט משה'לע נישט זיכער, דערפילנדיק ווי די
נאַכט-שטילקייט דערוועקט אין אים גופא אַ מורא — אַ מענטש טאָר
זיך נישט שרעקן. גאָט איז אויפ'ן הימל, גאָט איז אויף דער
ערד. אַט דאָ, נעבן אונדז, איז אויך פאַרהאַן גאָט...
נאָר אזוינע ווערטער ווירקן נישט אויף שיינדעלען. די

שטילקייט פון דער נאכט איז גרויס, געדיכט און ווארים, און אומפארשטענדלעך בלאַט דער הימל און ניי זעען-אויס די שטערן און אויף דער ערד ליגן בערדיקע יידן, וואָס שאַרכן מיט דעה נאָז און וואַרפן נאָך זיך אַ שאַטן. שיינדעלען דאַכט זיך, אַז זי לעבט דאָס ערשטע מאָל אין אַזאַ שטילקייט און זעט דאָס ערשטע מאָל אַזאַ נאַכט. דאָס גיט זיך איבער אויך משה'לען, און ביידע דערנענטערן זיך און ביידנס בעקלעך טרעפן זיך צוזאַמען און ביידנס אַטעם ווערט צוזאַמענגעמישט.

— משה'לע...

— וואָס?

— איך האָב מורא...

— דו וואָלסט געקאָנט אויסזיצן אַ נאַכט אויפ'ן גאַס?

פרעגט משה'לע שטאַרק פאַרקלערט.

— נייך, — לאַזט שיינדעלע אַראָפּ דעם קאָפּ און נעמט זיך

אַרום מיט די הענטלעך ביי דער ברוסט, פונקט ווי זי וואָלט זיך געהיט פון אַן אָנפאַל.

— און זלמן... וויל משה'לע עפעס דערציילן און האַקט

זיך אָפּ.

אים ווילט זיך מער נישט רעדן, ער וויל זיך בעסער איינפאַסן אין דער שטילקייט, און ער קוקט אַלץ אין דער שטי-לער בלאַקייט פונ'ם הימל, אין דעם אומרוהיקן גאָלד און זילבער פון די שטערן און נאָך ערגעץ אַנדערש-וואו, וואָס איז אויסער דעם הימל און אויסער די שטערן, וואו ער זעט מאַדנע פאַנטאַ-סטישע בילדער און געשטאַלטן, וועגן וועלכע ער וועט קיינעם קיינמאָל נישט דערציילן, וואָרום קיינער וועט עס נישט פאַרשטיין און נישט הערן.

זיצן אין דרויסן קאָן מען אייגענטלעך וויפיל מען וויל וואָרום זומער, בשעת מען שלאָפט אויפ'ן הויף, שפאַרט מען נישט-צו די טיר. אָבער אַז עס ווערט קילער און די שלאָפן-דיקע יידן ציען אויף זיך אַרויף די אַראָפּגעפאַלענע קאָלדרעס און קערן זיך איבער אויף דער אַנדער זייט מיט אַ געדיכטער סאָפּעריי, פונקט ווי זיי וואָלטן וועלן טיפּער אַריינקריכן אין דער

ווארימער שטומער ערד, הייבן זיך אויף ביידע קינדער און גייען
אין שטוב אריין. נאָר אַז משה'לע טרעם-איבער פאַרזיכטיק די
שודל פון דער פינסטערער דושנער שטוב, וואָס איז אָנגעפילט
מיט שלאָף און סאָפּעריי, באַפּאַלט אים עפעס אַ נישטניחאָקייט
און אים דאַכט זיך, אַז ער איז שוין דאָ נישט געווען פון יאָרן-
לאַנג, אַז דאָס איז אַ פרעמדע שטוב, מיט פרעמדע אומהיימלעכע
שאַטנס פון פרעמדע מענטשן...

דריטעס קאפיטל.

א מאָדנער יוד איז משה'לעס טאַטע. בשעת ער איז צו-
פרידן, האָט ער ליב צו קויפן געשליפענע פסח'דיקע כוסות סאַמע
נאָך פסח און האַלטן זיי צווישן די פינגער אַנטקעגן דער זון;
און בשעת ער איז נישט אויפגעלייגט, נישט צופרידן, זעצט ער
זיך ביים עק טיש, די הענט אויף די קני, די געדיכטע אַראָפּגע-
האַנגענע ברעמען ביז צונויפגעבויגן, און קוקנדיק אין איין פינטל
אויף דער פּאַדלאָגע דורך די קאַלטע גלעזער פון די ברילן,
טענה'ט ער אַלץ איין זאַך:

— בעי קאַטאַ, נייע בעי קאַטאַ... בעי קאַטאַ, נייע בעי

קאַטאַ...

סאַראַן נאָך אַנדערע מאָדנע דרכים אין זיין כאַראַקטער,
דהיינו: ער האָט זייער ליב זיך צו חבר'ן מיט קינדער, און דער-
וואַקסענע האָט ער פיינט. אויסער דעם אַלטן זלמנ'ען, וועלכען
ער באַגעגנט טיילמאָל קאלט און טרוקן, סתם אָן אַ שום סיבה,
און אַמאָל וואַרעם און צופרידן, אויך סתם אָן אַ שום סיבה.
קומט דער אַלטער זלמן אַמאָל אין אַוונט, ווי געוויינטלעך, קוקט

אים אָן משה'לעס טאַטע מיט אַזוינע אויגן, ווי ער וואָלט אים קיינמאָל נישט געקאָנט, ווי ער וואָלט אים געזען דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבן, און גיט אַ זאָג מיט אַ נידעריקן שלעכטן קול: —געקומען... אָנגעטראָגן זיך... נו, וואָס - ביזטו געקומען?

וואָס, וואָס ביזטו געקומען? גיי אַהיים שלאָפן... און אַמאָל, פאַרקערט, טוט ער זיך געשווינט אַ הייב פון אַרט ביי זלמנ'ס קומען, שפּרייט-אויס ביידע הענט אין דער-הייך און שרייט-אויס מיט שמחה:

— אַ, זלמן... איז דאָ! זלמן... איז דאָ!

משה'לעס טאַטע רופט-אָן זלמנ'ען מיט'ן נאָמען און נאָך מיט אַ צולאָג—מיט זייער אַ מיאוס'ן צונאָמען, וואָס יענער האָט מסתמא באַקומען נאָך יינגלווייז. נאָר זלמן באַליידיקט זיך זעלטן אויפ'ן טאַטן, און ער מאַכט זיך גאָרנישט דערפֿאַן, ווען דער טאַטע נעמט אים אויף שלעכט. זלמן איז בכלל אַ קאַלטער און אַ רוהיקער מענטש. לויט זיין מיינונג, באַדאַרף אַ מענטש קיינמאָל פון קיין זאָך נישט נתפעל-ווערן. וואָרום, ערשטנס, פאַסט עס נישט פאַר אַ מענטשן און, צווייטנס, נעמען זיך אַלע אומגליקן פון התפעלות, פון צו-הויך שרייען, פון צאָפֿלען זיך, גאַפן און באַוואונדערן. רוהיק באַדאַרף מען זיין, קאַלט, געלאָסן און שטיל. דעמאָלט וואָלט די העלט גאָר אַן אַנדער פנים געהאַט. אויסערדעם, געדענקט נאָך זלמן משה'לעס טאַטן, ווען יענער איז נאָך געווען אַ יינגל און ער האָט אים געלערנט שלעפן גרינע אוגערקעס פון פרעמדע גערטנער. ביידן האָט נישט געפעלט קיין אוגערקעס אין דערהיים, נאָר זלמן האָט שטענדיק ליב געהאַט אַזאַ מלאכה, וואָס איז עטוואָס ענליך צו אַ גנבה און איז פאַר-בונדן מיט געפאַר.

אַבער דאָס טאַמע אומפאַרשטענדלעכסטע אין טאַטן איז דאָס, וואָס בשעת ער האָט אַזוי ליב קינדער, בשעת ער טראָגט זיי אַרום אויף די הענט, מאַכט זיי צאָצקעס און גייט מיט זיי שפּאַ-צירן, מיידט ער אים, משה'לען, שטענדיק אויס, און בשעת ער רעדט מיט אים, ווערט זיין פנים פאַרצויגן מיט אַ שלעכטער ערנסטקייט, די געדיכטע אַראָפֿגעהאַנגענע ברעמען בייגן זיך אויס.

און משה'לען דאָכט זיך בשעת-מעשה, אַז ער שטייט פאַר אַ פרעמדן קאַלטן ייד, וואָס וויל אים עפעס טאָן אַ רעה.

זייער זעלטן רעדט ער מיט משה'לען גוט, מיט ליבע, צערטלעך, ווי אַנדערע טאַטעס מיט קינדער. משה'לע האָט אויך באַמערקט, אַז אין אַ פרעמדער שטוב, צי אויפ'ן הויף מיט יידן איז דער טאַטע פריילעכער, ווי אינדערהיים. מיט פרעמדע מענטשן איז ער גאָר אַן אַנדערער. פאַר זיי האָט ער אַ וויץ, אַ גוט וואָרט, אַ שמייכל אָדער אַ געשיקטע באַוועגונג. אינדערהיים צווישן די אייגענע קינדער איז ער דאָס-רוב אומעטיק און שטיל. אָבער דאָס איז נישט דער אומעט און שטילקייט פון אַ געהאַרכזאַמען, פון אַ שוואַכער נאַטור, נאָר פון אַן אומצופרידענעם מענטשן, וואָס געפינט זיך קיין אָרט נישט אין שטוב. פאַרוואָס איז דאָס אזוי— פאַרשטייען אפילו נישט די עלטערע קינדער, און מען איז שוין אזוי געוויינט דערצו, אַז מען רעדט קיינמאַל נישט וועגן דעם און מען באַוואונדערט עס נישט. אין דאָך האָבן ליב די קינדער— משה'לעס ברידער און שוועסטער— אַט דעם ייד מיט די געדיכטע אַראַפגעהאַנגענע ברעמען, מיט די שפּאַקולן אויף דער ברייטער נאָז, מיט די לאַנגע, פעך-שוואַרצע האָר, צו וועלכע עס פּאַסט זיך לחלוטין נישט די געדיכטע באַרד, וואָס האָט קיין שום קאַליר נישט. די געדיכטע שוואַרצע האָר האָבן פונדעסטוועגן נישט פאַר-שלונגען דעם שטערן, וואָס איז מער ברייט ווי הויך און איז שטאַרק דורכגעשניטן מיט קנייטשן. דער סאַמע כאַראַקטעריסטי-שער קנייטש איז דער, וואָס ליגט אויף דעם אָרט שטערן, וואו עס הייבט זיך אָן די נאָז און די געדיכטע ברעמען. דערדאָזיקער קנייטש האָט דריי קאַנטן: צוויי אַרויף און איינעם אַראַפ און ליגט טיף איינגעשניטן אין הויט. בשעת דער טאַטע קוקט מיט די קליינע גלאַנציקע אויגן, רוקט זיך דער קנייטש צוזאַמען און עס דערנענטערן זיך די ברעמען, פונקט ווי צוויי ביימלעך וואָלטן געלעגן איבער צוויי קליינע פייערלעך. אַ גאַנצן טאָג שפּיל'ס דער קנייטש: דאָ ווערט ער ברייטער, דאָ שמעלער, און די ברעמען רוקן זיך, בייגן זיך אָדער גלייכן זיך אויס. נאָר בעסער פון אַלץ געפעלן משה'לען דעם טאַטנס נעגל. זיי זענען לאַנגע,

גלאַנציק, האַלב-רונדע און ראָזע. אַז דער טאַטע לייגט-אָוועק די גאַנצע האַנט אויפ'ן טיש, זעען זיי אויס ווי געטאַקטע און ווי אַרויפגעקלעבטע אויף די שפיצן פינגער. זיי זענען אַזוי רונדיק, אַז זיי טאַרנעמן פונקט אַ האַלבן פינגער אין-דער-ברייט. די פינגער אַליין זענען ווייכע, פולע און לאַנגע. פון ווייטן מאַכט דער טאַטע אַן אַיינדרוק פון אַ משפּיל, פון גאַנטן אָבער זעט ער אויס אַסך ייִדעשלעכער און אַז מען זאָל פון זיינע לאַנגע האַר מאַכן געדרייטע בויגלדיקע פּאוּת'ן, וואָלט ער אויסגעזען, ווי אַ קליינשטעטע־לידקער רב.

די גרעסטע תּאוּוה זיינע איז—קויפּן און לייענען אַ לשון-קודש'דיק בוך. לייען אַ בוך איז נישט אין זיין נאַטור. אַז מען קלויבט זיך איבער אין אַ נייע דירה, כאַפּט ער זיך באַלד מאַכן פּאָליצקעס ביי די ווענט פאַר זיינע ביכער, און די מאַמע באַדאַרף אָנקומען צו פרעמדע, זיי זאָלן פּונאַנדערשטעלן די בעטן און די איבעריקע שטוב-מכשירים. און ביכער האָט ער אַזויפיל, אַז מען פירט זיי אין זעק און אין קאַסטנס. גנבים עקזיסטירן פאַרן טאַטן נאָר פאַר ביכער, און אַז אַ פרעמדער מענטש גייט-אַרויס פון שטוב, וואַרפט דער טאַטע אַ פאַרבאָרגענעם און אַ פאַרדעכ-טיקן בליק צו די פּאָליצקעס. אין די דאָזיקע פּאָליצקעס לייגט זיין נשמה, און בשעת ער קוקט אויף זיי, שפּראַצט-אַרויס פון זיין אויג אַ באַזונדער פייערל, פונקט ווי זיי וואָלטן געוואונקען און גערעט צו אים, ווי לעבעדיקע, פונקט ווי זיי וואָלטן גע-שמייכלט צו אים ווי ברידער.

אין אַ צער, צי אין אַ פרייד—דער טאַטע האַלט אַ בוך. די סאַמע ליבסטע צייט צום לעזן איז ביי אים אין מיטן נאַכט. משה'לעזן, וואָס האָט שרעקלעך מורא פאַר מייז, באַרוהיקט עס, און אגב שלאָפט זיך בעסער פאַר'ן שיין פון לאַמפּ און פאַר'ן שטיין שאַך פון אַן איבערגעקערט בלעטל.

דאָס בוך, איידער עס ווערט געלייענט, ווערט עס שטאַרק באַטראַכט. דאָס באַטראַכטן געווערט גאַנץ לאַנג. פריער ווערט באַטראַכט און באַטאַפט דאָס פּאָזע-בלעטל, דערנאָך דאָס פאַפיר. לסוף ווערט עס צוגעטראָגן צו דער נאָז און עס ווערט באַשמעקט

די דרוק-פאַרבר. בשעת מעשה שמייכלען אים עטוואָס די קנייטשן אַרום די אויגן מיט יענעם שמייכל פון אַן איינוואַמען, וואָס פילט, אז קיינער פאַרשטייט אים נישט, און ער איז צופרידן דערפון.

די מאַמע האָט פיינט די ביכער און די פּאַליצקעס. נאָך איר שכל נאָך דאַרף מען אַ בוך לייען און בעסער טראַכטן פון דירה-געלד. געוויינטלעך האָט זי מורא פאַר'ן טאַטן, נאָר אַז איר ווערט צו איינג, וואַרפט זי אים - צו שטיל און פאַרביטערט, ווי מען וואַרפט - צו אַ קליין שפיציק שטיינדעלע פון דער זייט: — דייע ביכער ליגן מיר שוין גוט אין די ביינער... אָט דאָ האָב איך זיי... דירה-געלט...

דער טאַטע קוקט זי אָן מיט די קאַטע גלעזער פון די ברילן און מיט צונויפגערוקטע ברעמען:

— ביי דיר איז דאָך אַלץ אַזוי... בעי קאַטאַ, גיע בעי קאַטאַ...

וואָס איז ביי איר אַלץ אַזוי— בלייבט אַ רעטעניש.

אַז דער טאַטע איז גוט און אויפגעלייגט, וואָס דאָס טרעפט זיך זייער זעלטן, דערציילט ער פאַר די שטוביקע פון דעם נייעם בוך. ער דערציילט מיט שמייכל און מיט גלאַנץ אין די אויגן, וואָס פאַסט זיך זייער צו זיין פנים און וואָס מאַכט ליכטיקער און וואַרימער אין שטוב. טאָן טוט ער עס ליגנדיק, מיט איין האַנט אונטערגעשפאַרט דעם קאַפּ, אין דער צווייטער — דאָס בוך און דעם מיטעלסטן פינגער האַלט ער צווישן די בלעטער. אויסער די העלדן פון דער יידישער געשיכטע איז זיין ליבסטער העלד — נאַפּאַלעאָן; פון נאַפּאַלעאָנען דערציילט ער זיך אָן געוואַלטיקע וואונדער. באַזונדערס רירענד איז נאַפּאַלעאָנ'ס סוף. איינער אַליין גוסס'ט ער אויף אַ שאַרוואַרפענער אינזל, וואָס טראַגט עפעס אַ ווייבערשן נאָמען. אין דער נאַכט פון זיין שטארבן האָט נאַפּאַלעאָן דערווען דורכ'ן פענסטער אַ נייעם שטערן, וואָס האָט אַ וויילע העל גע- לויכטן און איז דערנאָך פאַמעלעך און טרויעריק אונטערגעגאַנגען. — יא, האָט נאַפּאַלעאָן שווער אָפגעזיפצט — דאָס איז מיין שטערן... ער איז אונטערגעגאַנגען. איך שטאַרב...

און נאפאלעאן האָט דערפילט ווי עס קילן איט די פיס
און ווי דאָס האַרץ בלייבט שטיין.

משה'לען פלעגען צוטרעטן וואַרעמע טרערן צו די אויגן,
נאָר אין דער אייגענער רגע פלעגט ער דערשפירן אַן אומגעוויינ-
לעכע ליבע צום טאָטן דערפאַר, וואָס ער ווייס וואָס צו דערציילן,
און דערפאַר, וואָס ער האָט געמאַכט אזוי ליב און היימלעך אין
שטוב. אַלע זיצן און האַרכן מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט, און
אפילו די מאַמע טראַכט איצט נישט פון דירה-געלד און קוקט צום
טאָטן מיט ברייט-אויסגעשטעלטע אויגן און מיט צונויפגעפרעסטע
ליפן. און דער טאַטע קוקט נישט אויף קיינעם באַזונדער. ער
קוקט אויפ'ן מיטן שטוב און דערציילט.

פאַרוואָס איז דער טאַטע קיינמאָל נישט אזוי גוט, ווי ער
איז איצט, אין דערדאָזיקער מינוט? פאַרוואָס איז ער דאָס-רוב
בייז, נישט צופרידן, קאַלט און פרעמד? פאַרוואָס האָט ער קיינעם
נישט ליב, נאָר די פּאָליצקעס מיט זיינע ביכער? אויף דידאָזי-
קע פראַגן האָט משה'לע יעדן טאָג געטראַכט און קיינמאָל קיין
השובה נישט געפונען, אויסער וויי און בענקעניש. אָט דער ייד
מיט'ן דרייקאנטיקען קנייטש צווישן די ברעמען און מיט די
קאַיטע גלעזער אויף די אויגן האָט דאָך געקאַנט אַריינטראַגן
פרייד אין שטוב און לייכטער מאַכן אַלעמענס געמיטער, ווען ער
וואָלט געוואָלט זיין ווייכער, ריידעוודיקער, נענטער און באַהאַרצ-
טער, ווי עס באַדאַרף זיין אַ טאַטע.

פאַראַן טאַטעס, וואָס מען קאָן זיי קושן, מען קאָן זיצן ביי
זיי אויפ'ן שויס, אָננעמען זיי פאר דער באַרד, שפילן און לאַכן
זיי פריילעך אין פנים אַריין. משה'לעס טאַטע איז אָבער נישט
פון די. און דערדאָזיקער אומשטאַנד פאַרשאַפט משה'לען דעם
שווערסטן און פיינלעכסטן ווייטאָק אין האַרצן.

נאָר אזוי גוט איז ער יום-כיפור אין שול און אין די טעג,
ווען עס ווערן צייטיק די גוטע עפּל. בשעת עס ווערן צייטיק
עפּל, הייבן-זיך-אָן ביסלעכווייז פונאַנדערציען די כמאַרנע ברעמען
זיינע, דאָס פנים ווערט אים לייכטיקער, פונקט ווי אַ שטראַל וואָלט
כסדר געשפילט דערויף, און עפטער שמייכלט ער און עפטער גייט

ער אין גאס, און אז ער קומט אהיים, ברענגט ער די שענסטע און די טייערסטע עפל. אליין עסט ער זיי נישט. ער לייגט זיי אויס אויפ'ן טיש און קען זיך קיינמאל נישט אָבוואונדערן פון זייער שיינקייט און ריח. נעמט ער איינעם אין די הענט, א צווייטן, דרייט זיי אום פאר די אויגן, פאר דער נאָז, לייגט זיי דערנאָך אַנידער און נעמט זיי ווידעראַמאל אין די הענט אַריין.

— נאָ דיר אַ שיינעם עפל, משה'לע... — הערט משה'לע פאַרקירצט זיין נאָמען אויף זיין טאַטנס ליפן — עס, עס.

משה'לע עסט אַ גרויסן עפל, וואָס האָט אַ קאָליר פון פוטער מיט אַ רויטער באַק. באַלד גיט אים דער טאַטע אַ צווייטן עפל אין דער צווייטער האַנט אַריין. מישט זיך אַריין די מאַמע און זאָגט, אז דאָס קען אים פאַרשאַטן, נאָר דער טאַטע פאַרשטעלט אים ווייך מיט די הענט.

— זאָל ער עסן, ניש'קשה... — זאָגט דער טאַטע — אזוינע עפל זענען אַ היילונג פאַר'ן מאַגן.

דער טאַטע איז אַ פרומער. אָבער די פרומקייט זיינע איז עפעס אַ באַזונדערע, אַנאָפגעטיילטע, נישט ענלעך ווי ביי לייטן, פונקט ווי ער וואָלט זיך געהאַט זיין אייגענע אמונה. כאָטש אויף זיינע פאָליצקעס שטייט זיך זייער געמיטלעך אַ ש"ס, אין וועלכן ער קוקט גאַנץ אָפּט אַריין, פונדעסטוועגן רעדט ער קיינמאל נישט מיט קיינעם פון גאָט, פון יענער וועלט, פון גיהנום און גן-עדן, שטראָפּט נישט קיינעם, מישט זיך נישט אַריין אין יענעם ענינים, וואָס זענען שייך צו פרומקייט, און אז עס מאַכט זיך אין שטוב אַ שאלה פון פלישיקס-מילכיקס און משה'לעס מאַמע גייט-אַרום אָן אַ קאָפּ, שמייכלט ער פאַרבאָרגן אין זיינע לאַנגע וואַנסן און קוקט זי אָן פון דער זייט מיט איראַניע. און אַמאָל וואַרפט ער איר צו מיט גאָל:

— צדקת מיינע... ווען נישט דו, וואָלט דער בורא = עולם שוין לאַנג זיך אָפגעזאָגט פון אונזער זינדיק וועלט... אַ קלייניגקייט, דו האַלטסט דאָך אונטער די הימלען מיט דיין פרומקייט... יידען זענען וואָך אַ סאָלק צוליב דיר ...

אַנשטאָט אָן ענטפער, בייגט-אַיין די מאַמע דעם קאָפּ, רוקט

זיך אָפּ פון אים מיט פאַרביטערונג און פאַרדרוס און זיפצט-אָפּ מיט אַ שטיין דערשטיקטן זיפן. זי ווייס זייער גוט, אַז מיט'ן טאַטן איז זיך נישט אַנצוהויבן, אַז ער וועט איר אַלעמאַל בעסער ענטפערן, איידער זי אים.

אַבער דער טאָג יום-כיפור שפילט ביי אים אַ גרויסע ראָלע. צו יום-כיפור איז ער זיך שטאַרק מכין. אָן ווערטער און שטיל ענדערט ער זיך און מאַכט זיך גרייט צו דעמדאָזיקן טאָג, און עס מאַכט דעם אייגנדרוק, ווי ער וואָלט געגאַנגען רעדן מיט גאָט אויג אויף אויג. דאָס איז אויך דער איינציקער טאָג, ווען ער וויל זען דאָוונען זיינע קינדער און אפילו זלמנען. יום-כיפור באַדאַרפן אַלע זיין אין גאָט און מיט גאָט. דאָס איז נישט אַ טאָג פון אויסבעטן און אויסהאַנדלען אַ גוט יאָר, וואָס איז אַ קרעמערישע און אַ וואַכעדיקע זאַך, גאָר אַ היי-ליקער געטליכער טאָג איז דאָס, ווען דער מענטש באַדאַרף פון זיך אַראָפּוואַרפן דאָס מענטשלעכע און דאָס גשמיות'דיקע, און קיין שום קרעמערשע פּוונות נישט האָבן. מיט אַ וואַך פריער דינגט ער שוין אָן שטעט פאַר די קינדער און פאַר זלמנען, און די גאַנצע וואַך באַרימט ער זיך ווי אַ שטיפּעריש יינגל ביי יעדער געלעגנהייט:

—וואוילע שטעט געדונגען... אַסך אָרט... בעסער ווי

פאַראַיאָרן...

אַבער פאַראַיאָרן האָט ער דאָס אייגענע גע'טענה'ט. מיט מחזורים איז ער אפשר דער רייכסטער ייד אין שטאָט. ער האָט זיי צענדליקער, גרויסע, מיטעלע און קליינע, און ער האָט ליב, ווען די קינדער פאַרטראַכטן זיך אַביסל, וואָסער מחזור צו נעמען.

—וויילסט דעם—נעם, דעם, אַניט, נאָ דיר דעם—דרייט ער

די מחזורים אין האַנט און האָט הנאה פון דעם אויסוואַל. נאָך פאַרטאָג, ווען די זון שטייט-אויף נישט קיין איינגע-וואַשענע און קוקט ווי אַ פאַרשלאָפענע, אַ גראַליך-רויטע אויף דער וועלט, גייט שוין דער טאַטע אין שול אַריין. פון שטוב קלויבט ער זיך אַרויס שטיל, אַז קיינער זאָל נישט הערן, פונקט

ווי עמיצער וואָלט אים געוואָלט שטערן אין זיין הייליקן גאַנג. משה'לע וואָלט אויך געוואָלט גיין אזוי פרי, נאָר דער טאַטע וויל אים נישט מיטנעמען. דער עלטערער ברודער, וואָס האָט זיך אָנגעלייענט מיט טריפה ביכלעך, קומט שפעט אין שול, נאָר דער טאַטע זאָגט אים—גאַרנישט. מעגלעך, אַז דאָס געפעלט אים נישט, אָבער ער איז דעמאָלט צו-גוט, אַז ער זאָל אים אויסרעדן. עס איז נישטאָ אַ מענטש אין דער וועלט, וואָס זאָל קאָנען אין דעם טאָג אַרויסרופן אין אים פעס און פאַרדרוס, וואָרעם בייגט ער זיך צו דער באַנק און מאַכט פאַר אים אַן אָרט. בשעת משה'לע קומט אין שול אַריין, שטייט שוין דער טאַטע אין טלית, מיט די בריילן אויף דער ברייטער נאָז, און קענטיק איז אויף אים, אַז ער איז אַן אָנגעדאוונטער, אַן אָנגעזאָגטער. עס שמעקט פון אים פאַרלעגע-נער טלית, ייד און טאַטע. דאוונען דאוונט ער זייער שטיל און קוקט קיינמאָל נישט אין מחזור אַריין: די תפילות קאָן ער אויס-וועניג. אַ גאַנצן טאָג שטייט ער אויף די פיס. אַמאָל שמייכלט ער צו אַ באַקאַנטן ייד, וואָס שטייט אין אַ ווייטן ווינקל, און אַמאָל שנעלט ער זלמען אין דער נאָז און טרייבט אים פרייליך אונטער: — דרעמל נישט, זלמן, דאוון!

און עס מאַכט דעם איינדרוק, ווי דער טאַטע מיט אַלע יידן פון שול וואָלטן געפאַרן אויף אַ גרויסער שיף, וואָס ציטערט און וויגט זיך אויף בייזע אומרואיקע כוואַליעס פון ים, אָבער דער טאַטע איז מוטיקער און זיכערער, ווי די אַלע אַנדערע יידן, ווייל ער גלויבט, אַז די שיף וועט נישט אונטערגיין. דער טאַטע, דאַכט זיך משה'לען, האָט איצט גאָט נעבן זיך. ער האָט אים נענ-טער, איידער דער הויכער מאָגערער רב, וואָס שאַקלט זיך דאָרט, נעבן ארון-קודש, ווי אַ בוים. ער האָט אים ביים האַרצן און ביי די אויגן און זיין אָפשיין פאַלט אים אויפ'ן פנים, ווי אַ ווייכער שיין. נאָר פאַראַן תפילות, וואָס דער טאַטע ווערט ביי זיי מאַדנע אומעטיק און אַמאָל פאַרסאַלט אים אַ טרער אויף דער באַרד. און אַז משה'לע קוקט-זיך-צו, זעט ער, ווי דער טלית ציטערט אויף דעם טאַטנס גוף. דאָס גיט זיך איבער אויך משה'לען. נאָר ביי זיך פּרעגט ער: וואָס וויינט דער טאַטע? וויינט ער טאַקי? און

משה'לע קוקט זיך ארום: דער טאטע וויינט גראָד ביי אַזוינע תפילות, וואָס אַנדערע יידן זאָגן זיי גלייכגילטיק.

נאָך שחרית שיקט ער משה'לען עסן. משה'לען באַליידיקט עס, נאָר ער מוז גיין. משה'לע איז אָבער זייער פרום און וויל בשום אופן נישט עסן. ער וויל זיין ווי אלע גרויסע פאַרטיקע יידן, וואָס פאַסטן ריין דעם טאָג און וואָס האָבן גאָט נעבן זיך. אַ פאַר שעה דרייט ער זיך אַרום איבער די גאַסן, ווערט געוואָר אין שטוב, וואו עס עקלט אים פון די שוועסטער, וואָס פאַסטן נישט און דאַרפן נישט דאוונען, און קומט צוריק אין שול אַריין מיט אַ טויט פנים, ווי קאַלך. דער טאטע קוקט אים אָן און שווייגט.

— זעץ זיך, — זאָגט ער שטיל, — זעץ זיך און זיך...

משה'לע זעצט זיך און ווידער פילט ער דעם באַקאַנטן איינגעוואַרימטן ריח פון פאַרלעגענעם טלית, ייד און טאטע, און ער טראַכט ביי זיך, אַז נאָך קיינמאָל פילט ער זיך נישט אַזוי פאַר אַ קינד פון אָט דעם ייד, ווי היינט. און דאָס גיסט אים אָן מיט שטילן תענוג.

צו נעילה דאַכט זיך, אַז די ליכט ברענען מיט א מיד פייער, אַז אויף די ווענט ליגט אַנאַפגע'חלש'טקייט, אַז דעם חזן פאַר-פעלט אָטעם, און אַז נעבן יעדן ייד שטייט גאָט און גלעט אים — ער זאָל קומען צו די פוחות. גאָט איז אַזוי דייטלעך אין שול, אַז עס פילט זיך זיין אָטעם און זיין אויג, און דאָס שרעקט עפעס נישט. פאַרקערט, דאָס האַרץ, דאָס שוואַכע אויסגעפייניקטע האַרץ ווערט אָנגעזאַפט מיט ליכט און מנוחה, פונקט ווי פאַרבלאָנדזעטע פאַריתומ'טע קינדער האָבען פלוצלינג געפונען זייער טאַטן. גאָט האָט זיך, אפנים, אַראָפגעלאָזט פון זיינע הויכע הימל-פאַלאַצן און לעבט אויך איבער א שווערן טאָג אויף דער ערד, פונקט ווי זיינע יידן. פאַר משה'לען איז דאָס זייער אַ וויכטיקער געדאַנק, אַרום וועלכן זיין קליין דענק-אַפאַראַטל לאָזט שטארק אין באַוועגונג די רעדלעך. אָבער אין דער אייגענער צייט פילט ער עפעס אַ פיזישע נישט-גוטקייט, פונקט ווי ער וואָלט געלעגן אין אַ היץ-קראַנקהייט. עס האַקט אין די שלייפן און עס דריקט אים אונטער'ן האַרצן און

עס טריקענען די ליפן. אים דאַכט זיך, אָז ער האָט קיינמאָל אויף זיין לעבן נישט געגעסן, אָז עס ווילט זיך גאָרנישט עסן און אָז זיין קערפער, וואס ווערט אַלץ שוואַכער און שוואַכער, שווימט ערגעץ אין אַ וואַרעמער און גרינער פינסטערניש. פּלוצלינג דער-פילט משה'לע דעם טאַטנס האַנט אויפ'ן שטערן. די האַנט איז אַ וואַרעמע, אַ ווייכע און אַ געטרייע.

— זיר טוט ווי דער קאַפּ, מיין קינד?.. — פרעגט דער טאַטע מיט אַן אומבאַקאַנטער ווייכקייט, און משה'לע דערפילט, ווי קאַלטע קיילעכלעך טאַנצן אים אויפ'ן רוקן.

דער טאַטע שפּרייט אויס זיין גראָבן ווינטער-מאַנטל און לייגט משה'לען דערויף. לינגדיק, צעגיסט זיך אין משה'לען די שוואַכקייט און עס דאַכט זיך אים, אָז די גרינע פינסטערניש, אין וועלכער ער שווימט, הייבט אים = אויף ערגעץ זייער הויך און וואַרפט איהם תיכף ומיד אַראָפּ אין אַן איינגן דושנעם טאַל, וואו עס דרייען זיך מיליאָנען משונה'דיקע פליגעלעך. נאָר פּלוצלינג קומט ווידער די האַנט צו זיין שטערן, און צוויי קליינע גראָע אויגן באַדעקט מיט גלעזער, דערנענטערן זיך צו אים.

— אַט באַלד... אַט באַלד... האַסט מיך גענאַרט, נישט געגעסן...

און אין די ווערטער לייגט נישט קיין פאַרוואַרף, נאָר רחמנות און ליבע. נאָך עטלעכע מאָל קומט די האַנט און נאָך עטלעכע מאָל דערנענטערן זיך די קליינע גראָע אויגן מיט די גלעזער, און אַ פאַר מאָל פאַלן שטיל די ווערטער פון מויל:

— אַט באַלד... אַט באַלד...

אין שול ווערט שטילער, טונקעלער און דושנער, פונקט ווי אַלץ איז לאַנגזאַם אָפּגשטאַרבן, דערשטיקט געוואָרן פון פאַר-פעלטן אַטעם. גאַט אליין, דאַכט זיך, האָט זיך אוועקגעזעצט אַפרוען נעבן טיר אויף אַ באַנק. ער האָט אַ פנים פון אַ מענטש, מען קאָן אָבער נישט וויסן, וואָס דאָס איז פאַר אַ פנים: עס איז לענגלעך און קיילעכיק און טונקעל און העל, אַמאָל איז עס אַלט און אַמאָל איז עס יונג, און אויגן האָט ער אַמאָל שוואַרצע און אַמאָל גראָע

און אמאל בלאַע און פאַרהילט איז ער אין אַ לייכט ווייס רויכעלע,
ווי אין אַ וואַלקנדל.

אויף דער לעצטער באַנק זיצט ער. נעבן טיר. נעבן יואל
דעם וואַסערפירער און בערקע דעם מאַרקטרעגער. דער לעצטער,
נישט דער ערשטער, נאָר דער בעסטער, דער בעסטער, דער
בעסטער.

צווישן די ווייסע טליתים באַוועגן זיך שאַטנס, וואַס וואַקסן
ווי בערג, און אויפ'ן פענסטער ציטערן קאַלטע לבנה-שטראַלן,
פונקט ווי אין אַ הינטער-גאַכט. קוקט מען אויף די דאַוונערס, ווערט
הייס און דושנע, קוקט מען אויף די שטראַלן, שוידערט פון
קעלט. נאָר אַט דערהערט זיך אַ פאַטש אויפ'ן בעלעמער, א שטים
פון אַ מאַנסביל, וואָס וויל שטאַרק עסן, שרייט-אויס ענערגיש,
אַייליק און וואַכדיק:

והוא רחום יכפר עון!

און אַ געדיכטער גערויש צעטראַגט זיך איבער די דאַוונערס,
ווי אַ ווינט צווישן וואַלד-ביימער.

דאָס לעבן איז צוריק אַריינגעטראָטן, אָבער צוזאַמען מיט
זיין נישט-פרומקייט און וואַכדיקייט, וואָס פילט זיך אין יעדן
טאָן, אין יעדן קלאַנג פון מעריב, און גאַט, דאַכט זיך, איז שוין
מער נישטאָ אין שול.

— משה'לע!— ציט אים דער טאַטע פאַר'ן הענטעל— משה'לע,

מען דאַונט שוין מעריב...

נאָר משה'לע שלאָפט נישט— ער שווימט. און אַ שווימנדיקן
זעצט אים דער טאַטע אַנידער, פאַרבינדט אים מיט אַ טיכל דעם
האַלדז און פירט אים אין קאַלטע לבנה-שטראַלן אַהיים. דער
טאַטע גייט צוזאַמען מיט זיין לאַנגן שאַטן, אונטער'ן אַרעם טראַגט
ער דאָס טלית-זעקל און עס פילט זיך גוטער טאַטע אין זיין טראַט
און גוטער טאַטע אין זיינע באַוועגונגען און אפילו אין די צע-
יאַגטע פּאַלעס פון זיין מאַנטל.

אָבער צומאַרגנס איז ער דער אייגענער, און דאָס שווערע
גראַע לעבן אין שטוב ווערט נאָך שווערער און גראַע אונטער
דעם טאַטנס קאַלטע אומצופרידענע בליקן.

ווידער קומען אין שטוב קאַלטע שטומע סעג, וואָס ווערן
 נישט דערוואַרעמט פון דעם טאַטנס שמייכל, און עס מאַכט דעם
 איינדרוק, הי ער וואָלט געווען אַ פרעמדער קוואַרטיראַנט, וואָס
 צאָלט נאָך דערצו נישט קיין דירה-געלט. און אויף דער מאַמען
 ליגט די גאַנצע נויט ווי אַ שוואַרצער וואַלקן: זי לויפט אין מאַרק,
 זי גרייט צום טיש, זי הייצט דעם אויוון, זי מאַכט הלואות און
 צאָלט דירה-געלט און ווישט זיך שטילערהייט די אויגן אין קיך
 און באַקלאַגט איר מזל פאַר זיך אַליין, אַז קיינער זאָל נישט
 הערן. אָבער אויף דעם אַלעם באַקומט זי איין ענטפער פון טאַטן:
 אַ ניי ביכל אין די הענט און אַ שאַרף פון די בלעטלעך מיט אַ
 ריח פון פרישער דרוק-פאַרב...

פערטעס קאפיטל.

נאך פסח, בשעת די ערד הייבט אָן צו גרינען, גייט שוין משה'לעס טאַטע מיט פרעמדע קינדער אין וואַלד אַרײַן. אַ טאַג דערצו קלויבט ער אויס סאַמע אַ וואַכעדיקן, אַ געוויינלעכן, בשעת אַנדערע טאַטעס האַרעווען און לײַגן אַוועק דאָס געזונד פאַר פרנסה. די מאַמע טאָר דאָס נישט איבעררעדן. די מאַמע מוז שווייגן. וואָרום משה'לעס טאַטע האָט שרעקלעך פּײַנט אַרבייט און פרנסה, און נאָך טויזענטער מאָל פּײַנטער, ווען מען דערמאָנט עס אים. ער קאָן אַזײַל נישט איבערטראָגן די דאָזיקע צוויי ווערטער. זיי רופן אין אים אַרויס עפעס אַ פּײַזשן וויי טאַק, פון וועלכען ער פאַרקרימט זיך, פונקט ווי ער וואָלט אַראָפּ-געשלאָנגען אַ ביטערע רפואה.

— אָבער עפעס פאַרדינען באַדאַרף דאָך א מענטש, — זאָגט אים אַמאָל די מאַמע מיט אַן אויסגעמאַטערטן קול און קוקט אים נישט אין די אויגן אַרײַן פאַר שרעק און ערגערניש. ווי לעבט עס אַ מענטש אַזוי העק, פרעג איך דײַך...

אַבער דער טאַטע ענטפערט איר נישט און ער האָט בעת-
 מעשה אַזאַ מינע, פונקט ווי אַ פליג וואָלט אים איינבייסן.
 בשעת דער טאַטע גייט מיט די קינדער אין וואָלד, מוז
 זיך משה'לע לאַנג ביי אים איינבעטן — ער זאָל אים אויך
 מיטנעמען. און אַז ער נעמט אים מיט, קומט עס ביי אים אַרויס
 פרעמד און קאַלט, ווי אַ שווערע און אַ געצוואונגענע טובה,
 וואָס אַן עלטערער טוט אַן עלטערן און נישט ווי אַ טאַטע אַ קינד.
 משה'לע גייט דער ווייטסטער פון אים און הערט זיך צו מיט
 אַ שטומען וויי, ווי ער דערציילט פאַר די פרעמדע קינדער,
 וואָס משה'לע האָט זיי גאַרנישט ליב, פון גראָזן און בלומען
 און ביימער. דער טאַטע קאָן אלע גראָזן און קרייטעכצער,
 אלע בלומען און ביימער. ער ווייט, ווי זיי הייסן, ווי זיי וואַקסן
 און ווי אַזוי מען באַדאַרף זיך נוהג-זיין מיט זיי. נישטאָ אַזאַ
 בוים, אַזאַ גרעזל, וואָס זאָל זיין דעם טאַטן נישט באַקאַנט. אפילו
 אַזוינע ביימער, וואָס וואַקסן אין אַרץ-ישראל, צי אין אַנדערע
 ווייטע לענדער, קאָן ער אויך. וועגען געוויקסן דערציילט ער
 מיט אַזאַ לשון, פונקט ווי ער וואָלט רעדן וועגן לעבעדיקע
 מענטשן: דער בוים האָט, צום ביישפּיל, ליב זיין צווייגל,
 ווי אַ מאַמע איר קינד; דאָס גרעזל בענקט נאָכ'ן צווייטן
 גרעזל, וואָס איז נעבן אים אויסגעריסן אָדער צעטראָטן געוואָרן;
 דאָס בלימל טרינקט דעם טוי און ביינאַכט מאַכט עס-צו די
 בלעטלעך — שלאָפן באַדאַרף עס; אַנאַפּגעהאַקטער בוים
 שטאַרבט-אָוועק — דאָס לעבן גייט פון אים אַרויס, ווי
 דאָס בלוט פון אַ דורכגעשאָסן האַרץ, און אַזוי ווייטער און
 ווייטער.

ארויסגייענדיק פון שטאָט אויפ'ן פעלד, וואו וואַרימע
 שטיפּערישע ווינטעלעך גלעטן די באַקן, און וואו דאָס פרייע
 ליכט פון דער ערד ביזן הימל גיט פריילעך אַ זעץ אין די
 אויגן אַדיין, אַרט שוין משה'לען נישט, וואָס דער טאַטע האָלט
 זיך מיט פרעמדע קינדער און לאָזט אים גיין אַ דערווייטערטן
 פון זיך. זאָל ער רעדן פאַר זיי, זאָל ער דערציילן. משה'לע
 באַדאַרף אים שוין נישט מער. ער האָט שוין איצט זיינע

אייגענע, אומגעהויער-וויכטיקע רעיונות און שפירונגען, ייאָס מיט זיי איז גוט צו פאַרבלייבן אַליין. עס איז דאָ אַזויפיל הימל, אַזויפיל פעלד, אַזויפיל ליכט און פרייער שטח. און קליין און איינג און שלעכט וועט אים אים די שטאַט אַנטקעגן דעם ליידיקן, אומענדלעך-ברייטן, נישט-פאַרבוטן פעלד, וואָס צערט דאָס טאָג-ליכט און קאָן עס נישט פאַרצערן. און משה'לע קוקט אַרויף און אַראָפּ און ביי די זייטן און פרעגט זיך:

— פון וואָנען נעמט זיך אַזאַ גרויסע, אַזאַ וואלדער-גרוי-

סע ערד?

גאָט האָט זי באַשאַפן. גאָט באַשאַפט דורך אַ וואָרט, דורך אַ שפּרוך. ער זאָגט — און עס ווערט. אָבער ווי ווערט עס פון אַ שפּרוך אַזאַ אמת'ע ערד, אַזאַ שווערע, אַזאַ גרויסע, וואָס מען קאָן זי גראַבן און זייען און בויען און גיין אויף איהר? אָט די זון האָט געוויס גאָט באַשאַפן. די זון איז ליכט...

אויס'ן וועג פאַרן פויערים און זיי שלאָגן-איבער משה'לעס געדאַנקען. די וועגעלעך סקריפען, די פערדלעך גייען לאַנגזאַם, דער שטייב קנוילט זיך ביי די רעדער, די פויערים זיצן רואיג מיט אַראָפּגעהאַנגענע פיס, מיט בייטשן אין שוואַרצע הענט, מיט אַ פעסטן זיכערן קוק פון אונטער'ן שטערן, און משה'לע איז זיי שרעקלעך מקנא. און באַטעמ'ט איז דער ריח, וואָס טראָגט זיך פון זיי: פעלץ און פערד און דויעגעכץ און מאַכאַרקע. עס דאַרף זיין, לויט משה'לעס געדאַנקען, זייער אָנגענעם צו האָבן אַן איינזאַם שטיבעלעך-ערגעץ אין פעלד, נעבן אַ וואַלד, מיט קליינע פענסטערלעך, מיט בהמות, מיט הינט און שעפסעלעך, און זייען און אַקערן די ערד און פאַרן איצט אין שטאַט אַריין צוזאַמען אין אַ לאַנגער שורה מיט אַנדערע פויערים פאַמעלעך, רואיג אָן דאגות און זיכער.

— ס'באַגאַם!— שרייט אויס צו זיי משה'לעס טאַטע מיט

אן אויפגעהויבענעם קאָפּ.

די פויערים דאַנקען רואיג און שמייכלעך, אַנקוקנדיק לאַנג דעם ייד מיט די קינדער.

די פעלדער. זענען יונג-גריין, פריש-גריין ווי גריין פאפיר. יונגע שפיציקע גרעזלעך פון שפעטיקער-הבואה שטייען גלייך ווי שפילקעלעך פון ביידע זייטן וועג, אויף פרישער מאַמעדיקער ערד. פון גאַנט שטייען זיי באַזונדער, פון ווייטן זענען זיי צונויפגע-גאַסן, און עס דאַכט זיך, אז די ערד איז דאָרט פאַרמאָלט מיט גרינע פאַרב. וואו-נישט-וואו גראָט אַ שטיבעלע מיט קליינע חנ'עוודיקע פענסטערלעך, וואָס קוקן ווי קליינע קלוגע גראַע אויגן אין דער ווייטער וועלט אַריין. און דאָ און דאָרט שפאַצירט-אַרויס אַ פרוכט-בוים, פונקט ווי ער וואָלט פריער גע-ווען באַהאַלטן, אָנגעטאַן אין ווייטער בליאונג, ווי אַ פּלה-מיידל אין אַ ווייס חופּה-קלייד, און הינטער אים שפאַנט שלאַנק אַ הוי-כער יעגלבוים פונקט ווי אַן אויסגעפוצטער חתן הינטער דער פּלה. די אַלטע בעראָזע, וואָס שווימט-אַרויס פון דער זייט מיט צעצוי-גענע צווייגן, פונקט ווי פונאַנדערגעשפרייטע הענט, זעט אויס ווי אַ מיוחס'דיקע באָבע, וואָס בענטשט דאָס פאַרל. ווי אַ שוואַרץ-בלאָער רויך ציט זיך פון ווייטן דער וואַלד, און עס דאַכט זיך, אז אַ ברעג הימל פאַלט אין אים אַריין ווי אַ ליכטיק וואַסער. די זון באַדט אין גאָלד די יונגע פעלדער, אין עס שמיכלט גרעזל צו גרעזל, בלימל צו בלימל, ווייס-וואַלקנדל צו ווייס וואַלקנדל. ערגעץ שרייט פריידיג אויס אַ פויגל, אין אַז מען הייבט-אויף די אויגן, זעט מען, ווי ער פליט אונטער'ן הימל, ווי אַ שוואַרץ קיי-לעכל מיט צוויי עקן ביי די זייטן.

עס דאַכט זיך, אז די זון ווערט גאָלדענער און גאָלדענער. מער גאָלד און מער וואַרעסקייט, מער ליכט און מער טאָג, פונקט ווי ווייסע מלאכים וואַלטן פון די ברייטע פרייע הימלען צוגעגאַסן דעם טאָג מער ליכט. און, ווי לעבעדיקע, שטיפן לייכטע ווינטע-לעך. עס דאַכט זיך, אז מען קאָן זיי אַנכאַפן, פאַרהאַלטן, צודריקן זיי צו דער באַק, אַרײַנלייגן אין אַרבל, ווי אַ פייגעלע, ווי אַ שמעטערלינג. דידאָויקע ווינטעלעך שפילען זיך מיט די יונגע גרעזלעך, מיט משה'לעס האָר, מיט'ן שטויב אויפ'ן וועג. מיט אַלעמען זענען זיי גוט און חב'לעך. אז זיי קומען פאַרביי דאָס אויער, גיבען זיי עפעס אויף דער-גיך אַ זאָג, פונקט ווי זיי וואַלטן פאַר-

שפרעכן א גוטע זאך, נאָר מען ווייס נישט וואָס. צו-שנעל רעדן זיי. אָבער דער, וואָס פאַרשטייט זייער לשון, דעם ווערט מקוים דאָס צוגעזאָגטע, און משה'לע פאַרקנייטשט דעם שטערן און פרובט טרעפן.

לינקס פון וועג הייבן זיך אָן די ציגעלניעס מיט די צוויי הויכע קוימענס. די דאָזיקע ציגעלניעס זענען באַרימט אין שטאָט. לויט משה'לעס ידיעות האַלטן זיך דאָ אויף גולנים, מערדער, בייטעלשניידער, קאָרטנשפילער, מכשפים, רוחות און ריון, וואָס פאַרצוקן אַלע טאָג אַ הונדערט מענטשן און מען קאָן צו זיי קיין שום תרופה נישט קריגן. די אַלע שרעקלעכע אַרבייטן ווערן אָבער אָפגעטאָן ביינאַכט, און בייטאָג איז נישט אַזוי געפערלעך, נאָר פונדעסטוועגן קלאַפט משה'לען דאָס האַרץ און מיט אָנגעשראָקענע אייגלעך זוכט ער אויף דעם גרויסן שטח פון צעגראָבענער ליימי-קער ערד, וואו עס שטייען אַלטע בנינים און שטאַלען, אַ פּאָר ריון אָדער עטלעכע מכשפים. מכשפים און ריון זענען אָבער נישטאָ, אין אָנשטאָט זיי דרייען זיך אַרום פאַרשמייעטע פאַר ציגעלניעס יידן צווישן לאַנגע שורות וועגעלעך מיט קליינע פערדלעך, און עס הערט זיך ווי זיי שרייען איינער צום צווייטן:

— חאַצקל, צייל-אויס! די מאָס איז שוין דאָ. נישט גע-
דאַכט זאָלסטו ווערן...

עס וואָלט געווען העכסט אינטערעסאַנט צו פרעגן, וואו טוען זיך אהין בייטאָג די מכשפים מיט די ריון, אָבער עס איז נישטאָ ביי וועמען צו פרעגן. אַ גרויסער דערוואַקסענער מענטש וועט נישט וועלן געבן קיין געהעריגן ענטפער וועגן דעם און אַ יונגעל ווייס גאַרנישט. און משה'לע באַשטימט ביי זיך, אַז זיי, די נישט-גוטע מוון איצט שלאָפן אין די צוויי הויכע קוימענס, וואָס קוקן צום הימל מיט שוואַרצע מיילער, פונקט ווי זיי וואָלטן אים וועלן איינבייסן. די דאָזיקע ציגעלניעס זענען אוודאי שרעקלעך, אָבער רעכטס פון וועג ספילן אַזויפיל פּעלד-פאַרבן און עס איז דאָ אַזויפיל ליכט און הימל, אַז די חאַצקלס מיט די ליימיקע גרי-בער, מיט די הויכע קוימענס, מיט די מכשפים און ריון גייען באַלד אַרויס פון זכרון און זיי שרעקן נישט מער. אָדער, פאַר-

קערט, זיי זענען גאָר נייטיק דאָ, ווי עס איז נייטיק דער שאָטן דעם שטראַל, די נאַכט דעם טאָג, דער טונקעלער הימל דער לבנה. פון די ציגעלניעס לויפט דער וועג גלייך אין וואַלד אַריין. אויף דעמדאָזיקן וועג איז שוין ווייניקער שטויב און ווייניקער שפורן פון רעדער. קענטיק, אַז מענטשן גייען דאָ אויך ווייניק, און עפעס אַ קדושה וועיעט שטענדיק פון די ערטער, וואו מענטשן גייען ווייניק. סאמע אינמיטן וואַקסט גראָז, און עס קוקט פון ווייטן אַזוי יונג און זאַפטיק, פונקט ווי עס וואַלט געוואַקסן ערגעץ אויף אַן אָפגעהיט פעלד און נישט אויף אַ מיטן וועג. דער מעכטיקער שוין פון טאָג שלאָגט אין די אויגן אַריין און עס ווערט הייסער צו גיין. אויפ'ן בלאַען הימל קומען פון ערגעץ צושווימען, פונקט ווי פון גאַטס פסא-הכבוד אַרויס, ווייסע קליינע קרייזלדיקע וואַל-קנדלעך. זיי באַוועגן זיך לאַנגזאַם אַדער בלייבן פלוצלינג שטיין, ווי ווייסע טויבן פאַר בלאַ וואַסער. אַמאָל באַהעפטן זיך צוואַמען עטלעכע וואַלקנדלעך און רוקן זיך אַזוי איבער דער גלאַטער הימל-בלאָקייט פאַמעלעך-פאַמעלעך, קוים צום מערקן, פונקט ווי זיי וואַלטן זיך געהאלטן פאַר די הענט און צוגעמאַכט די אויגן און אַזוי געצויגן זייער ווייטע און ווייסע נסיעה.

נאָר פלוצלינג ווערן זיי זיס-אָפגעשוואַכט, לאָזן זיך איין, פאַרלירן זיך און שטאַרבן, ווי שניי, מיט אַ ווייס לייכט שמייכלעלע אין דער געדיכטער הימל-בלאָקייט.

משה'לע ווערט נישט מיד צו קוקן אויפ'ן הימל און אויף דער ערד. פאַרקערט, ער פילט בחוש, אַז צוויי אויגן זענען וויי-ניק פאַר אַ מענטשן. ער האָט נייטיק באַדארפט האָבן נאָך אַ צען אויגן. וואָרום בשעת מען קוקט אין איין זייט, איז טשיקאָווע צו וויסן, וואָס עס טוט זיך אין דער צווייטער זייט, און בשעת מען קוקט אויף די וואַלקנדלעך, ווילט זיך אויך זען, וואָס פאַר אַ פלי-געלעך עס דרייען זיך אַרום אינ'ם יונגן גראָז אַדער ווי אַזוי זעט-אויס דער פויגל, וואָס האָט זיך פלוצלינג צעפייפט אויף אַ דערבייאַיקן פויגל. טיילמאָל דאַכט זיך, אַז דאָס סאַמע זיסטע, ייאָס מען קאָן זיך ווינטשן אין לעבן, איז גיין אין אַ הייסן טאָג צווישן פעדער אין וואַלד אַריין. אָבער גיין נישט אויף איין

סאָג, נאָר אויף שטענדיק, אויף אייביק, דאָס גאַנצע לעבן, אָן אַן אָפּשטעל, אָן אַן אויפהער, פּסוּד, און קוקן אויף הימל און ערד, אויף וואַלד און פעלד, אויף פּוּגל און פּליגעלע, און מיט-נעמען שיינדעלען האָט מען באַדאַרפט. שיינדעלע-פעלט. זי האָט אים באַדאַרפט גיין ביי דער זייט מיט די אויסגעשוירענע ליפלעך און מיט דעם קינדישן שנעלן טריט, אַ באַוועגלעכע און אַ האַס-טיקע. און פאַרוואָס האָט ער זי באמת נישט מיטגענומען? האָט ער עס נישט געוואָלט טאָן צוליב די ינגלעך, וואָס לויפן-אַרום, צופרידענע, אַרום טאַטן? אָדער ער איז נישט געווען זיכער, אַז דער טאַטע וועט אים מיטנעמען?

משה'לען פאַרדריסט שטאַרק, וואָס שיינדעלע גייט נישט מיט אים צוזאַמען און איז פאַרבליבן אין שטאַט. דערדאָזיקער אומשטאַנד פאַרשאַפט אים עפעס אַ פּיינלעכע שפּירונג, פּונקט ווי ער וואָלט האָבן אויס'ן געוויסן אַ גרויסע עוולה. אָבער באַלד ווי ער דערזעט דעם וואַלד, דעם אַלטן גרויסן סאַסנע-וואַלד, וואָס שטייט פעסט אויף דער ערד מיט זיינע ריזיקע שטאַמען און לעבט זיך זיין באַ-זונדער לעבן, ווערט אים צוריק לייכט אויף דער נשמה און ער פאַרגעסט אָן אַרץ און אַלעס. דער וועג, וואָס לויפט פון די צי-געלניעס אַהער, לאַזט זיך דאָ אַראָפּ אין אַ טאַל, פּונקט ווי ער וואָלט זיך געבוקט פאַר די שטרענגע שווינגנדיקע ביימער. משה'לען טוט אַ צאַפל דאָס הערצל ביז ווייטאַק און שמחה צוזאַמען. ער וויל אויסשרייען, אָדער אַ שפּרונג טאָן, אָבער ער איז שוין געוויינט אַינצוהאַלטן זיינע געפילן, נישט אויסדריקן זיי פאַר אַלעמען אין די אויגן, לאָזן זיי שווימען בלוז ביי זיך אין די איינגע קעמערלעך פון זיין הערצל, און מיט אַנגעשטרענגטע אויגן מאַכט ער שנעלע טריט צום וואַלד.

דער סאָג ברענט אויף די שפיצן פון די הויכע סאַסנעס. נאָר אונטן ליגן שמעקעדיקע באַוועגלעכע שאַטנס מיט פאַסן און נעצן פון גאָלד. דידאָזיקע פאַסן און נעצן פלאַטערן אויך אויף די שטאַמען און צווייגן פון די ביימער, און איבער'ן גאַנצן וואַלד גייט אַ שפּיל פון גאָלד מיט שאַטן: זיי באַוועגן זיך, פלעכטן זיך

איבער, רוקן זיך פֿונאַנדער און ציטערן פונקט ווי לעבעדיקע, און עס דאַכט זיך, אַז זיי יאָגן פֿאַרזיכטיק איינאַנדער.

אַז מען קוקט אויף אַלע ביימער מיט אַמאָל, דאַכט זיך אַז זיי גייען: די הינטערשטע ביימער שפּאַרן זיך, די זייטיקע לויפן, איבעריאָנדיק איינער דעם אַנדערן, און די פֿאַדערשטע גייען. מאַנכע בייגן זיך אָן אין גאַנג, מאַנכע האַלטן מיט שטאַלץ הויך דעם קאָפּ און אַנדערע גייען געאַרעכט. ביי די זייטן זעט זיך וואוּנישט-וואו דער הימל אין בלאַע פּאַסקעלעך, פונקט ווי עמעצער וואָלט דאָרט אויסגעהאַנגען זיידענע בלאַע סטענגעס, און אויבן קוקט ער אין רעדעלעך און קרייזעלעך. ביי די זייטן איז דער הימעל בלאַ, אויבן—בלאַ מיט גאָלד צוואַמען. טיילמאָל פֿאַרשווימט אַ ווייס קינדיש וואָלקנדל אין אַ רעדעלע הימל און קוקט מיט ליכטיקן שמייכל און נייגעריקייט אין וואָלד אַרײַן, קוקט, קוקט, ווי אַ ווייס מלאַכל און שווימט זיך לאַנגזאַם אַרויס פֿונ'ם רעדעלע. און אין וואָלד איז שטיל, און פֿונ'ם האַרטן גראָז, פֿאַרלייגט מיט אַלע נאָדלבלעטער און צווייגן, גייט-אויף אַן אַינגעשלאָסענער געדיכטער וואָלד-אַראַמאַט, פון וועלכן עס שווינדלט מחיה'דיק דער קאָפּ, ווי פון גוטן פּסח'דיקן וויין. טיילמאָל דערהערט זיך אַן אומפּאַקאַנטער טשוויטשער פון אַ פּויגעל און אַמאָל דער-טראַגט זיך פון ערגעץ אַ שאַרפּער קנאַק, פונקט ווי עמעץ וואָלט געגאַנגען איבער טרוקענע צווייגן. דער טשוויטשער מיט'ן קנאַק רופן זיך תּיפּף אָפּ אין אַנדער זייט, פונקט ווי אַ סיגנאַל, וואָס ווערט איבערגעגעבן פון איינעם צום צווייטן. נאָכ'ן סיגנאַל ווערט ווידער שטיל מיט יענער אַנגעשטרענגטער און סודות'פולער שטיל-קייט, וואָס געסטיקט זיך שטענדיק אין אַ גרויסן געדיכטן וואָלד, אָדער אין אַ הייליקן אָרט, וואו עס שטייען אַסך מענטשן מיט פֿאַרפעסטע לײַפן און שווייגן.

פֿונ'ם האַרטן וואָלד-גראָז קוקן-ארויס ווי פֿאַרוואַנדערט קליינע ווייסע בלימעלעך פונקט ווי שנייעלעך, און משה'לע הערט, ווי דער טאַטע רופּט זיך אָן צו די נייגעריקע יינגלעך:

— פון דידאָזיקע בלימעלעך, קינדער, וועלען שפעטער ווע-

רען יאָגדעס... רויטע יאָגדעס...

פֿינפטעס קאפיטל.

אריין טיפער אין וואַלד, בלייבט משה'לעס טאטע שטיין צוואמען מיט די קינדער. ער קוקט זיך לאַנגזאַם אַרום, נעמט אַראָפּ דאָס היטל און ווישט זיך איבער דעם שווייס פון שטערן. פון זיין אָטעמען איז קענטיק, אַז ער איז מיד; אויפ'ן האַלדז, הינטער דער באַרד, צוקן אים אָנגעצויגענע אָדערן, אָבער אין די אויגן און אין די וואַנסן שפילט אים אַ שמייכל. פּלוצלינג גיט ער זיך אַ בונג-אויס מיט די הענט צו דער ערד, ציט צוואַמען די קני און גיט אַ פּאַל אינ'ם שמעקעדיקן וואַלד-גראַז, נעבן אַ דיקער הויכער סאַטנע.

—אי, גוט, קינדער, אי, גוט אין וואַלד... רעדט ער אַרויס פונ'ם גראַז און שמייכלט מיט אַ מאַדנעם שמייכל, ווי אַ קינד, ווי גאָר אַ ווייכער מענטש, אפילו ווי אַ מאַמע, און זיין פנים ווערט אים אינגאַנצן געענדערט.

די קינדער לייגן זיך אויס אַרום אים, ווי קליינע בערג-לעך אַרום אַ העכערן באַרג. די בעקלעך פּלאַמען, די אייגלעך ברענען, די שטערנדלעך פאַרשוויצט. אויפ'ן האַלדז, אויף די

הענט און פיס—שטויב פון וועג, נאָר זיי ליגן גליקלעכע און ווילן שטיפן. משה'לע לייגט זיך אויך אַוועק, עטוואָס אין דער זייט פון עולם, אינ'ם האַרטן שמעקעדיקן וואַלד-גראָז, מיט'ן פנים אַרויף, די פיס אויסגעצויגן און די הענט פאַרלייגט הינטער'ן קאָפּ. אַ זיסע מידקייט צעגיסט זיך אים איבער די גלידער און עפעס אַ גאַנצקייט פילט ער אין גוף, אַ גאַנצקייט פון קאָפּ ביז די פיס. אַ וויילע בלייבט ער אָן געדאַנקען, איבערגעבנדיק זיך דערדאָזיקער זיסער מידקייט, דערנאָך הייבט ער ווידער אָן קוקן. אויף די ביימער און אויף די גאָלדענע-שטראַלן-נעצן, וואָס רוקן זיך סודות'דיק איבער'ן וואַלד, און אויף די רעדעלעך הימל, וואָס ברענען מיט אַ בלאַען פלאַם הויך איבער די סאָסנעס. מען קאָן שעה'נווייז לאַנג קוקן אויף אַלץ און נישט מיר ווערן. און אַז מען קוקט לאַנג אויף דעם אַלעם דאַכט זיך, אַז מען ווערט אויך אַ בוים, וואָס איז אַרויסגעוואַקסן הויך איבער דער ערד און עטייט מיט אַלע ביימער צוזאַמען אונטער דער זון. און דערנאָך ווערט וואונדערלעך שטיל אויף דער נשמה און די בלוטן, מען ווערט צוריק אַ מענטש, די אויגן מאַכן זיך צו און מען פילט זיך אַזוי זיס איינגעווייגט. פונקט ווי אין ווייכע זיידענע וואַלקנס... און די ערד ליגט שוין נישט אַזוי ווייט און נידעריק פון הימל. פאמעלעך דערהייבט זי זיך צו אים און זיי צעקושן זיך.

משה'לע געדענקט נישט, ווי לאַנג ער האָט געהאַלטן צוגע-מאַכט די אויגן און וואו איז ער געווען פאַר דערדאָזיקער צייט. אָבער שפירן שפירט ער, אַז דאָרט, וואו ער איז געווען מיט צוגעמאַכטע אויגן, האָבן געפלאַטערט גאָלדענע שטראַלן און זונען האָבען געשמייכלט און ווייטע בלאַע שטערנדלעך האָבן געטאַנצט און פרייע ברייטע הימלען האָבן זיך געווייגט. און נאָכאַמאָל וויל ער עס איבערלעבן אין די זכרונות, נאָר דער וואַלד לאָזט נישט. מען מוז קוקן אויפ'ן וואַלד, אויף אָט די מענגעס גייענדיקע ביימער, אַרום וועלכע עס פליסט זי שטיל. קייט, ווי אַ ברייטער טיפער טייך. מען מוז קוקן אויף זיי און ווערן אויך אַזוי, ווי זיי. מען מוז אויך ווערן אַ בוים. נאָר

וואוהין גייען זיי? וואוהין גייען די געוואלטיקע מענגעס ביי מער אין אזא שטילשווייגן? אלץ גייט: דער הימל גייט, די ביימער גייען, די גאלדענע שטראלן גייען, די טונקעלע שאַטנס רוקן זיך, און דאָך איז אלץ אזוי שטיל און פאַרגליווערט, פונקט ווי קיין איין זאך וואָלט זיך נישט באַוועגט.

באַוועגונג אין שטילקייט און שטילקייט אין באַוועגונג, און עס איז שווער צו וויסן, ווער פון די ביידע איז שטאַרקער. פאַרן אויג — באַוועגונג, פאַרן אויער — שטילקייט. און די הויכע שלאַנקע סאָסנעס שפּאַנען ווי ריזען איינע אונטער די אַנ-דערע אין רויטע העמדער מיט גרינע מיצן אויף די קעפּ ווי אַן אומבאַקאַנט פּאָלק, וואָס לעבט נישט צוזאַמען מיט די מענטשן אויף דער ערד, און עס דאַכט זיך, אַז זיי שפּריינן. איבער מיט פּרייטע טריט איבער משה'לעס טאַטן מיט די יונגעלעך, וואָס ליגן אַרום אים.

נישט ווייט פון משה'לען שטייען צוויי ביימער אַרומגענומען, געוויקלט און געטוליעט איינער צום צווייטן. איין בוים איז אַ העכערער, דער צווייטער — אַ קלענערער, און דער קלענערער ליגט אין די אַרעמס פון דעם העכערן. משה'לע קוקט אויף זיי און קאָן בשום אופן נישט געדענקען, צו וועמען זיי זענען ענלעך. עפעס אזוינס האָט ער שוין געזען, אָבער ווען און וואו געדענקט ער נישט. ערשט נאָך אַ לאַנגן טראַכטן און אַנשטרענגען דעם זכרון דערמאַנט ער זיך, אַז אזוי האָט ער טיילמאַל געזען גייענדיק אַ בחור מיט אַ מיידל אין גאַס. דער בחור איז געווען העכער, דאָס מיידל נידעריקער און זי האָט זיך געטוליעט אין זיין אַרעם.

אָבער פאַראַן אויך טויטע ביימער, ווי טויטע מענטשן. די ליגן אויף דער ערד, פאַרטריקנט און פאַרוועלקט, אין אַן אומבאַ-האַלפענער פּאָזע: קענטיק, גלייך פון אַרט געפאַלן און מער וועלן זיי זיך שוין קיינמאַל נישט אויפהייבן. אַמאָל ליגט טויט אינ'ס גראַז אַ גרויסע לאַנגע סאָסנע. און אַז-מען קוקט אויף איר, באַ-פאַלט עפעס אַ רחמנות... דאָס אומבאַוועגלעכע ליגן איז אויך אזוי שרעקלעך, ווי דאָס ליגן פון אַ טויטן מענטשן. פון וואָס איז גע-פאַלן דערדאָזיקער בוים? האָט אים עמעץ אומגעוואָרפן אָדער ער

צענטראלע יידישע פינפליאטעס

אין פרעסע ארכיוו

איז קראַנק געווען? דער טאַטע זאָגט, אַז ביימער ווייסן אויך פון קראַנקהייטן, פונקט ווי מענטשן. אָבער די ביימער קוקן נישט אויף זייער געפאַלענעם ברודער. זיי שפּאַנען זייער וועג און באַדן פריילעך די קעפּ אין די וואַרעמע גאַלדשטראַמען פון דער זון.

און משה'לע פילט, אַז דער רייץ פון וואַלד איז איבער זיין שכל, אַז דער וואַלד האָט אַזאַ פישופ'דיקע מאַכט, וואָס לאָזט זיך נישט דערקלערן, ווי עס לאָזט זיך נישט דערקלערן, פון וואַנען שטאַמט גאָט. און עס קומט אים אויפ'ן זכרון דער מערדער ריכאַרד און זיין באַנדע, וואָס הויערן טאַג און נאַכט אין די וועלדער, און עס ווערט אים קשה, ווי אַזוי קאָן מען לעבן אין אַ וואַלד און זיין אַ שלעכטער מענטש, אַ מערדער? ווי אַזוי קאָן מען איינאַטעמען די לופט אין וואַלד און וועלן בעת מעשה עמעצן שלעכטס טאָן? און ער באַשליסט ביי זיך, אַז ווען ער וואַלט איצט אַנבאַגעגנט לעם שרעקלעכען מערדער ריכאַרד, וואַלט ער זיך פאַר אים נישט דערשראָקן, וואַרום דאָ, צווישן די גוטע ביימער, וואַלט אים ריכאַרד זיכער גאַרנישט געטאָן.

— אַז איך וועל זיין אַ גרויסער, — טראַכט משה'לע, — וועל איך דאָ אויסבויען אַ קליין הייזעלע, און וואוינען צוזאַמען מיט... שיינדעלעך. און אַלע טאַג וועל איך אויפשטיין פרי און זען, ווי עס גייט-אויף די זון.

און דערדאָזיקער געדאַנק טראַגט משה'לען אַוועק ווייט אין עתיד אַריין און ער זעט זיך ווי אַ גרויסער שטאַרקער מענטש, וואָס וואוינט אין אַ שיינן הייזעלע אין וואַלד. דאָס הייזעלע האָט קליינע ליכטיקע פענסטערלעך, און אַז מע קוקט אַרויס פון איין פענסטערלע, זעט מען, ווי עס גייען אָן אויפהער מענגעס ביימער, אויבן באַגאַסן מיט גאַלדענער זון, ווי מיט קרוינען. און עס ווערט אים אַזוי לייכט, אַזוי העל און אַזוי האַרציק-גוט אויף דער נשמה, אַז אַ פייכטיקייט טרעט אים-צו צו די אויגן, און אַ פאַרשעמטער, אַ פאַרוויטלטער, פאַרבאָרגט ער דאָס געזיכט, פונקט ווי עס וואַלט זיין אַ זינד צו פילען זיך אַזוי גוט.

— ר' שמעון, ביימער רעדען... פּרעגט אַ יונגעל משה'לעס טאַטן.

— ביימער רעדן, מײן קינד... — הערט משה'לע דעם טאַטנס
ענטפער, און דער קול זיינער איז אַזאַ געלייטערטער, אַזאַ ריי-
נער, פונקט ווי ביי אַזאַ אינעם, וואָס האָט קיינמאָל נישט גע-
לעבט צווישן בייזע מענטשן אין אַן אַרעמער גאַס. — ביימער רעדן
און גראָז רעדט און וואַסער רעדט, נאָר שטיינער שווייגן...
— אָבער ווער פאַרשטייט זייער לשון...?

— דער, וואָס האָט זיי ליב...
זיי יינגעלעך פאַרקוקן זיך אויף די ביימער און פרוּוון באַ-
גרייפן דעם ענטפער.

— ביימער, — זאָגט ווייטער דער טאַטע, — רעדן אויף דעם
שטילסטן לשון. אָבער אין שטורם שרייען זיי... אין אַ שטורם ווע-
רען זיי בייז, די ביימער...

— און אזוי זענען זיי גוטע?

— גוטע, גוטע, מײן קינד... — און דער טאַטע פאַרטראַכט
זיך עטוואָס: — בעסערע פון מענטשן...

דער טאַטע שמועסט לאַנג מיט די קינדער, און פאַמעלעך
טוט אויס דער טאַג פֿון זיך דאָס גאַלד. ברייטער און ברייטער
ווערן די שאַטנס אין וואַלד, און די רויטלעכע שטראַלן אויף די
ביימער פלאַטערן נאָר אויף איין זייט שטאַם. די אַלע גאַלדענע
שטראַלן פאַרן, קענטיק, אַוועק אויף דערנאָכט אַהיים. דאָרט,
ווייט, טיף אין וואַלד, האָבן זיך אַלע פאַרוואַמלט. דאָרט ברענט
און גליט אַ פייערדיקע רויטקייט מיט צעשפרייטע גאַלדענע סטענ-
געס, און די ביימער, שוואַרצע און פאַרכישופ'טע, שטייען אין איר
זיי אין פייער. מחנות גאַלדענע שטראַלן זענען געקומען אַהין,
זיך איבערגעסאָן אין רויטע העמדער און פאַרן אַהיים שלאָפן.
זיי פאַרן פריילעכע, שפילדיקע, און אַז מען זאָל פון דאָסניי צו-
מאַכן די אויגן, דאַכט זיך, אַז זיי זינגען שטיל און לאַנגזאַם,
פונקט ווי זיי וואַלטן זיך מיט עמעצן פון דערווייטנס געזעגנט.
גוט איז איצט צו זיין אַ רויטער שטראַל און, זינגענדיק, אַוועק-
פאַרן שלאָפן אין הימל אַריין צוזאַמען מיט אַ מחנה שטראַלן.
נאָר אין דער אַנדערער זייט וואַלד איז שוין רעכט טונקל און די
טונקלקייט איז אַ בלאַע, פונקט ווי אַ רויך וואַלט זיך געשפרייט

צווישען די ביימער. גנב'יש און אָן אַ שום קלאַנג שליסן זיך שאַ-
טנס צו שאַטנס, שאַטנס צו שאַטנס. און פון די ביימער רייסן זיך
אַפּ די לעצטע רויטע שטראַלן און פאַרשווינדן. פּתקט ווי זיי
וואָלטן מורא געהאַט צו פאַרבלייבן מיט די שאַטנס.

די קינדער וויקלען-פּונאַגדער זייערע קלייניטשקע פעקעלעך
און זעצן זיך עסן. זיי גיבן אויך משה'לען פון זייערע פעקעלעך,
אַבער משה'לען שמעקט נישט דאָס עסן איצט. עס פאַרכאַפּן אים
בידע זייטן וואָלד: איין זייט שטייט אין פייער, די צווייטע אין
בלאָליכן שאַטן. און עס דאכט זיך, אַז זיי גייען איינע צו די אַנ-
דערע: פייער גייט צו שאַטן און שאַטן גייט צו פייער, נאָר דער
שאַטן איז שטאַרקער און די ביימער וויקלען זיך אין אים ווי אין
טונקעלע מאַנטלען און נעמען-אַן טויזענטער געשטאַלטן: דאָ ווערן
זיי הויך ביזן הימל, דאָ גידעריק און געבויגן, און דאָ גיסן זיי
זיך צוזאַמען אין אַ שוואַרצער וואַנט מיט שפעלטעלעך הימל.

טיילמאָל נעמט אָן איינצלנער בוים און מאַכט סתם משונה-
דיקע תנועות, ווי אַ צעלאָזט יינגל: שטעקט-אויס אַ צונג, פאַר-
קרימט די נאָז, גלאַצט מיט די אויגן, פאַרבייגט אַ פּוס און שפּרינגט
ווי אַ הינקעדיקער, אָדער ער מאַכט זיך פאַר אַ האַרבאַטן בעט-
לער, וואָס ציט-אויס די האַנט נאָך אַ נדבה. און ערשט איצט דער-
שפּירט משה'לע אַז אַ וואָלד האָט אין זיך שרעק...
— אָבער אַז איך וועל זיין אַ גרויסער, וועל איך זיך נישט
שרעקן... — באַשליסט משה'לע ביי זיך און הייבט זיך-אויף. אויף
די פּיס.

די טונקלקייט וואַקסט אין די אויגן. דער פאַרנאַכט לאָזט
זיך אַראָפּ אויף דער ערד, ווי אַן אומגעוהיער גרויסער טונקעלער
פּויגל מיט אומענדלעכע פּליגלען, און ער פּאַכט מיט זיי קיף און
ברייט אונטער דעם מידן הימל. און דאָרט, אויף דעם מידן הימל
לעשט זיך דער לעצטער שמייכל פון טאָג. די ווייס-גראַע וואָלקן-
לעך, וואָס בלאָנקען-אַרום אָן אַ תכלית, פאַרקערט עמעץ אויפ'ן
הימל אין לאַנגע פאַרטראַכטע וואָלקנדלעך-שורות און טרייבט די-
דאָזיקע שורות צום הימל-ברעג. מען רייניקט, מען פּיילט און מען
פּוצט איצט דעם הימל. מיליאָנען אומגעזעענע הענט טוען די דאָזיקע

אָרבייט, און אַט ווערט דער הימל טונקעל-בלאַ, ווי בלאָ גלאָז, און עס פילט זיך, אַז ער טראָגט שוין אין זיין זיידענעם בוזעם נייע, גאַלדענע, נאַר-וואָס אויסגעשלייפטע לאַכענדיקע שטערן-דלעך...

אַבער משה'לע קוקט זיך אַרום אין וואַלד, און אים דאַכט זיך, אַז נעבן יעדן בוים וואַקסט-אויס אַ פאַרבאַרגן שטיל באַשע-פעניש, וואָס לויערט אויף עמיצן מיט שאַטנדיקע אויגן. די דאָזיקע באַשעפענישן קוקן זיך איבער, באַוועגן זיך מיט אַ שטילן שאַרף און האָבן אַ שייכות צום מערדער ריכאַרד, וואָס מוז געוויס גיין אהער מיט זיין באַנדע גולנים.

— הוק... דערטראָגט זיך אַ טונקעלער קנאַק פון די ווייטע ביימער. — הוק... הוק...

— צאָל! — שרייט אויס אַן אומבאַקאַנטער פויגל סאַמע איבער'ן קאַפּ, און אויף אַ ווייטן בוים ענטפערט אים אַ צווייטער. — פלי... פלי... פלי... — וואַרקעט עפעס אַ ווילד פאַלש פיי-געלע אין אַן אנדער ווינקל וואַלד.

— דער וואַלד שרוקט... קומט משה'לען פון דאָסניי אויף דער מחשבה. דאָס האַרץ טוט אים עטוואָס אַ צאַפּל, און אים דאַכט זיך, אַז ער וועט באַלד דערזען ריכאַרד'ן.

נישטאָ מער קיין שטראַלן אין, וואַלד. אַ וואַרעמע פינגער רוקט זיך מיט אויסגעשפרייטע אַרעמס און וויל אַלץ שטיל און גנביש אַרומנעמען און אונטער איר רוקן זיך פאַוואַליע די מאָדנע באַשעפענישן, וואָס קוקן מיט טיפע שאַטנדיקע אויגן. משה'לעס טאַטע הייבט זיך-אויף פון גראָז מיט אַ שטיק וואַלד-פינסטערניש אויפ'ן פנים און גיט אַרוף די קינדער אין וועג אַריין. פון זיינטוועגן האָט מען אפילו געקאַנט אַ גאַנצע נאַכט פאַרברענגען אין וואַלד, אַבער ער פאַרשטייט, אַז די קינדער שרעקן זיך עטוואָס און ער איז זיך מכין אוועקצוגיין. די קינדער רינגלען אים אַרום און נעמען אים אָן פון ביידע זייטן פאַר די הענט. ער מאַכט דעם ערשטן מריט, און אין דערפינסטער דאַכט זיך, אַז ער טראָגט צוויי שווערע שוואַרצע זעק אין ביידע הענט. אַבער עס איז אָנגענעם אַרויסצוגיין פון וואַלד אין דערפינסטער, ווען די

ביימער גייען צו צו דער נאָז אומבאַמערקטערהייט און קלאַפּן זיך
 לייכט אָן, פונקט ווי זיי וואָלטן געמאַכט אַ שפּאַס, און אויבן,
 אויפ'ן בלאַען הימל, פינטלען און טאַנצן זייערע שפיצן.
 צו-נאַכט ווערט געדיכטער די וואַרעמקייט און דער ריח
 פונ'ם טרוקענעם וואַלד-גראָז, וואָס קנאַקט אונטער די פיס, פונקט
 ווי ער וואָלט געלאַכט, און דערפון שווינדלט עטוואָס דער קאָפּ,
 ווי פסח נאָכ'ן סדר אָדער ווי פארטאָג נאָך אַ חתונה. דער געדיכ-
 טער וואַלד-ריח פילט-אָן נישט בלוז די לונגען, נאָר אויך דעם
 קאָפּ, די הענט און פיס, ער שפרייט זיך אויך אין בלוט, און עס
 דאַכט זיך, אַז מען איז אַ טייל פון וואַלד און מען טראַגט אין
 זיך דאָס שווייגן פון די ביימער און די טונקלקייט פון דער לופט.
 אָבער משה'לע געדענקט נישט, ווען ער איז אַרויס פון
 וואַלד, עס דאַכט זיך, אַז דער וואַלד איז מיט אים מיטגעגאַנגען
 סאַמע ביז דער שטאָט. ער האָט דעם וועג צוריק נישט געזען:
 פעלד פון איין זייט, פעלד פון דער צווייטער זייט, אויבן אַ קי-
 לער פּרילינגס-הימל, וואָס לעשט פאַמעלעך אויס די לעצטע פאַר-
 נאַכט-רויטקייט, און אַ בלאַסער וועג, וואָס לויפט פאַראַויס ווי אַ
 נעפלדיקער טייך. אין די יונגע תבואות שלאָפט שוין דער ערשט-
 געקומענער אָונט, אַרומגענומען מיט וואַרעמע גראַע נעפלען, און
 אַ שטילקייט איז צעגאַסן פון איין עק וועלט ביז דעם צווייטן.
 משה'לע שטעלט ברייטע טריט. פון די מחשבות, פון נישט
 עסן און פון גיין אַזויפיל צופוס ווערן אים שאַרפער די געזיכטס-
 שטריכן, און אין דעם אָונט-ליכט זעט ער אויס יונג און אַלט צו-
 זאַמען. זייטענווייז קלאַפט זיך אים אָפּ אָן שטערן אַ גרויסער
 שוואַרצער זשוק, ווי אַ האַרט שטיינדל, און רייסט אים איבער די
 מחשבות, און אַז ער לאַזט-אַראָפּ די אויגן, זעט ער, ווי פון אַ
 וועג-גרעזל פּאַלט-אַראָפּ אַ לייכטיק טראַפעלע טוי, ווי אַ ווייס פייערל,
 און אויפ'ן בלאַסן שטויב ווערט דערפון אַ שוואַרץ פינטעלע.
 און אַט הייבט זיך-אויף אין דערפינסטער די שטאָט, די
 אַלטע גרויסע שטאָט, מיט די באַקאַנטע געסלעך און גאַסן, מיט די
 מאַרשלאַפענע ווייבער און יידן, מיט'ן שווערן שטויב, מיט די
 געלע פייערלעך, מיט'ן נמאַס'דיקן גערויש פון פורן, מיט דער

איינגער דושנער לופט און מיט די קוויטשיקע געשרייען פון קינדער. און אַז איז ווידער די לאַנגע טאָטערשע גאָס מיט די גראָע פאַרקאַנעס און קליינע הייזלעך, מיט די וויסטע אומעטיקע קרעמלעך און צעבראַכענע גאָס-לאַמטערנעס, וואָס ברענען קיינמאָל נישט; און נאָך דעם פרייען גרויסן וואַלד, וואָס איז געבליבן ער-געץ פון הינטן, ווי אַ לעבעדיקער מענטש, דערשפירט איצט משה'לע, אויף דער לאַנגער אַרעמער טאָטערשער גאָס עפעס אַ טיפן שטאָך אין האַרצן און עס ווילט זיך פּמעס ווי וויינען.

אַז זיי גייען-אַרויף אויפ'ן הויף, ברענען שוין גאָלדענע צייטערדיקע קלייניטשיקע לעמפעלעך אויפ'ן טונקעלן אָונט-הימל. אַפנים אַז דאָרט אויפ'ן הימל איז איצט אַ פאַראַה, אַ באַל, אַ גרויסער יום-טוב, און מלאכים מיט ווייסע פליגלען אויפ'ן רוקן באַוועגן זיך לייכט און שטיל אַרום לאַנגע ווייסגעדעקטע טישן... נישט אומזיסט ברענען אַזוי העל די דאָזיקע לעמפעלעך און נישט אומזיסט זענען זיי אין אַזאַ גרויסער צאָל צעזייט און צעשפרייט איבער אַלע ווינקעלעך פון הימל. איבער'ן הויף אָבער דרייען זיך אַרום יידן מיט אָפענע הערצער, ביי די שוועלן זיצן מידע ווייבער און זייגן קינדער, אין די פענסטער קוקן געלע פייערלעך פון פאַררויכערטע קליינע לעמפעלעך, אויף אַ גאַנעק מיאָאָקעט אַ הונגעריקע קאָץ און אַ קליין יינגל מיט אַן אַרויסגעשטעקט העמדל פון די הייזלעך, קויקלט פאַר'עקש'נט אַ רייף אין דער פינסטער און פאַלט פּלוצלינג אַנידער צוזאַמען מיט'ן רייף.

נאָר אַז איז שיינדעלע. זי וואַקסט פּלוצלינג אויס אויפ'ן הויף, ווי אַ באַוועגלעכער שאָטן, און אינדערפינסטער ליגן איר די אויגן אויפ'ן בלאַס פּנימ'ל, ווי צוויי טוואַרצע פּלעקען.
— משה'לע! — גיט זי זיך אַ ריט פאַרויס און כאַפט אים אָן ביי די הענטלעך.

— איך בין געווען אין וואַלד, שיינדעלע... — רוימט ער איר איין אויפ'ן אויער און ביידע קינדער קוקן זיך אָן שטום, טיף און לאַנג.

— משה'לע — לאָזט זי אַראָפּ די אויגן-בלעקן — פאַרוואָס האַסטו מיך נישט מיטגענומען... ביזט אַ שלעכטער...

שטאַמלט משה'לע: דער טאַטע!... — ער וועט מיך נישט מיט-
נעמען, האָב איך געמיינט...

אַבער שיינדעלען באַרוהיקט עס נישט. זי האַלט נאָך אַלץ
אַראָפּגעלאָזט די אויגן און דאָס גאַנצע פיגורל אירט דריקט-אויס
אַנגריף און פאַרדרוס.

— דו האָסט מיך געקאַנט אַ רוף טאָן... דו ביזט אַ שלעכ-
טער... זאָגט זי מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאַפּ, פונקט ווי זי וואָלט
גערעדט צו דער ערד.
— שיינדעלע...

— ניין, דו ביזט אַ שלעכטער...
— איך וועל דיך ווייטער מיטנעמען, שיינדעלע... — פאַר-
ענטפערט ער זיך ווייך. — נאָר דו ווייסט? — בייגט ער זיך אָן צו
איר און זאָגט מיט אַ טאָן פון אַ סוד — פאַרנאַכט שרעקט דער
וואָלד...

דאָס וואָרט שרעקט דערנענטערט זיי ביידן, שיינדעלע
פאַרגעסט באַלד די באַליידיגונג און ציט אים פאַר'ן הענטל צו
איר אין שטוב אַריין, און משה'לע גייט איר נאָך, ווי אַ בלינדער.
און ביי שיינדעלען אין שטוב איז ליכטיק און ליב און
היימלעך, עס שמעקט מיט ערשט-געבאַקענעם ברויט, פון ערגעץ אַ
ווינקל קוקן-ארויס פאַיעס אויגן מוטערלעך און האַרציק און פון
הינטן וואַקסט-אויס דער משוגענער ברודער, פּלוצלינג און אָן אַ
שום שאַרף, מיט אַ צעגאַסענעם שמייכל אויפ'ן פנים און ער
מורמלט ווייך און שטיל זיין שטענדיק מורמלען:

— איז אַז אינאָ... איז אַז אינאָ...
און פון ערגעץ שווימט-אָן פאַיעס גוטער גלעטנדיקער קרל:
— זעץ זיך, מיין משה'לע, צום טיש. מיר וועלן באַלד אלע
עסן. איך האָב פאַר דיר אַ גוטע זאַך...

אַבער ביז וואַנען מען גייט צום טיש, גייט משה'לע מיט
שיינדעלען אין יענעם קאַמערל, וואו בייטאָג זעט מען פון פענס-
טער כמעט אַלע דעכער פון שטאָט. דאָס איז אַ געמיש פון אַסך דע-
כער צוזאַמען מיט שפיצן פון קרויטטערס: הויכע און נידעריקע,
ברייטע און שמאָלע, פאַרשפיצטע און פלאַכע. סאַמע אין דער-

מיט שטאָט הייבט זיך הויך און שטאַלץ דער קופאַל פון גרויסן בית-מדרש, און רעכטס, אויף אַ בערגל, קוקט פעסט, טרוקן און האַרט די ווייסע טורמע מיט די קלייניטשקע אַריינגערוקטע פענע-סטערלעך און מיט די פיר קיילעכיקע טורמע ביי אַלע פיר זייטן. נאָר איצט זענען אַלע הייזער צונויפגעגאַסן אין איין הויז, וואָס ליגט אונטער'ן פענסטער, ווי אַ טונקעלער באַרג און פינטלע מיט טרוזענטער פייערן, ווי מיט אויגן.

ביידע קינדער שטעלן זיך ביים פענסטער, און משה'לע לייגט-אָועק אַ הייסע באַק אויף שיינדעלעס שמאַלן אַקסל. ער מאַכט-צו די אויגן און זעט פון דאָסניי די גייענדיקע ביימער פון וואַלד און די פאַסן גאַלד וואָס שפּילן מיט די שאַטנס. דאָס אַלץ קומט-אויס אין דמיון שענער, העלער און ציענדיקער, און עס גלויבט זיך שוין נישט מער, אַז דער וואַלד האָט געקאָנט שרעקן. און קליין ווערט אין דמיון דער וואַלד אַזוי, אַז מען וואַלט אים געקאָנט נעמען אויף דער האַנד און אָועקטראַגן.

— משה'לע... — רופט שיינדעלע שטייל.

— וואָס, שיינדעלע?...

— גלאַט אַזוי...

— משה'לע...

— וואָס?

— איך בין שוין נישט בייז...

— נו, זעסטו...

— אָבער...

— שיינדעלע, — שלאָגט ער איר פלוצלינג איבער, — אַז מיר

וועלן זיין גרויסע, וועלן מיר וואוינען אין אַ וואַלד... מיר וועלן

האַבן אַ קליין הייזעלע מיט פענסטערלעך... די ביימער וועלן

רוישן און אַריינקוקן צו אונז אין די פענסטערלעך אַריין...

הייבט, רויטע ביימער... און אויפשטיין וועלן מיר פרי... געפעלט

דיר?

— יא, געפעלט...

— און נאָר מיר אַליין וועלען וואוינען... הערסט?

זי לייגט צו איר שטערן צי זיינעם און פרעגט זייער
קינדיש:

— און איך וועל זיין דיין ווייב...

— און דו וועסט זיין מיין ווייב... — זאגט משה'לע און
פארזינקט נאך טיפער אינ'ם קלייניטשקן דמיון-וואַלד.

— אָבער, משה'לע, ווען וועלן מיר זיין גרויסע... —

נאָר משה'לע ענטפערט נישט. פון אונטער די פיס רוקט זיך
אים אַוועק די פאָדלאַגע, און אים דאַכט זיך, אַז ער שווימט אי-
בער אַ גרויסן ליכטיקן שטח צווישן טויזנטער פייערן און פאַרבן,
און ביי די זייטן רוישן אַלטע רויטלעכע סאַסנע-וועלדער, און
אינ'ם רוישן פון די וועלדער פילט ער אַ שפראַך, וואָס ער הייבט
ערשט אָן צו פאַרשטיין. דער טאַטע איז גערעכט: וועלדער האָבן
זייער לשון. און אַ מאָדנע זאַך: אַזוי, מיט אַזאַ טאָן, דאַכט זיך
משה'לען, באַדאַרף רעדן גאָט. דער לשון פון וואַלד, דאָס איז דער
לשון פון גאָט.

אַלעמאַל, בשעת משה'לע זיצט ביי שיינדעלען אין שטוב,
לויפט זייער שנעל די צייט, פונקט ווי פאַר דערדאָזיקער שטוב
וואַלט אַ באַזונדער צייט געווען — אַ קורצע, אַ האַסטיקע, אַ שנעלע,
און אַט געפינט זיך שוין משה'לע אויף זיין געלעגערל און קוקט
מיט אָפענע אויגן אין דער דושנער פינסטערניש אַריין.

דער טאַטע לייענט היינט נישט, און משה'לע קאָן נישט
איינשלאָפן: דער וואַלד, דער גרויסער אַלטער סאַסנע-וואַלד האָט
איבערגעגעבן דעם יינגל איינעם פון זיינע סודות און דאָס
יינגל פאַרבלייבט שוין אויף אייביק אין זיין מאַכט, פונקט ווי
אין דעם מעשה'לע מיט דער פרינצעסין, וואָס האָט אויף אייביק
פאַר'כישופ'ט אַ יונגן פרינץ. משה'לע קאָן זיך שוין מער קיינמאָל
נישט באַרוהיקן. ער טראָגט שטענדיק וואַלד-וויי אין זיין האַרצן
און אַז ער דערועט אַ סאַסנע-בוים און דערפילט פון ווייטן דעם
ריח און די באַוועגונג פון אַ וואַלד, פאַרגעסט ער אָן דער גאנצער.

דוד קאסעל

וועלט און אָן זיך און ער דערפילט זיך באַלד ווי אַ קליין
טיילכעלע פונ'ם גרויסן ריז, ווי אַ בויס צווישן ביימער, און פאַר-
שטייט און שפירט דעם לשון פון וואַלד, פונקט ווי ער וואַלט זיך
מיט אים צונויפגעגאַסן אויף אייביק.

זעקסטעס קאפיטל.

א ליידיק ווייבעריש פנים אהן ברעמען מיט א גראָ שייטער
בערדל, וואָס וואַקסט בלויו אויפ'ן האַלדז; ברייטע שניטער-הוי-
טיקע באַקן, וואָס טרייסלען זיך אין גאַנג; קליינע שטאַרע
אייגלעך, ווי צוויי גראָע פאַררויכערטע גלעזלעך, טיף אַריינגע-
שטעלט אונטער'ן שטערן; אַ נאַקעטער קאָפּ אָן האָר מיט אַ הויכן
שטערן, צעאַקערט אין קנייטשן, מיט שוואַרצע שנירעלעך בלאָטע
אין דיאָזיקע קנייטשן; אַ נאַז וואָס זיצט אויפ'ן פנים, ווי אַ קליין
ווענטל אָדער ווי אַן אָפן טירל אין אַ שאַפּע און איז אומעטום
איין ברייט און אַיין לענג; אַן אַלטער אָפגעבליאַקירטער מאַנטל,
וואָס טויג זיך סיי ווינטער, סיי זומער; גרויסע קלעצעווידיקע
שטיינל, וואָס זעען אויס ווי געמאַכט פון בלעך; אַ גרויסער
סוקעוואַטער שטעקן אין אַ ברייטער שוואַרצער האַנט דאָס אַרץ
איז זלמן.

זינט משה'ע געדענקט זיך געדענקט ער אויך זלמן'ען.
נישטאָ אַ ליכטיקער טאָג אָדער אַ בין-השמשות, אָדער אַן אָונט
אָן זלמן'ען, דערדאָזיקער ייד האָט אַפילו זיין שטענדיק אָרט

וואו צו זיצן: אין ווינקל, ביים עק טיש, וואו עס איז פינסטער-
לעך און וואו זיין ווייבעריש גראָ פנים קוקט = אַרויס פון דאָרטן
טויט און שווייגנדיק, ווי אַ מצבה.

זלמן האַלט, אַז שווייגן איז זייער אַ גוטע זאך און אַז די
צונג איז געגעבן געוואָרן צום רעדן בלויז דאָס סאַמע נייטיקסטע,
דאָס סאַמע קירצסטע, ממש אַ פאַר געציילטע ווערטער אַ טאָג,
נאָר אויסער מעשה'לעך. פאַר מעשה'לעך באַדאַרף געמאַכט ווערן
אַן אויסנאַם. וואָרום מעשה'לעך זענען דאָס סאַמע נייטיקסטע,
דאָס סאַמע וויכטיקסטע, אפשר בילכער פון עסן, פון טרינקען, אַזוי
טייער ווי דאָס לעבן.

אונטער זיין הויכן טיף-געקנייטשטן שטערן נעסטיקן זיך
טויזנטער העלע, זניקע מעשה'לעך וועגן בראַע ימ'ען, וועגן ליכ-
טיקע הימלען, וועגן גאָלדענע טעג, וועגן גן-עדן=פייגעלעך, וועגן
שלאָפנדיקע פרינצעסינס, וועגען שמייכלענדיקע קינדער, וואָס
האַבן געהאַט ווייסע פליגעלעך אויפ'ן רוקן און האָבן געקענט
פליען פון די הימלען צו דער ערד און פון דער ערד צו די
הימלען; וועגן פאַר'פישופ'טע אַקרענטן, וואָס האָבן געפירט דעם
מזל פון דער וועלט און דער מזל האָט זיך אַרויסגע'גנב'עט און
אין ים פאַרזונקען; וועגן א מיליאָן שמייכלעך, וואָס אַ מלך האָט
אַרויסגעפאָדערט צו ראַטעווען זיין בת-מלכה, און נאָך און נאָך
אין נאָך.

אַבער זלמן האַלט דידאָזיקע זוניקע אָדער האַרציק-טרויערי-
קע מעשה'לעך פאַרשלאָסן אין זיין נאַקעטן קאַפּ, ווי אין אַ טורמע
און נישט גערן לאָזט ער אַרויס אויף גאַטס וועלט איינס אָדער
צוויי פון זיי. ער האָט זיי ליב צו טראַגן מיט זיך, ווי אַ קאַרגער
עושר זיינע גאָלדשטיק, פונקט ווי זיי וואַלטן, חלילה, וואַכעדיק
ווערן און וואַלטן פאַרלוירן די פאַרבן דורכ'ן דערציילן, אָדער
זיי וואַלטן זיך שוין מער נישט אומגעקערט צוריק צו אים אין
קאַפּ — אין זייער נעסט אַריין.

מעגלעך, אַז צוליב דידאָזיקע ליכטיקע מעשה'לעך איז ער
אַ שווייגער: ער הערט זיך איין און קוקט זיך-צו צו זיי, צו
זייערע שפילנדיקע רעגנבויגן-פאַרבן, פונקט ווי ער וואַלט איבער-

געדרייט די אויגן מיט'ן זע. נערוו צו זיך אין קאָפּ אַריין און נישט צום דרויסן. ער באַוועגט זיי, שטעלט זיי איבער, פלעכט זיי צוזאַמען, מאַכט אין דמיון אַ זוניקע מעשה'לע-זאַווערוכע, אַ גע-דרענג, אַ ליכטיקן שטורם-ווינד פון מעשה'לעך ווי פון שנייעלעך— און ער וויל זיך אָט דעם תענוג נישט איבערשלאָגן דורך רייד מיט מענטשן. ער וויל זיך אויך נישט איבערשלאָגן דורך עסן. עסן האָט ביי אים אויך קיין באַטרעף נישט. דאָס האָבן מענטשן אויסגעטראַכט און דערנאָך קאַליע געמאַכט. אייגענטלעך איז גע-נוג פאַר אַ מענטש אַ גלאַז טיי, האָבן זיי אָבער גענומען און מסדר-געווען דעם טאָג אויף פרישטיקן, מיטאַגן און אָונטברויטן. אַ גאַנצן טאָג האַלט מען נאָר אין איין עסן, טרינקען און רעדן אַזוי, אַז עס איז נישט אויסצוהאַלטן. וואו מען זאָל זיך נישט קערן און ווענדן, הערט מען שטענדיק אַ מענטשנס קול און וואו מען זאָל נישט וואַרפן אַן אויג, זעט מען נאָר מענטשן עסן. עסן און רעדן דאָס זעען די גרעסטע צוויי פעלערן, פון וועלכע מען וועט זיך שוין מסתמא קיינמאָל נישט קאָנען באַפרייען, פל-זמן די וועלט וועט זיין וועלט.

און זלמן עסט טאָקי נישט. פאַר אים איז גענוג אַ גלאַז טיי מיט אַ שטיקל צוקער פאַר אַ טאָג. טרינקט ער אויס אַ גלאַז טיי, זעצט ער זיך אַוועק אין אַ ווינקל און קוקט ווי פאַרגליווערט מיט זיין ווייבערשן, פנים אין שטוב אַריין, איינהערנדיק זיך ערגעץ אין זיך, דאָרט וואו עס טאַנצן די זוניקע מעשה'לעך און פליען-אום ווי גאַלדענע פונקען איינע איבער די אַנדערע.

אויב זלמן איז אויפגעלייגט און דערציילט נישט קיין מעשה'לע, שפילט ער אויף אַ קעמל. ער שפילט מאַרשן, מיליטע-רישע מאַרשן, האַרטע, לאַנגע און שווערע, וואָס פאַסן זיך גאָר נישט צו די חנ'עוודיקע שמיכלענדיקע מעשה'לעך. זיין שפילן דערמאָנט ווירקלעך אָן די קלאַנגען פון אַ מיליטערישן אַרקעסטער, אָבער דאָך איז עפעס לעכערלעך, וואָס אָן אַלטער ייד בלאָזט מיט די באַקן און האַלט ביי די ליפן אַ קעמל מיט אַ שטיקל דין פאַפיר. משה'לע לאָזט דעמאָלט אַראָפּ די אויגן און שעמט זיך אים צו קוקן אין פנים אַריין.

— פֿאַרשטייטו נישט, וואָס אַ מאַרש איז... זאָגט דער אַלמער צום ינגל, זענדיק ווי דעם ינגל נעמט נישט זיין שפּילן.

— וואָס איז אַ מאַרש? — פרעגט משה'לע.

— אַ מאַרש? — זאָגט זלמן און קוקט אים אָן אַ לאַנגע צייט אָן ווערטער, — אַ מאַרש איז גבורה... דו פֿאַרשטייט?

צייטנווייז איז זלמן'ען שווער צו פֿאַרשטיין, ווי אַזוי איז עס שווער צו פֿאַרשטיין פֿאַרוואָס איז אַ מאַרש גבורה. גאָר אַז מען בעט אים, ער זאָל פֿאַרטייטשן, וויל ער שוין גאָרנישט ענטפֿערן.

— דו ביזט אַ גאר, פֿאַרשטייטו? — און ער שטעלט אָן די שטאַרע אויגן אויפֿן מיטן שטוב מיט אַ מינע פֿון אַ בלינדן. ער האָט ליב צו קאָקעטירן מיט זיין קורצזיכטיקייט, און אויפֿן זייגער, וואָס הענגט אויף דער וואַנט, קוקט ער דורך אַ רערל, וואָס ער מאַכט מיט דער האַנט, און זאָגט שטענדיק אַ פֿאַר-קערטע שעה.

— שוין גאָר בלינד... שוין גאָר בלינד... קלאָגט ער זיך פֿאַר משה'לעס מאַמען מיט הנאה און גאוה, — איך זע שוין גאָר-נישט... ווייסט, פֿאיע, ווען איך וואָלט געהאַט געזונטע אויגן, וואָלט איך נאָך געגאַנגען קיין קיעוו...

אין קיעוו האָט זלמן אַמאָל געאַרבעט סטאַלעריי. סטאַלעריי איז אייגענטלעך זיין פּאָך, אָבער ער אַרבעט קיינמאָל נישט. אין קיעוו האָט ער עפעס יאָ אַ לענגערע צייט געאַרבעט און נישט שלעכט געלעבט. ערינערונגען פֿון קיעוו האָט ער אַסך, אָבער אַז ער דערציילט זיי אַמאָל, קומען זיי אויס ווי מעשה'לעך און נישט ווי לעבן. זיין קאָפּ איז שוין, וואַרשיינלעך, אַזוי געבויט געווען, אַז אַלץ איז דאָרט פֿאַרוואַנדלט געוואָרן אין מעשה'לעך, אפילו זיין אייגן לעבן אויך. אין יענער צייט, דערציילט זלמן, האָט ער איינמאָל גענעכטיקט אַ גאַנצן חודש צייט אין אַ געדיכטן וואַלד, ווייט פֿון קיעוו, אויפֿן שפיץ פֿון אַ הויכן בוים, און איבער זיין קאָפּ האָט אַלע נאַכט זיך אומגעדרייט אַ סאָווע. און אין אַ צווייטן פּאַל האָט ער איינמאָל אַ כאַפּ געטאָן אַ ריזיקן קאַצאַפּ, וואָס האָט אים דערעסן, און אים שיר דערשטיקט. ביים קאַצאַפּ זענען

אַרויסגעשפּאַרט געוואָרן די אויגן און די צונג און ער האָט אייפֿ-
 געהערט צו אָטעמען, און דריי רובל האָט זלמן שטילערהייט באַ-
 צאָלט אַ פעלדשער, וואָס האָט אים אָפּגעראַטעוועט מיט הייסע אַרבעס.
 אויף משה'לען האָבן די דאָזיקע מעשיות געמאַכט אַ שטאַרקן
 רושם, ווי אַלץ וואָס האָט נאָר געהאַט אַ שייכות צו דעמדאָזיקן
 ייד. נאָכדעם פלעגט אים שוידערן פון זיי אין דער צעשפּילטער
 דמיון פלעגט אים נעמען מאָלן די שרעקלעכסטע סצענעס און
 בילדער, פאַרוועבט מיט זלמנ'ס געשטאַלט.

פון זלמנ'ס סטאַלעריי פלעגט משה'לע געניסן פורים אַ גראַ-
 גער און די מאַמע אַ וואַלגעהאַלץ. משה'לעס טאַטע פלעגט נאָר
 פאַרבייגייענדיק, פון דער זייט, אַ קוק טאָן אויף זיי און פלעגט
 שטענדיק זאָגן איינס-און-דאָסזעלבע:

— דאָס האָט געמאַכט אַ פאַרטאַטש.

צו אַכט יאָר האָט שוין משה'לע אומבאַוואוסטזיניק גע-
 שפּירט, אַז דער ענין פון שלאָגן המנען איז עפעס נישט קיין
 אָנגענעמער. שלאָגן קאָן מען בלויז אַ לעבעדיקן און דאָס נישט
 אַלע יאָר, נאָר איין מאָל. ווי אַזוי-זשע אָבער שלאָגט מען אַ
 טויטן, אַ געהאַנגענעם, און נאָך אַלע יאָר דערצו?

און אויף זיין אייגענער פאַראַנטוואָרטלעכקייט פלעגט ער
 שטילערהייט אַריינזאָרפן דעם גראַגער אין אויוון אַריין און זיך
 בעת מעשה קוויקן מיט'ן פייער, וואָס פלעגט לאַנגזאַם אַרומלעקן
 דאָס האַרטע אַלכע-האַלץ.

פון אַלע דערוואַקסענע מענטשן אין שטוב איז זלמן דער
 איינציקער, וואָס גיט זיך אָפּ מיט משה'לען, וואָס גייט מיט אים
 שפּאַצירן און דערציילט אים מעשה'לעך. אין אַ געוויסן זין איז
 ער זיין מדריך, זיין דערציער, אָבער עס קאָן זיין, אַז דער ייד
 מיט'ן ווייבערשן פנים האָט אים עטוואָס קאַליע געמאַכט, וואָרום
 ער האָט אין אים פאַרשטאַרקט די אָנגעבוירענע נייגונג צו חלומות,
 צו מעשה'לעך, צו איינזאַמע מחשבות און האָט געמאַכט אַ מחיצה
 צווישן אים און דער לעבעדיקער וועלט. ער האָט אים איינגעגעבן
 דעם פיינליכן געדאַנק, אַז אויף מענטשן איז נישטאָ וואָס צו קוקן,
 אַז רעדן און עסן זענען איבעריקע זאכן, און אַז מענטש דאַרף

לעבן נאָר מיט זיך אַליין, איינזאַם, באַזונדער, אָפגעטיילט און אָפּ-
 געשיידט פון אַלץ און אַלעמען. ער האָט אים צו-פרי באַקאַנט גע-
 מאַכט מיט'ן רייך פון דמיון, וואָס באַדאַרף זיין אַ לייכט און
 מחייהדיג שיפעלע אויף די קאַלטע גראַע וואַסערן פון לעבן; און
 דעריבער, אַז משה'לע פלעגט טיילמאַל נישט קאַנען איינשלאָפן
 ביינאַכט און פלעגט קוקן מיט אָפּענע אויגן אין דער דושנער
 פינסטערניש אַריין, פלעגט אים עפעס צוטראַעטן צום האַלדז און
 אים פלעגט זיך וועלן וויינען. אים פלעגט זיך וועלן וויינען דע-
 רויף, וואָס עס איז דאָ אַזאַ גרויסער אונטערשיד צווישן לעבן און
 חלום, צווישן מענטשן און מעשה'לעך: אַלץ, וואָס עס איז דאָ אין
 דמיון, איז ליכטיג און שיין, און אַלץ, וואָס מען קאָן זען מיט די
 אויגן, איז מיאוס און שלעכט. און דעמאָלט פלעגט ער שטומער-
 הייט בעטן גאָט. ער זאָל אים אָן ווייטאַק צונעמען צום ווייסן זיידן
 אברהם אבינו און צו דער וואַרעמער האַרציקער מוטער רחל — די
 סאַמע ליבסטע געשטאַלטן פון זיין הערצל — אויף יענער וועלט,
 אויפ'ן הימל, וואו עס איז דאָ אַ גן-עדן מיט די שענסטע ביימער
 און די שענסטע זינג-פייגל און עס ווערט דאָרט געלעבט לויט'ן
 דמיון. דאָרט איז דאָ בלויז דמיון, דאָס הייסט ליכט און שטראַלן,
 געזאַנג און שמחה, און אַלץ איז פאַרגאַסן מיט גאָטס שמייכל.
 קיין ערד איז דאָרט נישטאַ, און אָט די בקשה צו גאָט איז
 געווען איינער פון זיינע גרעסטע סודות, וואָס ער האָט אפילו
 שיינדעלען קיינמאַל נישט דערציילט, וואַרום ער האָט דאָן גע-
 פילט, אַז אַ מענטש באַדאַרף בעסער וועלן לעבן, איידער שטאַרבן.
 דער אַלטער האָט דעם יינגל געגעבן דעם שליסל צום
 דמיון — צו יענעם גאָלדענעם פאַלאַץ, וואָס באַדט זיך אין אים
 פון ליכט און פאַרבן, און דאָס יינגל איז פאַרבליבן דער טרייעס-
 טער דינער פון דעמדאָזיקן פאַלאַץ. אָבער די ליבע פונ'ם יינגל
 צום אַלטן איז געשטיגן פון שעה צו שעה און ער האָט שוין גע-
 קאַנט יעדע קלענסטע באַוועגונג זיינע, יעדע קלענסטע תנועה און
 יעדן פאַרבאָרגנסטן פאַרלאַנג, ווי דאָס קאָן נאָר אַ מענטש
 אָדער אין גרויס ליבע אָדער אין פיינטשאַפט.
 דאָס יינגל דערקאַנט שוין אָן זלמנ'ען, ווען ער איז נוטה

צו דערציילן אַ מעשה'לע. די סימנים זענען, איבעריקנס, גאַנץ איינפאַכע: זלמן, דער-רוהיקער פאַרגליווערטער זלמן, הייבט זיך אָן שטאַרק באַוועגן און די שטאַרע קורצזיכטיקע אויגן זוכן עפעס אַרום זיך. אַפנים, אַז דאָס מעשה'לע אַליין בעט זיך, וויל אַרויס-לויפן פון תפיסה און געניסן אַביסל פרייע לופט, און זלמן קאָן עס שוין מער נישט איינהאַלטן. ער מוז עפענען די טירלעך פון קאָפּ און אַרויסלאָזן עס, ווי מען לאָזט-אַרויס אַ טויב. על-פי-רוב געשעט עס פאַרנאַכט, בשעת קיינער איז נישטאָ אין שטוב און די רויטע הימלען גליען ווי מידע פייערן איבער די ווייטע הויכע דעכער פון שטאָט. דעמאָלט לויפט משה'לע נאָך שיינדעלען, פירט זי איליק אַריין אין שטוב און רוימט איר איין אויפ'ן אויער.

— זלמן האָט עפעס... ער וועט באַלד דערציילן...
אין שיינדעלעס גראַע אייגעלעך פאַלן-אַריין אַסך גלאַנציקע שפיזעלעך, אַ קינדיש-ווייכער שמייכל צוקט איר די ראָזע אויסגע-שורענע ליפּלעך אויף די יונגע ווייסע ציינדלעך און זי פּרעגט מיט אַ פאַרהאַקטן אָטעם:

— משה'לע, ער וועט דערציילן מיט פּערל און בריליאַנטן, צי מיט אַ שפּאַרבער אַ פאַרדאַרבער? ...

— שווייג... — רירט זי משה'לע אָן ביי דער האַנט... ער וועט שוין אַלץ דערציילן...

און דער אַלטער זלמן פאַרשטייט שוין די קינדער. דאָס איז אַ שטומער אָפּמאַך: זיי וועלן הערן און ער באַדאַרף דערציילן. און אָט יצט שוין אַ גרופּע: זלמן ביים עק טיש מיט אַ טיפן קורצזיכטיקן בליק, וואָס גייט צוריק אין אויג און קוקט אַריין אין זיך, און די צוויי קינדער אַנטקעגן, מיט אַראַפּגעהאַנגענע דינע פיסלעך, מיט אויפּגעהויבענע אַנגעשטרענגטע פנימ'לעך, בלאַס פון נייגעריקייט און אויפּרעגונג. פונקט אַנטקעגן, אויף דער וואַנט, זיצן דריי שאַטנס, וואָס זענען ענלעך צו בערן-איין בער אַן אַלטער און זייער אַ האַריקער און צוויי קלייניטשקע.

נאָר זלמן שווייגט פריער אַ לאַנגע צייט מיט יענעם מין שווייגן פון אַ מענטש, וואָס זעט גאַרנישט ארום זיך. אַפנים, אַז

דאָס מעשה'לע שפּאַרט זיך און פאַרשאפט אים אינערליכע אַנגסטן.
דערנאָך אָבער דערציילט ער זייער שטיל און געצויגן, פונקט
ווי ער וואָלט רעדן צו זיך אליין:

— אויפ'ן גרויסן ים אַן אָקרענט, און דער אָקרענט טרינקט
זיך...

און ווידער שווייגט ער אַ וויילע, פונקט ווי דאָס לעצטע
טירעלע אין קאָפּ וואָלט נאָך אויפגעהאַלטן אויף אַ רגע דאָס
מעשה'לע. נאָר אַט פליט עס שוין אַרויס לייכט און פריי אַן אַן
אַפּשטעל:

— ... יא, אויפ'ן גרויסן ים אַן אָקרענט און דער אָקרענט
טרינקט זיך...

און מיט בלאָע אויגן און מיט גאָלדענע האָר זיצט אַ בת-
מלכה אין אָקרענט.

און בלאָס איז זי און קינדיש איז זי און אין אירע בלאָע
אויגן, ווי בלאָע קאַרנבלימלעך אָדער ווי הימל, שווימט-אום אַ
קליין וואָלקנדל שרעק...

און פון אלע זייטן— ים און געוויטער, און אינדן שפּרינגען
איבער אינדן, ווי ווייסע ווילדע פערד מיט צעלאָזטע גריוועס,
און תהומות פלעכטן זיך מיט תהומות, ווי די ערד וואָלט אויפ-
געפנט טויזנטער דורשטיקע מיילער.

און סאַמע ביז'ן טונקעלן הימל דערגרייכט דאָס וואסער-
פאַטשעריי, דאָס וואסער-געלעכטער, דער ווילדער וואלען-טאַנץ,
און עס דאַכט זיך, אז שדים, רוחות און נישט-גוטע פון אלע
וועלטן פראַווען אַ חתונה...

אָבער דאָס איז געווען די לעצטע מינוט פון הימל, ערד
און לעבן.

וואָרום דער בורא-עולם האָט צוגענומען זיין קרוין, געהייסן
פאַרפאַקן זיין כסא-הכבוד און די אלטע ערד מיט'ן אלטן לעבן
האָט ער אָפּגעגעבן דעם רוח.

— נא, האָלט דיר דאָס, אויב דו ווילסט.

און דערנאָך האָט ער צוגויפגערופן זיינע ליבסטע מלאכים
און האָט זיך איבערגעצויגן אויף אַ נייעם הימל איבער אַ נייער

ערד, נענטער צו דער זון. און דאָ האָט זיך דער רוח ווילד צע-
לאַכט דורך אַלע ימים.

און ער האָט געוואָרפן ימים אויף ימים, וואַסער-בערג אויף
וואַסער-בערג, און ער האָט זיי צעוויגט און צעשאַקלט און צע-
טרייסלט אין דער טונקלער לופט, און צעשאַטן אויף מיליע-מי.
ליאַנען טראַפּעלעך און בעת-מעשה ווילד און הייליק אַריינגעלאַכט
אין דער מוראדיקער וואַסער-פאַטשעריי...

און אַט האָט זיך דער אַקרענט אנדערגעלייגט אויף אַ זייט
און דער שפיץ האָט גענומען זינקען. נאָך אַ מינוט, נאָך אַ רגע—
און אַ וואַסער-מול וועט אים איינשלינגען, ווי אַ שפּאַרבער אַ
פייגעלע.

און די מענטשן אויפ'ן אַקרענט זענען צוגעפאַלן מיט'ן פנים
צום דעק. אנדערע האָבן גענומען גיין מיט'ן קאָפּ אַראָפּ און מיט
די פיס אַרויף און מאַכע האָבן זיך געצאָפּלט אויפ'ן רוקן, מיט
אויפגעהויבענע הענט און פיס, פונקט ווי איבערקערטע שרצים,
און האָבן זיך נישט געקאָנט אויפשטעלן. אַלט און יונג, קליין
און גרויס האָבן געיאָמערט און געשריען, און דידאָזיקע קולות
האָבן ווי קליינע נאָדעלעך, דורכגעשטאָכן דעם אימה'דיקן וואַ-
סער-גערויש.

נאָר אַט האָבן פּלוצלינג אַ פּאָך-געטאָן צוויי שניי-ווייסע
פליגלעך, און די בת-מלכה מיט די נאָלדענע האָר האָט דערזען אַ
מלאך, וואָס איז געשטאַנען אַקוראַט איבער אירע אויגן, עטוואָס
העכער פונ'ם שיפדעק.

לויט זיין אַטעמען מיט די קליינע ראָזע נאָזלעכער און לויט
די שפיצן פון זיינע שניי-ווייסע פליגלעך, איז געווען קענטיק, און
ער האָט אַייליק דורכגעמאַכט אַ לאַנגע און אַ שווערע נסיעה פון
הימל אויף דער ערד.

„זעץ דיך אויף מיינע פליגלעך, — האָט ער געזאָגט, — זיך
וועל דיך מציל-זיין. איך וועל דיך אוועקטראַגן אין אַ נייע וועלט
מיט אַ ניי לעבן, און גאָט זיצט דאָרט אויף אַ נייעם הימל. דידאָ-
זיקע וועלט איז נאַנט צו דער זון... צו פינף זונען... צו צען זון-
בען... צו טויזנט זונען...“

נאָר דער בת-מלכה'ס קינדיש געזיכט איז באַצויגן געוואָרן
מיט אַ טרויער:

— פאַרוואָס נאָר מיך? — האָט זי שטיל געפרעגט: — און די
אַלע זאָלן דערטרונקען ווערן?
און אירע אויגן, ווי צוויי קלייניטשקע רעדעלעך הימל, זע-
נען פאַרוואָלקנט געוואָרן.
— קלויב דיר אויס דעם בעסטן. מער ווי צוויי נעם איך
נישט.

די בת-מלכה האָט אַ וויילע געטראַכט און דערנאָך שטיל
געזאָגט:

— דעם ערגסטן.

דער מלאך האָט געשוויגן.

דער ערגסטער מענטש איז געווען אַ קלייניטשקער און אַ
שוואַרצער מיט שפיציקע אויגן און האַרטע בייניקע הענט. דיראַ-
זיקע הענט האָבן אַמאָל די אייגענע מוטער דער'הרג'עט.

ער האָט נישט געקאָנט רעדן -- ער האָט נאָר געקאָנט זאָגן
מיט אַ הייזעריק דראָבנע געלעכטער און בשעת-מעשה האָט זיך
געדאַכט, אז אַ גולן שנייזט ערגעץ עמעצן דעם האַלדז...

און אָט האָבן זיך ביידע געזעצט ביים מלאך אויף די שניי
ווייסע פליגלעך: איינער שוואַרץ, ווי דער אָפּגרונד אין ים, דער
צווייטער קלאָר, ווי גאַסס שמייכל; איינער מיאוס, באַוואַקסן און
שוואַרץ, ווי אַ פאַרלאָזטע חיה, דער צווייטער לייכט און לופטיק
ווי אַ וואָלקנדל, ווי אַ שבועות-ווינטעלע, ווי אַ שוועלבעלע.

און דער מלאך האָט זיך אויפגעהויבן, און רעכטס און לינקס
איז זיי דורכגעלאָפּן אַ ווינט ביי די באַקן. זיי האָבן צוגעמאַכט
די אויגן און זיך לייכט, אָן גערויש, געטראָגן צווישן געפיל און
ערד, אָבער פון אונטן איז זיי נאָכגעלאָפּן דאָס וואַסער-פאַטשעריי,
פונקט ווי אַ בייזע חיה, און דעם רוח'ס געלעכטער האָט געקלונגען
אין די אויערן, ווי אַ ריזיקע גלאַק.

און זיי זענען לאַנג געפלויען מיט צוגעמאַכטע אויגן. אָבער
דערנאָך, אז זיי האָבן די אויגן געעפנט, האָבן זיי דערזען אַ נייע
וועלט מיט נייע מענטשן און אַ הימל מיט נייע פאַרבן.

פון דעמדאָזיקן הימל האָבן אַרויסגעלויכטן בלאָע, רויטע
און גרינע זונען...

אויף דער נייער ערד זענען געוואַקסן אומבאַקאַנטע הויכע
צעצוווייגטע ביימער, בלאָאָדן מיט די שמעקעדיקסטע פירות און
אונטער זיי זענען געזעסן ראָז-הויטיקע מענטשן מיט ליכטיקע
אויגן און געלאכט מיט אַ זילבערנעם געלעכטער.

ביי מאַנכע אויף די קעפּ איז געשטאַנען אַ ווייס פייגעלע
מיט צוגעמאַכטע אויגן, און פון זיין שנאַבעלע האָט אַזוי ווי גע-
קאַפעט מיט ליכטיקע טראָפּנדלעך אַ ווייך, האַרציק זמירל...

אויף דער ערד זענען געלעגן רויטע, גרינע, בלאָע שטראַלן,
וואָס האָבן זיך געפלאַכטן אין איינאַנדער, און זי, די ערד, האָט
אויסגעזען ווי פאַרביק גלאַז קעגן אַ פייער.

אַבער אויף דערדאָזיקער נייער ערד איז אפילו די לופט
געווען אַ נייע, זי האָט געזעטיקט, ווי גוטע שפייז, און פאַר-
שיכור'ט, ווי טייערער וויין.

און אפילו שטיינער האָבן אויסגעזען גליקלעך. אויף אַרץ
איז געלעגן אַ שטראַל פון גליק; פון אַ מענטש ביו אַ בוים, פון
אַ פויגל ביו אַ גראָס, פון אַ קינד ביו אַ שטיין.

און די שטראַלן פון גליק האָבן זיך געהאַלטן אויף דער
ערד אַזוי זיכער און פעסט, ווי דאָס ליכט פון טאָג, ווי דער בוי
פון די הימלען.

און צאַרטע שטילע קלאַנגען זענען געפאַלן אויף דער
ערד, ווי אַ זון-רעגנדל, און מען האָט בשום אופן נישט געקאַנט
וויסן, פון וואָס זיי גייען און וואו איז זייער קוואַל.
זלמן האָט גאָר אויף איין רגע אָפגעצויגן דעם אָטעם, אַ
פינטל געטאָן מיט די אין זיך פאַרקוקטע אויגן און ווייטער
דערציילט:

דער מלאך איז אַרויפגעפלוגן אויף די פאַרביקע הימלען —
אָפגעבן גאָט אַ ראַפּאָרט פון זיין שליחות, און די בת-מלכה מיט'ן
גולן האָבן זיך אנידערגעזעצט אונטער אַ בוים מיט גאָדדענע
פירות.

און די בת-מלכה האָט זיך פאַרקוקט אויף די נייע זונען, וואָס האָבן געשאָסן פון הימל מיט פייערדיקע פאַרבן, און דער גולן איז לאַנגזאַם איינגעשלאָפן.

און לאַנג האָט די בת-מלכה געקוקט אָן אומעטיקע צו די זונען און לאַנג איז דער גולן געשלאָפן. און דערנאָך, אַז ער האָט זיך אויפגעכאַפט, האָט ער געהאַט אַ בלאַס איידל געזיכט.

— קינד, האָט ער פלוצלינג געזאָגט צו דער בת-מלכה —

איך האָב אַמאָל מיין אייגענע מוטער, דער'הרג'עט און אַ קינד פאַרברענט... אָבער יענער, וואָס האָט עס געטאָן, איז געווען אַן אַנדערער, נישט איך. איך בין איצט אַרויס פון יענעם, ווי אַ שטראַל פון אַ וואַלקן. און מיר איז גוט, דיר איז אויך אַזוי גוט?

די בת-מלכה האָט אים נישט געענטפערט. אָן ווערטער האָט זי אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף זיין אַקסל, און געווען איז זי נאָך בלאַסער ווי אויפ'ן אָקערענט. און די בלאַע אויגן האָבן זיך איר געשאַטנט פון אומעטיקע מחשבות אין אויף די ליפלעך, האָט זיך איר געלייגט אַ רחמנות'דיק וויין-קנייטשעלע.

און שפעטער, אַז אויפ'ן נייעם הימל האָט זיך באוויזן דער ערשטער גאָלדענער שטערן, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ גרויסע קרוין אויף אַ ריוויק-גרויסן טיש פון בלאַ גלאַז, איז ווידער געקומען דער מלאך. די בת-מלכה האָט פון דאָסניי דערשפירט דעם קילן פאָך פון די צוויי שנייטויסע פליגלען.

ער איז געבליבן שטיין אַנטקעגן זיי, עטיאָס העכער פון דער ערד.

— גאָט האָט מיך געשיקט פרעגן, וואָס פעלט אייך. פון יענער פאַרשאַלטענער ערד זענען געקומען צוויי: דער בעסטער און דער ערגסטער. אָבער דער ערגסטער איז שוין איצט אויך דער בעסטער, ער איז אַזוי ווייט פון שלעכטס און זינד, ווי די נייע ערד פון דער אלטער. נו, וואָס פעלט אייך?

דער געוועזענער גולן האָט אַרויסגעלייגט די הענט אויפ'ן האַרצן, אויפגעהויבן די אויגן צום הימל און אַרויסגעזאָגט שטיל ווי אַ תפילה:

— מיר פעלט גאַרנישט, איך בין גריקלעך.

אַבער דער בת-מלכה זענען די אויגן פאַרלאָפּן געוואָרן
פּלוצלינג מיט קינדערשע טרערן, זי האָט זיך אויפגעהויבן און צי-
טעריק געזאָגט:

— פיר מיך צוריק צו דער פאַרשאַלטענער ערד... מלאך
ליבער, מלאך קרוין, איך וויל אויף דער ערד...

— צו וואָס? — האָט איר דער מלאך, אָפּגעווישט מיט אַ
שנייטווייסן פעדער די טרערן. — דאָרט געוועלטיקט איצט דער
רוח. ער האָט שוין די ערד אויף שטיקלעך צעבראַכן. שוין אוודאי
קיין זכר נישטאָ פון דער ערד. פאַרוואָס ווילסטו צוריק אַהין אין
טויט און וויסטעניש און רוח-געלעכטער? הייב אויף די אויגן, און
זאָלן זיי דיר לייכטיקער ווערן, און באַדאַנק גאָט דערפאַר, וואָס
דו ביזט אויסגעלייזט געוואָרן פון דער פאַרשאַלטענער זינדיקער
ערד.

אַבער איך וויל אויף דער ערד... נעם מיך צוריק אויף דער
ערד, האָט די בת-מלכה געבעטן און נייע קינדערשע טרערן האָבן
זיך איר געווזן אויף די בלאַע פאַרשאַטנטע אויגן.
אדאַכט זיך, האָט דער מלאך געזאָגט.

ניין, האָט זי געמאַכט אַ פאַר טריט און האָט מאַנאָ-
דערגעשפּרייט דעם מלאך די פּליגלען אויפן רוקן.
אַבער ער האָט זיך איר לייכט אריינגעגלייטשט פון די
הענט, ווי אַ ווינטעלע, און איז אויעקגעפּלויגן אויפן הויכל.

און די מענטשן, וואָס זענען דערביי געזעסן אינטער די
ביימער, האָבן איינאַדער געפרעגט:
וואָס האָט דאָ געטאָן דער מלאך, וואָס פאַר אַ שליחות
האָט ער געהאַט?

אין מאַנכע האָבען געענטפּערט:
ווייניק בלאַכים זענען ביי אַ טאָג, וואָס הידיש'ס איין
דער איינער.

דער מלאך איז באלד צוריקגעקומען, אין נאָך איידער ער
האָט זיך צוגעשטעלט, האָט ער שוין געהאַט אויסגעשפּרייטע
פּליגלען.

זען זיך, האָט ער געזאָגט.

און אָט איז די בת-מלכה געפלוויגן צוריק פון דער שיינער
נייער וועלט צו דער זינדיקער שוואַרצער ערד.

און ווידער האָט זיך געטראָגן אַ ווינט רעכטס און לינקס
ביי די באַקן און ווידער האָט זי געהאַלטן צוגעמאַכט די אויגן.
נאָר איצט האָט זי נישט דערקענט די ערד: נישט געווען קיין
וועלדער, נישט קיין טייכן, נישט קיין בערג און נישט קיין
שטעט. אַלץ איז געווען צונויפגעוואָרפן אינאיינעם, ווי אַ גרויסע
בעל-הבתישקיים נאָך אַ שרפה. און אויבן איז קיין הימל נישט
געווען.

ערגעץ אין אַ ווינקל האָבן זיך געטויליעט די לעצטע צען
מענטשן מיט אַרויסגעשפּאַרטע אויגן פון שרעק. אַרום און אַרום
האָט געפלאַצט און געקנאַקט די ערד און אין די אויערן האָט גע-
קלונגען ווי אַ ריזיקע גלאַק דעם טייוולס ווילד געלעכטער.
און דערדאָויקער געלעכטער איז געווען דער טויט, דער
פיינלעכסטער סוף פון אַלץ און אַלעם.

די בת-מלכה האָט געציטערט פון קעלט און שרעק, אָבער
זי האָט זיך צוגערוקט צום הייפעלע מענטשן, צוזאַמען ווי
שאָף אין אַ ווינד. זי האָט אַריינגעשטעלט איהר שמאַל אַקסעלע
צווישן זיי און דעמאָלט האָבן זיי זיך היימלעכער באַוועגט, און
איבער האָט געזאָגט:

— שטיי מיט אונדז, אונדז איז וואַרעמער געוואָרן, אַ לייכ-
טערן טויט וועלן מיר כאָטש האָבן.

אונטער די פיס האָט זיך געבראַכן דאָס לעצטע שטיקל ערד
און עס האָט זיך געהערט, ווי איין ים פאַרטרינקט דעם צווייטן.
ימים מיט ימים ראַנגלען זיך, דער רוח האָט אַריינגעלייגט
אין זיי זיין בייזע גאַל, און אָט האָבן די ימים געעפנט די מיי-
לער און ווילן איינשלינגען איינאַנדער.

און פון דער ערד האָט זיך אָפגעטראָגן דאָס לעצטע ביטל
וואַרעמקייט פון גאָט, פון די הימלען, פון דער פאַרלאַשענער זון...
נאָר אין דער אייגענער רגע, בשעת דער פאַטשעריי פון
די וואַסערן און דער ווילדער געלעכטער פון רוח האָבן דער-
גרייכט די העכסטע מדרגה, האָט זיך דערטראָגן אַ ווייטער בת-

קול, וואָס האָט ווי אַ וואַרעמער גאָלדענער פּאַס דורכגעשניטן דעם שוואַרצן גערויש פון דער איינגעפאלענער ערד:

— רוח דו רוח, זאָל אויפהערן דיין געלעכטער און ווער אַנטרונען פון דער צעריסענער אויסגעמאַטערטער ערד! ... גאָט קומט צוריק אויפ'ן אַלטן הימל און זאָל פון דאָסניי אויפבליען די ערד, וואָרום דאָס שענסטע, וואָס גאָט האָט אין זיין אייביקייט באַשאַפן — די בת-מלכה, טאָר נישט אומקומען מיט די לעצטע מענטשן... רוח דו רוח, שטעל-אָפּ דיין שוואַרצע אַרבייט...

און אָט איז פּלוצלינג איבערגעריסן געוואָרן דעם רוח'ס גע-לעכטער, און אין דער ליכטיקער איינגעשטילטער לופט האָבן זיך באַוווּזן מלאכים מיט לאַנגע טרומייטן אין די ראַזע מיילעכלעך: זיי האָבן געשפּילט גאָטס קומען צוריק אויף דעם אַלטן הימל.

און דער אַלטער הימל האָט זיך פון דאָסניי אויפגעהויבן, ווי אַ בלאָזער פּרוכת איבער דער ערד, און אויף דער ערד האָבן זיך באַוווּזן בערג און טאָלן און טייכן און ימים און וועלדער, נאָך שוויבען ווי פּריער.

און גאָטס וואַרעמקייט האָט זיך פון דאָסניי דערשפּירט אויף דער אויסגעמאַטערטער ערד...

זלמן ווערט מיט אַמאָל אַנטשוויגן, פּונקט ווי דאָס טירעלע אין קאָפּ, וואו עס וואוינען זיינע מעשה'לעך, וואָלט זיך פּלוצלינג צוגעמאַכט. אין שטוב איז שוין פינסטער, און אין דערדאָזיקער פינסטערניש איז איינגעפאַסט זיין בלייך ווייבעריש פנים, ווי אַ קאָפּ אָן אַ גוף. און דאָס פנים קוקט מיט שוואַרצע אויגנלעכער, אַנשטאָט אויגן. אין שטוב דערהערן זיך טריט פון געקומענע מענטשן. עס הערן זיך דעם טאַטנס ביזע ברייטע טריט און דער מאַמעס פאַרדאגה'ט טופען ערגעץ אין אַ ווינקל. אָבער די דריי זיצן אומבאוועגט: אַן אַלטער און צוויי יונגע. ביי די קינדער ליגן די הענטלעך איבערגעוואָרפן אויף די אַקסעלעך, די הייסע בעקלעך צונויפגערוקט, די מיילעכלעך אָפן און די מחשבות טראַגן זיי האַסטיק און שנעל אויף יענער ניער שיינער וועלט, וואו מענטשן זיצן אונטער הויכע ביימער און עסן גאָלדענע פירות. ביידע קינדער פאַרשטייען נישט דעם זין פונם מעשה'לע, אָבער

דאָך פילן זיי, און די בת-מלכה האָט גוט געטאָן, כאָטש ביידע
האָבן צער דערפון, וואָס זי האָט אזוי געטאָן...
משה'לע האָט טויזנטער קשיות צו שטעלן זלמבען, אָבער
זלמן זיצט ווי אַ גרויסע קאלטע אויסגעלאָשענע קויל. עס דאַכט
זיך, אַז ער איז אַ טויטער, און אז ווען מען זאָל אים אַ שטויס
טאָן, וועט ער אומפאלן, ווי אַ זאָק, אויף דער פּאָדלאָגע.
— וואָס צינדט מען נישט אָן קיין פייער און וואָס מאַכט
ער דאָרט משוגע די קינדער מיט זיינע מעשיות... זאָגט משה'לעס
טאַטע און זיינע טריט דערנענטערן זיך צום טיש.
אין זיינע הענט דערהערט זיך אַ בייזער קרייץ פון אַ זאָ-
פּאַלקע איבער אַ קעסטעלע, און באַלד צעלויפן זיך, ווי גנבים, די
שאַטנס פון די ווענט און עס ווערט אומהיימלעך ליכטיק אין
שטוב.
די קינדער זענען אָפגעגאַסן געוואָרן מיט קאַלטער בייזער
ווירקלעכקייט און אין שטוב האָט זיך דערשפירט דער אָטעם פון
דער זינדיקער ערד אָן אַ גאַט.

װונט = בײַבל־אַטעק.

דור קאסעל.

==== משה'לעם
קינדעריארן. =====

==== ארויסגעגעבן
פון „צענטראַלן דינעוואַן-שול-קאָמיטעט“

ווארשע, תרפ"א.

BIBLIOTEKA DLA MŁODZIEŻY

:: :: :: DAWID KASSEL :: :: ::

:: MOJSZELES KINDERJORN ::

Wydawnictwo Szkolne im. Dynesona

:: :: :: Warszawa — 1921. :: :: ::

:: Druk. „FENIKS”, R. Wileńskiego, Graniczna 14. ::

זיבעטעס קאפיטל.

א ליבער, א זיסער, א מחייה'דיקער טאָג איז שבת! שבת רוען ערד און הימל, וואָלד' און טייך, גראַז און בוים, מענטש און חיה און אפילו דער בורא-עולם רוט. שבת איז אַ לאַנגער און אַ גאַלדענער טאָג, פונקט ווי גאַט וואָלט איינגעפאַסט אין הימל אַ נייע זון, אַ שבת'דיקע זון מיט נייעם ליכט און וואָלט צוגעגעבן דעם טאָג נאָך שעה'ן. שבת קלינגט אַ זיסע שטילקייט פון איין עק וועלט ביז דעם צווייטן, אַ שטילקייט וואָס מאַכט ווייך אויף דער נשמה און ציט-ארויף אַ לייכט-פריינטלעכן שמייכל ביי אַלעמען אויף די פנימ'ער, אַזילו ביי די גוים. שבת זענען-אויס די גוים ווי יידן, און אַרימעלייט ווי נגידים. שבת זענען נישטאָ קיין גנבים און קיין שלעכטע מענטשן, און אין אַ מרעמדער שטוב קאָן מען אַריין פונקט ווי אין אַן אייגענער. שבת ווייזט-אויס די שטאַט ווי איין הויז מיט איין משפּחה, און די גאַס — ווי אַ לאַנג צימער אין דעמדאָזיקן הויז. שבת קאָן מען פילן דאָ אויף דער וועלט, ווי עס איז געוואָרן ליידיק און קאַלט דער גיהנום אויף יענער וועלט, און אַז מען וואָל אויפהייבן די אויגן, קאָן מען זען.

ווי רשעים שפאצירן ארום מחנות זויין איבער די בלעק וועגן פון הימל און ציען אפ דעם אטעם און רוען זיך אויס פון זייערע גיהנום-יסורים. שבת גלעט די זון די באקן און זי באהעפט זיך מיט דער נשמה. און עס ווילט זיך נישט שרייען, און עס ווילט זיך נישט בייערן, און עס ווילט זיך נישט טראכטן קיין הארבע און שווערע מחשבות, ווי זונטאג אדער אן אנדער טאג אינדער-וואכן. רוחיק מנוחה'דיק הארציק שפת'דיק ווילט זיך זיין, זיי דער בונד-זיי דאס גראז אדער ווי דאס שבת-וועלכעלע אין טייך. אלץ איז באצויגן מיט א שבת-שמייכל און מיט שטיין שבת-ליכט. שבת, שבת, שבת — טריפט פון די ביימער און פון אלע פיר עקן וועלט. שבת, שבת, שבת-גלעט די לופט. און די שטראלן צע-לייגן זיך אין דער נשמה, ווי די העלסטע און די דינסטע מא-קלאנגען.

אבער אויף דעמאָזיקן גאָלדענעם טאָג מוז מען וואַרטן גאַנצע זעקס טעג, און משה'לען פלאַצט טיילמאָל די געדולד. אין זיינע קינדערשע פרעסענויעס צו גאָס איז אפשר די סאַמע גרעסטע פרעסענויע די — פאַרוואָס האָט גאָס באַשטימט בלויז איין טאָג שבת? וואָלט דען נישט גלייכער געווען, אז שבת זאָלן זיין צוויי טעג אָדער דריי און אפשר די גאַנצע וואָך? וואָרום וואָס פאַר אַ רעה וואָלט גאָס געהאַט דערפון, ווען אַלע מענטשן זאָלן רוען און איבער דער וועלט זאָל זיין צעגאַסן איין שבת-לופט און איין שבת-שמייכל?

שווער צו פאַרשטיין גאָס דרכים און מען מוז שווייגן, מסתמא הייס גאָס בעסער וואָס ער טוט. אָבער פאַרוואָס קאָן זיך נישט באַרהייקן דאָס הערצל און פאַרוואָס בונטעוועט דאָס יונגע מחול? זעקס שלעכטע טעג האָט גאָס געגעבן און בלויז איין נעם אַ גוטן. פאַרוואָס? וואו איז דער ענטפער דערויף?

אויף דערדאָזיקער פרעסענויע קריגט ער אָבער קיין ענטפער נישט, און ער מוז זיך באַנוגענען מיט דעם איינעם טאָג, ווי עס באַנוגענען זיך, נישט ווילנדיק, אַלע דערוואַקסענע. באַלד נאָך וואַרמעט שיטן זיך אַרויס פון די קליינע הייפלעך יודן, ווייבער און קינדער, און אַלע שפּאַצירן אויף די הילצערנע סראַטוואַרן.

פאַרביי די הייפלעך, לאַנגזאַם און שטיל, אָן ווערטער, פאַרטראַכט מיט שטילע שבת-מחשבות; און עפעס ענלעכעס איז פאַראַן צווישן זיי און די הייזלעך און די איינציקע ביימלעך, וואָס זעען זיך האַנגישט-וואו: אַלץ איז צווייפּגעגאַסן אין איין מנוחה. און לאַנג-זאַם שיטן זיי זיך אָן אויפהער טון די הייפלעך אויף די שמאַלע טראַטואַרן און רוהיק פינטלעך זיי אין דער לענג פון גאַס, אין דעם גאַלד פון טאַג.

און לאַנגזאַם שפּאַצירט אויך משה'לע מיט שיינדעלעך. זיי גייען ווייטער און ווייטער מיט דער אייגענער טאַטערשער גאַס, וואָס ליגט הינטער די פרייע ברייטע פעלדער, ווי אַן אַרעמע קיך געבן ליכטיקע גרויסע זאַלן. פון די זייטיקע פעלדער, אַרומגע-צוימט מיט לאַנגע הילצערנע פאַרקאַנעס, וועיעט אויף זיי דער קילער ריח פון ראַסאַדע און יונגע מערעלעך. הויך אונטערן הי-מעל דרייען זיך שוועלבבלעך, פייפן אַזוי זיי מיט מעטאַלישע פיי-פעלעך און מאַכן דעם איינדרוק, ווי זיי וואַלטן נישט געפּלויגן נאָר לייכט געשליידערט געוואָרן, ווי קיילעכלעך, פון אַ נישט-גע-זענער האַנט. אויף זיי קוקנדיק, צעלאָזן זיך אויך די גראַע צע-בלאָזענע ווערבייטשיקעס: זיי זאָרפן זיך אויך אין לופטן אַרײַן, ווי גוטע שווימער אין אַ טיף וואַסער, האַסטיק און פריילעך, און שיקן פון וועג איינציקע ליכטיקע טרעלן.

ביים טייך בלייבט שטיין די טאַטערשע גאַס און גייט נישט ווייטער. ביי די גאַלדיק-זאַמדיקע ברעגעס ציט זיך דאָס וואַסער פון טייך הי צוויי שנורעלעך, און אינמיטן גייען קליינע, זילבערנע וועלכעלעך, פונקט ווי געשליפענע, און שטויסען איינע די אַנדערע און שפּילען מיט פאַסעקלעך זון, פונקט ווי זיי זאָלטן געשלינגען שטיקעלעך גאַלד.

דאָ, אַז מען גייט אַריבער דעם טייך, הייבט זיך אָן דאָס שענסטע, האָס משה'לע האָט ביז אַהער געזען אין זיין לעבן: עס הייבט זיך אָן לודאַמענט. דאָס איז אַ גרויסע לאַנקע, באַ-שאַטן מיט אַלערליי בלימעלעך, פונקט ווי אַן אייסגענייטע דעקע. איבער דער לאַנקע הענגט אַ גאַלדענער שבת און איבערן שבת אַ בלאַער הימל מיט אַ זון אינמיטן. רעכטס שטייט דעם גלח'ס

גארטן מיט א לאנגער שורה ליפעס ביים שווארצן פארקאן, און
 די דאזיקע ליפעס זענען אזוי הויך, אז זיי צעטיילן דעם הימל
 אויף צוויי העלפט. און דאָרט, ווייט, לינקס, פונקט קעגנאיבער
 דעם גלח'ס גארטן, ליגן באַגראָוסע ערד-הייזלעך, און אַ קליינ-
 טשיק סאָלאַטל, פונקט ווי אַ צאָצקע, אין אַ ווייט העמדל, ספּאַ-
 צירט-אַרום מיט אַ ביקס אויפ'ן אַקסל. דער דערבייאַיקער טייך
 גייט רואיק און שטרענג זיין וועג מיט אַ קילן אַטעם און דער
 בלאָער הימל שוועבט מיט מיט זיינע קלאָרע וואַסערן. אויבן הימל,
 אין טיך הימל, און ביידע קוקן זיך איבער ווי אַ טאַטע מיט אַ
 זון: דער הימל—טאַטע, דאָס טייכל—זון.

משה'לע מיט שיינדעלען גייען הייטער און ווייטער אין דער
 לאַנקע אַרײַן. פון יעדן בלימל שלאָגט אַ באַזונדער ריח אין
 דאָס גראָז דערגרייכט ביז צו די קני. זיי זענען מיד פון זון-
 ליכט, פון בשמים-ריחות און פונ'ם גרינעם גראָז-פאַרב. זענן זיי
 זיך אַנדער און דערשפירן אַ מחייה'דיקע וואַרעמקייט, וואָס גייט
 פון דער ערד דורך די גראָזן און בלומען. און מיט יעדן טראָפעלע
 בלוט פילן זיי, אימבאָואַיסטזיניק, אזוי ווי חיה'לעך, אז אויך דער
 וועלט איז גוט צו לעבן, אז זיי זענען אַ טייל פון הימל, פון טייך
 און פון די גראָזן און אז זיי זענען אויך אַ טייל פון גאָס, וואָס
 האָט עס אַליץ באַשאַפן.

גוט איז צו זיין אַ משה'לע און אַ שיינדעלע אין אזא שבת.
 אויך אזא לאַנקע, נעבן אַ לאַנגן וילבערנעם טייך, וואָס ציט
 זיך ווי אַ לעבעדיקער, אַ שטיל-רעדנדיקער, מיט שטיקער הימל
 אויף זיינע, קליינע שפילנדיקע וועלעכלעך. דאָס קינדער-פאַרל
 פינטלט לייכט און צאוועגלעך אין דעם גרויסן דרויסן גאַלד, אין
 אין זייערע אייגעלעך שלאָגט זיך אָפּ די זון אין די מנוחה פון
 שבת. גאָס אַליין, וואָס רוט אַ גאַנצן שבת, קוקט-אַרויס פון זייערע
 אייגעלעך. ביידע לייגן זיך אינ'ם שמעקעדיקן גראָז און קוקן,
 ווי בינען לויטן מיט אַ באַסיקן ברומען פון איין ביימעלע צו אַ צווייטעם,
 ווי מחנות פליגן שטיפן אין זון און לייכט, און ווי הויך אונטערן
 הימל דרייען זיך שוועלבעלעך, הייזן אַ טאַנץ, און פיישן ווי מיט
 מעטאָלישע פייסעלעך. טאַטע איבער זייערע קעפּ שווימען-אַרום

קרעם פארביקע שמעטערלינגען פונקט ווי געמאכטע, און זייערע פליגעלעך זענען ענלעך צו א האלדזבאנד. פון ווייסן טרינקט זיך אינס גראָז און בליטען א קורצפייסיקער הונט און זיינע צוויי שינארצע פיינטע גליטהעכע אויגן מיט יעלכע ער קוקט זיך ארום, וואו א שפרנג צו מאכן ברענען פון ווייסן ווי צוויי שינארצע פייערלעך. צו א קליין הילצערן בריקל בייט טייך, איז צוגעבונדן א ווייס שיפעלע און לאנגזאם גליטשט עס זיך אוועק פון ברעג און קומט צוריק גליטשט זיך אוועק און קומט צוריק. פונקט ווי אין א שפיל, אין נישט ווייס שטייט א יונג גימנאזיסט, אן א היטל אין א ווייס העכדיל, און האלט אומבאויגעט א לאנגע ווענדקע אין דער האנט. פון צייט-צו-צייט ציט ער ארויס אויף זיין דינעם פאדעם א צאפליך פאסעסל זילבער און באַלד נאָכ-דעם טוט א פייף דער פאדעם אין לופטן און פאָלט צוריק אין ייאסער אריון. טריט-ביי-טריט, פונקט ווי איבער א גלאס שמאַל ברעטל, גייט פין בערגל, נעבען גלח'ס גארטן, א הויך בלאַנד קריסטלעך מיידל מיט א האנטוך אויף די אקסלען: אין לייכטע שינארצע שיכעלעך און שני-ווייסע זאָקן גייט זי מיט געמאָסטענע טריט. צו יענעם ווייסן הייזעלע, וואָס שטייט אויף שיטערע פא-ליעס אין טייך, עטוואָס שפעטער דערהערט זיך א לייכט וואסער-גערייש, און אז מען קוקט זיך צו אהין, זעט מען ווייסן שייט און א קאָז שטוקעלע לייב...

— משה'לע, זאָגט שיינדע'ע פליצלינג פארמאָך די אויגן ייעסטו זען גאָלדענע פייגעלעך...

און אז משה'לע ענטפערט נישט, קוקט זי צו איר בעקל צו זיינס און פרעגט:

— משה'לע, מיר זעלן שטענדיק זיין אויב נישט?

— ווייך.

— ווי איצט.

— מיינסט, ווי א שוועסטער מיט א ברודער?

— ווי א שוועסטער מיט א ברודער.

— שטענדיק.

— און א'עמאָל וועלן מיר זיין צוזאמען?

- אַלעמאָל.
- שיינדעלע מאַכט-צו די אייגעלעך און לייגט-אָוועק דאָס וואָ-
רעמע בעקעלע אויף זיין האַלדז.
- און, משה'לע, — פרעגט זי ווייטער מיט צוגעמאַכטע אויגן
און אָסעמט אים אויפ'ן האַלדז, — וואָס וועלן מיר טאָן, אַז מיר
וועלן זיין גרויסע?
- מיר וועלן... מיר וועלן וואוינען אין אַ וואַלד.
- אַליין?
- אַליין...
- גאָר אַליין?
- אַליין. ניין, מיר וועלן מיטנעמען זלמן'ען...
- און די מאַמען...
- און די מאַמען.
- און דעם טאַטן...
- און אפילו חייקל'ען... דעם משוגע'נעם...
- און חייקל'ען.
- אַלעמען? ..
- ניין, מיר וועלן זיין אַליין...
- האָסט דאָך ערשט געזאָגט, אַז אַלעמען?
- ניין, אַליין...
- פֿאַר מיר ביידע?
- מיר ביידע... שיינדעלע, מיר ביידע...
- שיינדעלע הייבט אויף דעם קאָפּ אין פאַרטראַכט זיך מיט
דער גרעסטער אַנשטרענגונג. דער גאַנצער הימל ווערט קליין, ווי
אַ פינטעלע, און פאַרקלייבט זיך צו איר אין די אויגן אַרײַן.
- משה'לע, — פרעגט זי, — איז נאָך לאַנג צו וואַרטן?
— ניין...
— וויפיל יאָר?
- וויפיל יאָר? — משה'לע פאַרטראַכט זיך און קאָן בשום
אופן ניסט באַרעכענען. — אָבער דו ווייסט? — רוימט ער איר איין
אויס'ן אויער, — מיר וועלן זלמן'ען פאַרט נעמען צו אונדז. ער
וועט וואוינען מיט אונדז צוזאַמען און וועט אונדז דערציילן

מעשה'לעך... ער האָט אזויפיל מעשה'לעך... זלמנ'ען מוזן מיר נעמען.

— אָבער ווען וועט עס זיין? — צוקן שיינדעלען זי ליפּלעך פון אומגעדולד.

דער גימנאַזיסט ציט אַרויס פון וואַסער אַ צאָפּלדיק פאַ-
סעקל זילבער; דאָס הויכע בלאַנדע מיידל גייט צוריק פון באַדן
זיך מיט'ן האַנטוך אויפ'ן אַקסל און מיט די זעלבע געמאַסטענע
טריט. דאָרט, ווייט, אַרום די באַגראַוסע ערד-הייזעלעך שפּאַצירט
נאָך אַרום דאָס קלייניטשקע סאָלדאַטעלע, פונקט ווי אַ צאָקע
אין אַ ווייס העמדל מיט אַ ביקס; אונטער'ן הייסן ליכטיקן הימל
דרייען זיך שוועלבעלעך, חי אין אַ טאַג, און נאָנט צו דער ערד
פלאַטערן אין לופטן קרעם-פאַרביקע שמעטערלינגען. מיט פליגע-
לעך, ענלעך צו האַלדז-בענדלעך. נאָר אַז מען פאַכט צו די אויגן,
זעט מען באמת גאָלדענע פייגעלעך, דערנאָך רויטע, בלאַע, גרינע
און דערוואַך טויזנטער פייערלעך, וואָס צוקן און לעשן זיך און
צינדן זיך אָן פון דאָסניי. און אויפ'ן האַרץ איז לייכט, יאָרעס
און ליכטיק, פונקט ווי דאָרט וואָלט געזעסן אַ שטיק זון, אַ טייל
פון דער זון, וואָס גליטשט זיך איבער דעם בלאַען שבת'דיקן
הימל.

אַז די קינדער הייבן זיך אויף פון גראַן רויטלס זיך שוין
דער הימל, און די זון, ווי אַ גרויסער טעלעך, אָנגעגאַסן מיט
בלוט, נידערט פאַמעלעך אַראָפּ, פונקט ווי זי וואָלט זיך געוואָלט
אַרונטערגליטשן אונטער דער ערד. און וואָס ווייטער זי נידערט,
אַלץ רויטער ווערט דער הימל, וואָס זעט אויס ווי רויט גלאַז. הינט
טער וועלכן עס פלאַקערט אַ הערעש פייער. אָבער אין דער פאַר-
טראַכטער לופט פאַכן שוין די טונקל-זיידענע פליגעלען פון
פאַרנאַכט.

די קינדער גייען אַרויס פון דער לאַנקע, וואָס ענדיקט זיך
מיט איין ברעג ביים סאַמע הימל, דאָרט וואו עס פאַרגייט די
זון. דערדאָזיקער ברעג איז פאַרגאַסן מיט רויטן ליכט, ווי מיט
רויסן וויין. איבער'ן קאַפּ טראַגן זיך שוין די ערשטע פלעדערמיין
מיט אַזאַ אימפעט, פונקט ווי געוואָרפענע שטיינדלעך פון אַ שרעק.

לעכער הייך. אָבער איך אזוי שנעל באַוועגן זיך אונטערן הימל די שוועלבעלעך, וואָס דערשייפן אַיצט זייער לוסטיק. און פריילעך ליד. זיי פייפן און טאַנצן אין דערלוסטן, ווי קליינע שוואַרצע מלאכימלעך אַנטקעגן דעם הייסן דורכזיכטיקן בלוט פון דער אונטערגייענדיקער זון.

שיינדעלע גייט משהלען ביי דער זייט, און אין אירע ברוינע שוואַרצאָפּלען ברענען צוויי רויטע פּוילעלעך. רויטע שטראַלן פלאַטערן איר אויפ'ן קליידל, אויף אַ באַק און אויף איין זייט העלדזיל. משהלע קוקט זי שווינגנדיק אָן. און בעת מעשה פילט ער, אז דאָס איז אַ שוועסטערל, אַ שוועסטערל נישט פון איין טאַטן און מאַמען, וואָס איז אָבער אומ-פאַרשטענדלעך ליבער פון אַ טאַטן און מאַמען און ליבער פון אַלץ אין דער וועלט. דאָס איז אַ שוועסטערל, וואָס איז אַ טייל פון אים. איר בלוט איז זיין בלוט, איר האַרץ איז זיין האַרץ, און ווען ער זאָל זי פאַרלירן, וואָלט ער אויך פאַרלירן דאָס טאָג-ליכט פון די אויגן. ער וואָלט דעמאָלט בלינד געוואָרן איך די אויגן און ארמ'ן האַרץ.

— שיינדעלע... — זאָגט ער — אויב דו ווילסט, וועלן מיר מאַרגן אויך גיין אַהער.

— אָבער מאַרגן איז דאָך נישט שבת, — קוקט אים שיינ-דעלע טיף אין די אויגלעך אַריין, ווי אַ גרויסע.

— נו איז וואָס? זונטיג סאָר מען דען נישט? — נעמט ער זי אָן ביים הענטל.

— אָבער זונטיג זענען דאָך שלעכט די גוים... — רוקט זי זיך נענטער צו אים.

משהלע ווייס נישט וואָס צו ענטפערן דערויף. אָבער באַלד שפּרינגט זי איבער גאָר אויף אַן אנדער ענין און גיט אַ פרעג מיט אַן אינערליכן שמייכל, ווי אַ מענטש וואָס וויל לאַכן פון גליק און האַלט זיך איין:

— משהלע, וואָס האַסטו ליבער פון אַלץ אין דער וועלט?
פאַרטראַכט ער זיך עטוואָס און ענטפערט שטיל:
— שוועלבעלעך...

— שוועלבעלעך, — חזר'ט שיינדעלע איבער און זוכט זיי
 אויפ'ן הימל מיט פארגלייטטע אייגלעך — שוועלבעלעך...

פארטראכט און פאמעלעך לעשט זיך דער שבת, ווי א גרויס
 הויך ליכט, וואָס דערברענט ביז'ן סוף. די לעצטע פלאַם,
 דער לעצטער שייך ציטערט אין דער פארטראכטער לופט. אין די
 ווינקלעך הימל טוקט ער זיך בלאַם, ווי ער וואַלט זיך געזעגנט
 מיט דער ערד, פונקט ווי אַ בלאַס מיידעלע וואַלט זיך צעזעגנט
 מיט אַ הייסער און רוישיקער משפחה. נאָך אַ קוק, נאָך אַ קוק
 און—אדיע אויף אַ גאַנצע וואַך. אהין, וואו די זון איז אַוועק, גייט
 אויך אַוועק דער הייליקער שבת. אין גאַס שפירן זיך שוין די
 האַרבע סימנים פון נישט-ניחא'דיקן אינדערוואַכן. אַנדערש זענען
 אויס די יידן און מיט ביזע בליקן קוקן די פענסטערלעך פון
 די היילעך, און אז מען הייבט-אויף די אויגן זעט מען, ווי אויף די
 גראַע אומעטיקע וועגן פון די הימלען גייען-אום מחנות-ווייז
 רשעים. זיי גייען, ווי אַרעסטאַנטן, אין גיהנום אַריין מיט אַראַפּ-
 געלאָזטע קעפּ, ווי פאַר-משפּט'ע, מיט פאַרדריקטע ליפּן, ווי מענטשן
 וואָס דאַרפן באַלד איבערלעבן די גרעסטע און שווערסטע יסורים,
 און אז מען זאָל גוט אַנשטרענגען דאָס אויער, קאָן מען הערן ווי
 עס גרילצן שווער די גרויסע גיהנום-סירן. צי וועט אַמאָל משה'לע
 אויך אַריין אין דידאַזיקע גרויסע גיהנום-סירן? עס באַפאַלט אים
 אַ שוידער איבער'ן גאַנצן לייב.

גייענדיק לאַנגזאַם מיט שיינדעלען אַקסל צו אַקסל, מיט
 דער לאַנקע אין האַרצן און מיט דעם גאַלדענעם שבת-הימל אין
 דמיון, פאַרגעסט משה'לע, אז מען באַדאַרף דאוונען מעריב, ווי
 ער פאַרגעסט אז מען באַדאַרף עסן, און אַט זעט ער, ווי עס
 לויפן יידן פון מעריב — גראַע, שטומע, אייליקע און וואַכעדיקע,
 און פאַרשווינדן אין די שמאַלע טונקעלע הויפן, ווי אין טיפע
 אַפענע היילער, און באַלד לויפן זיי צוריק פון די הייפלעך, פונקט
 ווי אויסגעשפייטע, מיט קלינגענדיקע שליסלען אין די הענט, און
 איבער דער גאַנצער לענג פון דער גאַס ווערן מיט אַמאָל געעפנט
 קלייניטשקע קרעמעלעך, באַלויכטן מיט קליינע פאַררויכערטע

לעמפלעך, און אין דעם מאַנערן שיין פון דידאָזיקע לעמפלעך
קוקען געבעכדיק אַרויס שטיקלעך קעז, אַלטע בייגל, הערינג...

דאָס זענען די סאַמע שווערסטע און ביטערסטע מינוטן אין
משה'לעט יוגנט, מינוטן וואָס מאַכן אים וואונדן אין דער נשמה.
און זיין אומעטיקע מחשבה פּרעגט מיט וויי: צו וואָס באַדאַרף
מען אינגאַנצן דעם שבת, וויבאַלד אַז ער לאָזט זיך אויס אַזוי
וואַכעדיק, גרעץ און אומעטיק?

אין די קליינע הייזלעך פינטלעך, ווי געלע פּלעקן, די אַנ-
געצונדענע לאַמפּן; אויפ'ן הימל רוקן זיך כמאַרעס, ווי שוואַרצע
בערג, און אַ קאַלטער ווינט שניידט ראַפטום דורך די לופט.
פּלוצלינג הייבט אַן פּאַלן אַ רעגן, אָהן הכנות, אָהן זומערדיקע
דונערן און בליצן, אַ דראַבנער הערבסט-רעגן מיט קאַלטע טראָפּנס,
וואָס שיטן זיך פּויל אויף דער ערד מיט איין קלאַנג — זיפּ-זיפּ
זיפּ... נאָכן הייסן גאַלדענעם שבת קומט עפּעס אויס משונה אָט
דער קאַלטער ווינט מיט די שוואַרצע כמאַרעס אויפ'ן הימל און
מיט'ן דראַבנעם איינטגיקן הערבסט-רעגנדל, פּונקט ווי זיי אַלע
צוזאַמען וואַלטן זיך פון ערגעץ אָפּגעריסן און געקומען אַהער אָן
שום צוזאַמענהאַנג מיט דער נאַטור. צי האָט עמעץ אויפ'ן הימל
נישט קאַליע געמאַכט די מאַשין פון ווינט און רעגן, אויס פאַר-
דרוס וואָס דער ליבער שבת ענדיקט זיך? צי האָט עס נישט גע-
טאָן אַמאָל אַ רשע, וואָס איז געגאַנגען מיט אַ פאַרביטערט האַרץ
אין גיהנום אַריין? אָדער אפשר איז דער בורא אַליין אומעטיק
געוואָרן און האָט אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט די וואַרעמקייט
מיט דער שיינער זומער-נאַכט און האָט אָנגעשיקט אויף דער וועלט
קאַלטן ווינט און הערבסט-רעגן? ..

נאָר משה'לע ראַטעוועט זיך פון די אָפענע קרעמעלעך און
פון ביזן אינדערוואַכן און פון הערבסט-רעגנדל און פון דער
אייגענער שווערער עבירה, וואָס ער האָט נישט געדאַוונט, ביי
פאַיען אין דער ליבער היימלעכער שטוב, וואו עס שמעקט שטענ-
דיק מיט דעם וואַרעמען אָנגענעמען ריח פון פּרישן ברויט.
— איז אַז איז... וואַקסט פּלוצלינג אויס דער משוגענער

ברודער מיט שיינדעלעס אויגן און שמייכלס ווי אַ מענטש אָן אַ גאַל.

און ביי פּאָיען איו, ווי אַלעמאָל, פאַרלאָפּן דאָס קליינע פּנימ'ל מיט פּריינטלעכע קנייטשעלעך. זי האָט נאָך נישט אויסגע- סאָן דאָס שבת'דיקע קליידל, און דאָס טיכל אויפ'ן קאָפּ מיט די צוויי עקן און דער קנאָפּ אונטער דער גאַמבע מאַכן זי אומגע- וויינלעך מוטערלעך און האַרציק.

— אַ, משה'לעס איז דאָ! — שרייט זי אויס און פאַרמערט נאָך בעת מעשה די אונציייליקע פּריינטלעכע קנייטשעלעך אויפ'ן פנים און דערנענטערט זיך צו אים מיט יונגע גראָע אויגן, ווי ביי שיינדעלען, און מיט אַ געדיכטן ריח פון וואַרעמען ברויט: — זייער גוט! זייער גוט! וועסט עפעס לייצען און דערנאָך — רוימט זי אים אַיין אויפ'ן אויער — וועלן מיר עסן גוטע זאַכן...

משה'לעס לויפט גלאַד אַהיים, כאַפט דאָרט עפעס אַ ביכעלע, וואָס ער האָט נישט לאַנג געקויפט און לויפט צוריק צו פּאָיען, און אָס זיצט ער שוין פאַר'ן לאַנגן טיש, באַדעקט מיט דעם וויי- סן שבת'דיקן סערוועט און איז זיך מכין צו לייצען. אין דרויסן פּאַלט דאָס דראָבנע הערבסט-רעגנדל, וואָס ווערט פּלוצלינג איבער- געריסן פון אַ שטאַרקן ווינט אַזוי, אַז מען הערט ווי אין קוימען געמט קלאָפּן דאָס דעקל, אָבער אין שטוב איז ליכטיק און וואַרעם און היימלעך און עס שפּירט זיך שוין דער אָנהייב פון יענער גע- שפּאַנטער שטילקייט, וואָס קומט אַלעמאָל פאַר משה'לעס לייצען.

אַכטעס קאַפיטל.

פון מיינטוועגן זאָל ער פאָרן... — זאָגט דער טאַטע, שטיי
שנדיק ביים פענסטער און אַריינקוקנדיק אין אַ נאָר-וואָס געקויפט
ביכעלע מיט ראָזע פאָדערבלעטלעך.

דערהערט די דאָזיקע ווערטער, ווייס שוין משה'לע זיכער,
אַז ער פאָרט צו דער באַבען. די דאָזיקע באַבע, דעם טאַטנס מו-
טער, איז אַן אומבאַקאַנטע; משה'לע האָט זי קיינמאָל נישט געזען,
און דאָס ערשטע מאָל אין לעבן פאָרט ער צו איר. לויט משה'לעס
ידיעות איז זי אַלט דרייאונגניגציק יאָר, מען רופט זי שרה און
זי וואוינט ביי אַ פעטער אינ'ם שטעטלע ראַקווקע, פינף מייל
פון משה'לעס שטאָט.

נאָר משה'לען ווילט זיך פאָרן נישט צוליב דער באַבען. די
באַבע איז בלויז אַן אויסרייד. משה'לע וויל פאָרן צוליב הימל און
פעלד, צוליב זון און וואַלד, צוליב דערפעלעך און ווינטמילך, צו-
ליב דעם בעל-עגלה און זיין פערד און צוליב די פינף מייל,
וואָס האַבן אין זיין דמיון קיין סוף און קיין אויסלאָז נישט, אַזוי
אַז אין די דאָזיקע פינף מייל מוזן אוודאי אַיינגעפאַסט זיין ארץ-

ישראל און מצרים און אמעריקע. פאָרן גאַנצע סינף מייל אַליין, אַ פריי יונגעלע, אָן טאַטע און מאַמע, אָן שטרענגע השגחה-אויגן, בלויו אין רשות פון הימל און ערד — דאָס איז דער גרעסטער תענוג, וואָס אַ מענטש קאָן זיך פאַרשטעלן.

פאַראַן אפילו איין וויי אין דעמדאָויקן תענוג: ער וועט זיך באַדאַרפן שידן מיט שיינדעלען. איז אָבער פאַראַן אויף דער וועלט אזאָ שמחה, וואָס זאָל נישט האָבן אַ שטיקעלע צער אין זיך? פאַרן פאַרט ער אינגאַנצן אויף צוויי וואַכן, און אייב ביי דער באַבען וועט אים זיין פריילעך און היימלעך און ליב, וועט מסתמא די צייט זייער שנעל אַדורכלויפן, ווי ער ווייס עס פון זיין קינדערשער פראַקטיק, און אַט וועט ער ווידער זען שיינדעלען.

דאָס זעגענען זיך, דאָס ערשטע מאָל אין לעבן זעגענען זיך, וואָס דאָס טוען אזוי אָפט און מיט אזאָ גאווע אלע גרויסע, גייט-צו זייער געשווינט: פון טאַטן — אַ קאַלטע האַנט מיט אַ קורצן בליק, אָהן שהיות, אָבער ביי דער מאַמען צוקט די אוי-בערשטע ליפ, ווי זי וואָלט זיך מכין-געווען צו וויינען. דער מאַמען איז שטענדיק שלעכט. זי האָט שטענדיק גרייט אַ שטומען קינאל טרערן אין די אויגן און ביי דער קלענסטער געלעגנהייט פאַרנעפעלט ער איר די טרויעריקע שוואַרצאַפֿלן ווי דער אַסעם אַ שפיגל...

— פאַר געזונט, מיין זון... — דערהערט ער הינטער זיך איר קול, וואָס איז אַנגעזאַפּט מיט אזויפיל וויי, פונקט ווי משה'לע וואָלט געפאַרן קיין אמעריקע.

מיט שיינדעלען איז דאָס זעגענען זיך אָן אמת'ע פאַרשטעלע-פעניש. זי לאָזט אים נישט אָפ און לויפט מיט אים צו די בעל-עגלה'ס. און דאָרט צעזעגנט ער זיך מיט איר ערשט דעמאָלט, ווען ער באַדאַרף שוין אַרויפשטעלן דעם פוס אויפ'ן אַקס, וואָס איז גראָב אַנגעשמירט מיט דזעגעכטס. פריער גיט איר משה'לע די זאַגט, דערנאָך נעמט ער זי אַרום, לייגט אַרויף זיינע ליפן אויף אירע, מאַכט-צו די אויגן און דריקט זיך צו איר צו מיט אַ לאַנגן און הייסן קוש. אָבער אז ער עפנט די אויגן, זעט ער, יי

א גרויסער ווייסער הונט מיט שוואַרצע פלעקן, קוקט זיך-צו משונה צו דערדאָזיקער סצענע, פונקט ווי ער וואָלט קאָמיש געשמייכלט. אויפ'ן הויף איז אַ טאַראַראַם און אַ מהומה, ערגעץ שרייען האַלב-דערשטיקטע הינער, אין אַ צווייט אָרט פילדערן גענדו מיט זייערע וואַסער-קולות; אין אַ דריט אָרט קנאַקן יונגען מיט די בעל-עגלה'שע בייטשן; די פערד קאַשען מיט די פיס אין דער ערד און שמייסן מיט די עקן אַרום די בייכער; צעשויערטע ווייבער מיט בלאַע ליפן און מיט קוויטשיקע קולות רייסן איינע פון די אַנדערע עפעס אַ קויש; צוויי יידן מיט אָנגעבוויגטע קעפּ ציילן איינאַנדער קופּערגעלט פון האַנט אין האַנט; אַ בעל-עגלה לויפט מיט אַן עמער וואַסער גלייך צו דער נאַרעשער מאַרדע פון זיין פעד פונקט ווי אויף אַ שרפה; פון אַ דערבייאיקן שפייכלער וואַרפט מען שווערע קאַסטנס אויף דער ערד, און יעדער קאַסטן איז באַצייכנט מיט צוויי שוואַרצע פעטע אותיות: G. H.; דער געפלעקטער הונט קריגט פּלוצלינג מיט אַ שטעקן איבער די פיס און אַ קליין מאַגער הענדל, כאַפט זיך ראַפּטום אַרויף אויף אַ פאַרקאַן, פאַטשט-אַן מיט די פליגלען און לאָזט-אַרויס אַ לאַנגן קוקערעקו סאַמע ביז דער לעצטער נאַטע. אין דער רעכטער מהומה וואַקסט-אויס אַן אַלטער ייד מיט אַ קאַלטונעוואַסער באַרד, וואָס עפנט אַ ברייט מויל אַן ציין און צעגענעצט זיך מיט פאַר-מאַכטע אויגן און מיט אַ ציטערן איבער'ן גאַנצן לייב. קושע דער בעל-עגלה, מיט וועלכן משה'לע באַדאַרף סאָרן, אַ געלער ייד מיט אַ גרויסן רימענעם טייסטער אויפ'ן בויך, נעמט-אַראָפּ די טאַרבצ האַבער פון זיין פערדס אויערן און בעת-מעשה רעדט ער צו די בעל-עגלה'ס מיט אַן אָפּגעקערטן קאַפּ אַהינטער:

— נו, עולם, אין וועג אַרײַן, שוין שפעט.

דער עולם רירט זיך אָבער נישט פון אָרט, און עס דויערט אַ שטיק צייט, ביז עס נעמט אַ סוף צו זייערע בעל-עגלה'שע שמוצסן און קריגערייען, ביז אַלע סחורות ווערן פאַרפאַקט אין די לאַנגע וועגנס, ביז די פערד ווערן איינגעשפאַנט און די פאַסאַ-זשירן זעצן זיך אַוועק. ערשט דעמאָלט קריכט קושע אַרויף אויפ'ן ברעג וואַגן, גיט אַ דריי אין דער לוסטו די בייטש מיט אַזאַ גע-

שריי, אז די לופט צעטרייסלט זיך ווי פון א דונער, און די רויטע שקאפע, וואָס איז געוויינט צו שווערע משאות, בייגט-אין דעם קאָפּ, ציט אויס די הינטערשטע פיס, ווי צוויי קרומע שטע-קנס, און דער ערשטער הייזעריקער סקריפ פון די רעדער זאָגט: אָן, אז דער בעל-עגלה/שער קאַראַוואַן לאָזט זיך אין וועג אַריין. משה'לע קערט-אַפּ דעם קאָפּ און וואַרפט אַ לעצטן בליק צו שיינדעלען. אויף אירע לאַנגע ברעמען ציטערן קלייניטשקע פערל, און אַז דידאָזיקע פערל פאַלן-אַראָפּ און עס קומען אַנדערע, גרעסערע, אויף זייער אַרט - פאַרדעקט זי מיטן הענטל דאָס פנים, גיט זיך אַ דריי-אויס און פאַרלאָזט געשווינט דעם אכסניא-הויף.

משה'לע וואָלט אויך געוואלט וויינען, אָבער אַז ער דער-זעט, ווי דער הימל, דער ברוק אין גאָס און די צוויי שורות היי-זער ביי די זייטן, נעמען גיין צוריק, ווערט אים דידאָזיקע שפירונג צערונען. אַ מאָדנע זאָך: אַלץ באַוועגט זיך אויף צוריק. אַלץ, אפילו די לופט, וואָס ציט זיך בעת-מעשה איבער די באַקן, ווי אַ ווייך און וואַרעם וואַסערל, און עס דאַכט זיך, אז מען שוועבט איבער דער ערד.

עס איז אָנגענעם צו זיצן אין אַ לאַנגן וואַגן צווישן פעסער הערינג און קאַסטנס טאַבאַק, צווישן פעק מיט קנעפּלעך און גע-טריקנטע טאַראַנעס און צווישן מאָדנע משונה'דיקע פאַסאָזשירן, איבערהויפט ווייבער, וואָס קוקן זיך וויילעווייז אַרום מיט טויטע אויגן. פאַמעלעך אנטהויפן די גאַסן פון וואַגן, די פערד קלאַפן מונטער איבער'ן בריק, און אָט הייבט זיך אָן אַ ברייט פריי פעלד מיט אַ שטויביקן שליאַך אינמיטן. אין די געדיכטע קאַרנ, פעלדער, וואָס ליגן ביים וועג, ציען זיך לאַנגע טעלעגראַפן-דראָטן אויף הויכע הילצערנע סלופעס מיט ווייסע טעפעלעך, און אויף דידאָזיקע דראָטן זיצן מאַנכע פייגל און קוקן, נישט מיט די אויגן נאָר מיטן שטומען שנאָבל, אין דער ווייטקייט אַריין.

פונקט אנטקעגן אויג גייט-אונטער די זון אין אַ רויטן ים, און די זיילן שטויב, וואָס די רעדער הייבען-אויף, זענען אַזוי ווי באַשפּריצט מיט בלוט. רויטע פינטעלעך טוקן זיך ביי די ווייבער

אין די אייגן פון די פעלדער גייט-אויף א פרישקייט, אָנגעפילט מיט די געזונטע ריחות פון תבואות און קרייטעכצער, און פון ווייטן דערטרָאָגט זיך דאָס פארטראַכטע ברומען פון אַ טשערעדע, ווייט אויפֿן וועג, אַנטקעגן דעם רויסן זונאונטערגאַנג, גייט אַ מענטש מיט אַ טטעקן אין האַנט און אויפֿן פּאָן פון רויסן ים זעט ער אויס קליין און שוואַרץ, ווי אַ געמאַלט שוואַרץ מענטשעלע אויף אַ רויט פּאַפּיר. דאָסדאָזיקע מענטשעלע גייט מיט זיך טטעקן אַזוי לאַנג, ביז ער גייט-אַריין אין רויסן הימל אַריין, אַקוראַט אין יענעם אָרט, וואו עס פּאַרגייט די זון.

לאַנגזאַם לעסט זיך די רויטקייט ווי אַ פּויער אין אַ רויטער לאַמפּ, וואָס האָט שוין נישט קיין נאַפט. די בעל-עגלה'ס גייטן ביים וועג און שמועסן פון דזעגעכטס, די רעדער סקריפען אונטער די שווערע וועגנס, די פּאַסאַזשירן טרייסלען זיך, פּונקט ווי זיי וואָלטן זיצנדיק געטאַנצט, אין דאָרט ווייט, וואו די ערד שניידט זיך אַריין אין הימל, קנולען זיך ווייסע געפּלען און פון דידאָניקע געפּלען שפּראַצט-אַרויס די ערשטע אָונט-טונקלִקייט. ווי אַ רויך שפּרייט זי זיך שטיל און גנבֿיש צווישן הימל און ערד וואָס ווייטער אַלץ געדיכטער אין געדיכטער, און פּלוצלינג עפּנט דער הימל אַ גאַלדן אויג און קוקט-אַראָפּ דורך אים גלייך אויף דער ערד, פּונקט ווי ער וואָלט געזיכט אויף איר אַ פּאַרלורענע זאַך. דאָס איז דער אָונט-שטערן.

די לעצטע רויטקייט זעט נאָך משה'לע אויף די שינעס פון אייזנבאַן, וואָס לויפֿן ווי פּאַרבּלוטיקט אין די טונקעלע וואָלן פון אָונט. פּאַר די שינעס שטייט אַ שלאַנגזיג מיט געמאַלטע סלופּעס — ווייט-בלאָ-רויס, און דערביי זינקט אַ רוזש הייזל אין געריכטע קאַרשנבֿיימער און קוקט מיט אַ צונכער-רויט פענסטער אין דער שטומער ווייטקייט אַריין. דאָס איז די לעצטע רויטקייט, וואָס ווערט באַלד פּאַרשמירט אויף גראָ-שוואַרץ. צו דעמדאָזיקן הייזל ציען זיך אויך טעלעגראַפֿן-דראָטן, פּונקט ווי זיי וואָלטן אים אַיינגערוימט אַ סוד.

וויפֿיל נייעסן, וויפֿיל אינטערעסאַנטע זאַכן די שטאָט זאָל נישט האָבן, איז עס אָבער אַלץ אַ גאַרנישט פּאַר משה'לען אין

פארגלייך מיט דעם פארבנשפיל פון די פעלדער און דעם ליכט-טויש פון די הוימלען. אָבער פאַראַן דאָ נאָך אַ זאַך, וואָס איז נאָך אינטערעסאַנטער און ציענדיקער פּונם פאַרבנשפיל: דאָס איז דער סוד פון דער נאַטור. וואו מען זאָל נישט קוקן — צי אויף די פעלדער, צי אויפ'ן הימל, זעט מען וויילעווייז, ווי דאָרט זיערט עפעס געענדערט. עפעס ווערט דאָרט וויילעווייז געבוירן און געשטאַרבן. אָבער זיי מען זאָל נישט אָנשטרענגען דעם מח און דאָס אויג, קאָן מען פאַרט נישט וויסן וואָס. און נישט דאָס זיינטעלע איז בלויז ווינטעלע און נישט דאָס וואָלקנדל איז בלויז זיַאָלקנדל און נישט אפילו דאָס גרעזל איז בלויז גרעזל. זיי זענען, אויסערדעם, נאָך עפעס; אָבער מען קאָן נישט וויסן וואָס. זיי האָבן עפעס אַן אומבאַקאַנטע שליוות און זענען דודקגעוועבט מיט כוונות. פון יעדן גרעזל שפּראַצט אַ סוד און אין יעדן וואָלקנדל שפּילט עפעס אַ געהיימניש. און נאָכמער: זיי אַלע זענען באַהעפט, פאַרייניגט צווישן זיך, און זיי פאַרשטייען זיך איינאַנדער אויף אַ באַזונדער לשון. זייער לשון.

די כוונות, וואָס שווימען-אַרום אין דעם יונגן אָונט, זענען גרעסער פון משה'לעס מח'ל און ער שכירט זיך מיד פון אָנ-שטרענגונג און טראַכטן, און מאַכט-צו די אויגן. די פעלדער און דער הימל גייען דעמאָלט אַריין אין אים און ער קוקט אויף זיי מיט צוגעמאַכטע אויגן און פאַרט מיט זיי אויף דעם לאַנגן וואַגן. ער זעט זיי אין זיך אַקוראַט אין דעם אייגענעם פאַרב און ליכט, זיי אין דער מינוט בשעת ער האָט צוגעמאַכט די אויגן, און דער-דאָזיקער צושטאַנד איז אַזאַ מאַדנער, פונקט ווי משה'לע וואָלט עטוואָס שיכור געווען. און דעמאָלט שפירט ער, אַז ער הערט אויך אויף צו זיין בלויז מענטש, אַז ער איז, אויסערדעם, נאָך עפעס, וואָס האָט אַ שייכות צו די וואָלקנדלעך און צו אַלץ, וואָס זיין אויג זעט אין דער נאַטור.

פאַמעלעך דרעמלט משה'לע אַיין, אָבער מיט יענעם לייכטן דרעמל, ווען מען הערט וואָס מען רעדט, ווען דער מח טראַכט און עס דאַכט זיך אַז מען באַוועגט זיך און מען זעט. אָבער דער דרעמל שטאַרקט זיך, און אַז משה'לע כאַפט זיך אויף, דערזעט

ער פלוצלינג אן אויסגעשטערנטן הימל, וואָס הענגט איבערן קאָפּ
 ווי אַ שוואַרצע דעקע מיט גאַלדענע גלעקעלעך. פּערד און וואָגן
 שטייען נעבן אַ שוואַרץ הייזל מיט ליכטיקע פענסטער, וואָס ליגט
 אין דער זומערנאַכט ווי אַ שוואַרצע קאָפּ מיט געלע גלעזערנע
 אויגן. אין דער ברייט-אַפּענער טיר שטייט קושע מיט דעם רייזע-
 טאַט אויפ'ן בוין און מיט דער בייטש אין דער האַנד און שרייט
 צו דעם צווייטן בעל-געל:

— שלום-מוז, וואָס קוקסטו? כאָפּ די קופּע היי... קיינער
 זעט נישט...

די ווייבער-פּאַסאַזשירן דרייען זיך ארום הייזל, ווי קעלבער
 אָן אַ פּאַסטור, און די פּערד האַלטן די קעפּ אין שוואַרצע טאַרבעס
 און קיינען מיט אַ מאַדנעם טעמפּן קלאַנג. נישט ווייט פּון הייזל
 שלאָפט אַ וואַלד. די ביימער שטייען געטויליעט צו איינאַנדער
 און איבער זיי ליגט די נאַכט אַ שוואַרצע און אַ וואַרעמע, פּונקט
 זיי אַ מוטער איבער קינדער. אַז מען זאָל איצט, צום ביישפּיל,
 יעקגיין טיף אין וואַלד, קאָן מען זיכער קומען צו אַ גלעזערנעם
 גלאַז מיט אַ שלאָפּנדיקער בת-מלכה, אָבער פּריער קאָן מען
 אָנבאַגענענען אַ בער, צי אַן אַנדער חיה, וואָס קאָן נאָך איינביי-
 סען ביז טויט. ווי קומט מען אָבער פּאַרט צו דעמדאָויקן גאַל-
 דענעם פּאַלאַץ? דאָס איז אַ פיינלעכער טאַרדרוס: פאַר די אויגן
 ליגט אַן אוצר און מען קאָן נישט צוקומען צו אים. לויט זלמנט
 מעשה'לעך געפינט זיך דער גאַלדענער פּאַלאַץ נאָר אין דעם וואַלד.
 וואָרום אָט איז דאָס בערגל פּון יענעם מעשה'לע, און אָט איז דאָס
 הייזל פּאַר'ן וואַלד, און אָט איז דער ברונעם מיט'ן הויכן שטעקן,
 און אָט איז אפילו דער וועג, וואָס לויפט-אוועק לינקס צווישן
 צוויי שוואַרצע שורות נידעריקע קוסטעס. עס פעלט דאָ נאָר דער
 רייטער מיט'ן ביקס אויפ'ן רוקן און דאָס יינגעלע מיט דער לאַמטערנע.
 אָבער אַ מאַדנע זאָך: דאָס אייגענע אָרט פּאַסט זיך אויך פאַר
 ארץ-ישראל. דאָס בערגל קאָן, צום ביישפּיל, זיין דער מוטער
 רחל'ס קבר און דער וועג קאָן פירן קיין בית-לחם. דאָרט, ווייטער,
 שטייט אַ באַזונדער בוים, וואָס זעט אויס ווי אַ צעדער, און רעכטס,

אין טאָל, ציט זיך דער טייך, אַ בלאַסער, פונקט ווי דאָרט וואָלט געלעגן אַ לאַנג פּאַפּיר — אין ער קאָן זיין דער ירדן...

באַוועגט פֿון טויזנטער מחשבות שפרונגט משה'לע אַראָפּ פֿון וואָגן. אייף דער ערד באַפּאַלן אים פּאַרשידענע ריהות: אַ ריח פֿון היי און פֿון וואַלד, אין אַ ריח פֿון זומערדיקן שטייב אין פֿון יאָגדעס, און אַ ריח פֿון פּערד און פֿון קושען און פֿון דעם אַלטן הייזל-געהילף. די דאָזיקע אַלע ריחות זענען שטאַרק ווי זיינן, און עס דרייט פֿון זיי עטוואָס דער קאָפּ. וואו מען זאָל נישט וואַרפֿן מיט אַן אויג, איז נאָכט אין הימל און שטערן, און פֿון אַלע זייטן גייט-אויף אַ וואַרעמקייט און אַ שטילקייט און די מענטשן זעען-אויס ווי שוואַרצע שאַטנס אין מען הערט נישט זייערע טריט. און נאָר די ליכטיקע פענסטער פֿונם הייזל קוקן זיי געלע גלעזערנע אויגן ביי אַ שוואַרצער קאָק, און זיי שטערן דאָ עטוואָס דעם טאָן פֿון דער נאָכט.

אויסן שוועל פֿון הייזל באַזייזט זיך קושע, פונקט ווי אין אַ שוואַרצער ראם. מיט אַ גרויסן ביסן אין מויל, און ער קייט אייך מיט אזא קלאַנג ווי די פּערד.

— דו קליינער, — גיט ער באַטיק אַ זאָג — עסן ווילסטו?... משה'לע הייבט אויף דעם קאָפּ. לויטן טאָן פּאַרשטייט ער, אז דאָס איז געזאָגט געוואָרן צו אים, אָבער ער ענטפּערט קורץ:

— זיין...

— פּאַרוואָס ווילסטו נישט עסן?

— איך וויל נישט...

— עפעס זעסטו ביר אויס פֿון די קלאַגע, פֿון די-יעניקע... ווי רופּט מען דיין טאַטן, האָ? — דרייט זיך קושע לאַנגזאַם אויס, ווי אַ פּערד, און גייט-אַריין צוריק אין הייזל, נישט וואַר-טנדיק אויף אַן ענטפּער.

משה'לע כאַפט זיך דערווייל אריבער אויף יענער זייט הייזל. דאָרט שטייט אַ קליין אָפּן שטעלכל מיט שלאַפּנדיקע ווייסע ציגע-לעך, און אַ בהמא וואָס ליגט נעבן זיי, הייבט-אויף דעם קאָפּ און קוקט אים אָן מיט גרויסע שוואַרצע פּרעגנדיקע אויגן. פֿון ערגעץ וואַקסט-אויס, אָהן אַ שום שאַרף, אַן אַלטער גוטער הונט, פונקט ווי

א מענטש, וואָס אים שלאָכט זיך נישט, און שמעקט אים לאַנגזאַם אַרום ביי די פיס, פונקט ווי ער וואַלט זיך וועלן דערמאָנען, צי ער קאָן אים, צי נישט. און פֿלוצלינג דערהערט זיך פון דעכל אַ קוואַקעניש פון הינער, פונקט ווי אינדערווייטנס וואַלטן זיך וויי בער ביזו איבערגעשמועסט און דער אַלטער דאַרפסהונט הייבט אויף צום דעכל דעם קאַפּ מיט עפעס אַ מינע פון ביטור. נאָכדעם נעמט ער זיך פון דאָסניי אַרומשמעקן משה'לען און דאָס ינגל גלעט אים ביים קאַפּ, וואָס איז באַדעקט מיט אַלטע האַרטע פאַר שטויבטע האַר. פון שטומען שלאָפנדיקן וואַלד קומען פאַרשטיקטע קלאַנגען און אין ראַנד פון טונקעלן הימל גנב'עט זיך אַריין אַ בלאַסקייט, פונקט ווי די נאכט וואַלט דאַרט געעפנט אַ פענסטערל אין טאָג אַריין.

— האַוו, האַוו, האַוו!... — גיט זיך דער הונט ראַפּטום אַ ריט פון אַרט און האַקט זיך אַבער אָפּ מיט אַמאָל: קענטיק, פון אַלטקייט אַ טעות געהאַט און אָנגענומען אַ בוים פאַר אַ הויכן גייענדיקן מענטשן.

נאָר באַלד דערויף דערהערט זיך קושעס זאָטער געדיכטער קול:

— עולם, וואו זענט איר, מיר פאָרן...

דער הונט, וואָס פאַרשטייט שוין, אפנים, קושעס לשון, גיט אַ קראַץ מיט אַ הינטערשטן פוס דעם קאַפּ און גייט-אוועק אָן אַ זייט, ווי איינער זאָגט: וואָס האָב איך מיט דיר וואָס צו טאָן, אַז דו פאַרסט דאָך אוועק.

און אַט פאַרט משה'לע פון דאָסניי אונטער אַ הימל מיט גאַלדענע גלעקעלעך, וואָס ציען זיך אויף צוריק, און אַז מען זאָל זיך גוט אָנשטרענגען, קאָן מען הערן ווי דידאָזיקע גלעקעלעך קלינגען שטיל-שטיל... וואָס ווייטער מען פאַרט, אַלץ צוגעפאַסטער זענען די ערטער צו זלמנ'ס מעשה'לעך. אַט איז גאָר אַ הויכער באַרג, וואָס ליגט פאַרהילט אין נאָכט און איז עטוואָס באַשפּריצט מיט'ן ליכט פון די שטערן. פון הינטער דעמדאָזיקן באַרג שווימט שטיל און פאַרבאָרגן אַרויס אַ קליין ווייס מויערל מיט שוואַרצע פענסטער און באַלד דערויף דערהערט זיך אַ באַסיק בילן פון

א הונט אויף א קליינענדיקער קייט. אָט איז אַ קליין טייכעלע מיט אַ בריקל און דערביי ציט זיך אַ דאָרף מיט צוויי לאַנגע שורות הייזער. אין דאָרף שפּאַפּן אַלע נאָר פון צווישן די שיטערל בצהר קאָנעט קוקן הינט מיט ביזע פּייערדיקע אויגן און מיט שניי-ווייסע בלייסטשענדיקע ציין.

די נאָכט זייט איר וויכע שוואַרצקייט איבער אַלע עקן פון דער וועלט, און אַמאָל דאָכט זיך משה'לען, אַז דאָס איז אַ שוואַרצע געשטאַלט, וואָס טרינקט שוואַרצן וויין פון אַ שוואַרצן בעכער. אַמאָל, ווידער, דאָכט זיך אים, אַז דאָס איז אַ שוואַרצע געשטאַלט מיט שוואַרצע לאַנגע צעבלאָזענע האָר, וואָס שטייט צווישן הימל אין ערד מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ און זוכט עפעס אַרום זיך. נאָר גוט און זיס איז אין דער נאָכט, ווי עס איז גוט און זיס אין אַ מעשה'לע אָדער אין דער ליבשאַכט צו שיינדעלען. טיילמאָל אָבער דאָכט זיך משה'לען, אַז ער האָט נישט קיין עבר אין דער נאָכט, אַז ער איז איינזאַם און אליין, ווי אַ גרעזל, ווי אַ בויס, אָן אַ טאַטן, אָן אַ מאַמען און אפילו אָן שיינדעלען. דאָס פּייערדיקע איז מיטאַמאָל איבערגעהאַקט געוואָרן און עס איז בלויז דאָ דאָס איצטיקע, דאָס היינטיקע — דאָס פּאָרן אויף דער גרויסער וועלט, וואָס האָט קיין אָנהויב און קיין סוף נישט. און דערין, אז עס איז טאַקע נישטאָ קיין אָנהויב און קיין סוף, האָט אים איצט באַזונדערט איבערצייגט זיין נסיעה. פּאָרט ערגעץ אַ משה'לע אין אַ לאַנגן וואָגן צווישן פעלד און וואַלד און ער גע-הערט צו קיינעם נישט און קיינער געהערט צו אים נישט. און פון זיין ער איז אים נאָר געבליבן זיין נאָמען משה'לע. אָבער באַלד דערנאָכט, אַז דאָס איז נישט אַזוי. אמת, זיין עבר איז אָפּגעהאַקט געוואָרן אבער ער געהערט דער נאָכט, ער גע-פינט זיך אינגאַנצן אין איר רשות, ווי אַן אַדלער אונטער די ברייטע פליגלען פון זיין כוטער, ווי אַ קליין פישעלע אין אַ וואַ-סער, און זי רעט אים זיכער באַהיטן און באַשירמען פון אַלדאָס ביז און שלעכטס. אָבער זי פוז אים באַהיטן און באַשירמען, ווייל ער איז אַ נידעש קינד אין זי איז אַ טייל פון גאָט... אין דער נאָכט איז אירן פאראן גאָט.

אין די סאמעטענע האָר פון דער נאַכט טריפט פּלוצלינג אַרײַן עפעס אַ גראָע ליכטיקייט און מען ווייס נישט פון וואָנען, פונקט ווי אין הימל וואָלט געעפנט געוואָרן אַ קליין לאַנדל. אַ שורה שטערנדלעך, וואָס משה'לע האָט פריער האָנג געקוקט אויף זיי, איז מיטאַמאָל פאַרשוואונדן געוואָרן טיפער אין הימל אַרײַן. דאָרט ביים ראַנד פון דער ערד קנױלט זיך אַ רויטער נעפל אין עפעס שטאַרבט-אַפּ און עפעס ווערט געבוירן. די גראָע ליכטיקייט הייבט ווידער אָן טריפן גאָר אין אַן אַנדער זײַט, וואו עס איז פריער שוואַרץ געווען, און דער רויטער נעפל צעוואַקסט זיך. פונם רויטן נעפל שײַלט זיך אויס אַ רויטער ברעג הימל, אָבער די רויטקייט איז אַ פאַרשלאָסענע, אַן אומעטיקע. אַלץ איז עפעס ערנסט און אומעטיק, ווי פאַר אַ גרויסער געשעעניש. די גאַלדענע גלעקלעך ווערן בלאַסער און בלאַסער און רוקן זיך טיפער אין הימל אַרײַן. פאַרנט, רעכטס און לינקס ווערן פאַוואַליע אויפגע- דעקט בלאַסע און גרינע פענסטערלעך הימל, פאַרשלאָסענע נעפל- דיקע פעלדער, זאַמדיקע שטומע טאָלן און איינציקע גראָע-סטרוי- דעכלעך פון פויערשע הייזלעך. טויזנטער און טויזנטער בלאַסע פענסטערלעך ווערן שטיל און אומבאַמערקט געעפנט אין הימל, און די נאַכט ציט זיך אַוועק אַ שוואַכע, אַ שטילע, פונקט ווי אַ געשלאָגענע. קליינע שטיקעלעך נאַכט ליגן גאָך פאַרגעסענע אונט- טער די בערג, אין די קוסטעס, אָבער דאָס שטרענגע בעגיינען ליכט באַפאַלט זיי ווי אַ חיה און דערשטיקט זיי אונטער זיך. פאַראַן עפעס צער און וויי אין דער אַוועקגייענדיקער נאַכט, וואָס קומט מיט אַוויפיל נאַכט און גלאַנץ. זי איז ענלעך צו אַ שיינער רייכער פרוי, וואָס קומט-צופאַרן אין קאַרעטן, פטר'ס אירע אוצרות און פאַרט-אַוועק, אַ באַליידיקטע און אַן עלנד אויף אַ גראָ ווע- געלע, אין אַ ווייטן לאַנד, און קיינער באַוויינט זי נישט. זי פאַרט-אַוועק איילנדיק, ווייל עמעץ טרייבט זי און מאַכט זאַכן פון איר פריערדיקער עשירות ליגן גאָך דאָ און דאָרט צעוואַרפן איבער דער ערד.

דער ראַנד פון הימל רויט'ט זיך, נאָר אין גראָז איז שוין ליכטיק, אין קלאָרע טויעלעך שפייכלען ארויס, ווי גליקלעכע פרוי-

מארגן-טרערן. ווי שנעל דער טאג גייט. ער גייט האַסטיק גראָב, זעלנערדיג, פעסט אין זיכער, אין עס דאַכט זיך, אַז מען הערט זיין אָטעם און זיינע שווערע טריט. ער גייט מיט אַ ליכטיקן בע-זעם אין דער האַנד און פאַרקערט אָן רחמנות די לעצטע טונקעל. זיידענע שפירן פון דער שטילער לייכטער נאַכט. האַרט און שטרענג רייסט ער זיך אַרײַן אין די מלֹוכה פון איר שטילקייט, היפט-אַרײַס דאַרט אַ צעמישעניג, באַגיסט אַלץ מיט קולות און באַזעצונג און קערט אַלץ איבער קאַפּור. ער קערט איבער דעם מאַרג, וואָס איז ביינאַכט אַנדערש געלעגן, דרייט-אויס דעם בוים, וואָס איז פריער אַנדערש געשטאַנען, און שטעלט-איבער די פעל-דער אין די וועלדער און דעם טײַך און אפילו דעם וועג, איבער וועלכן משה'לע פאַרט. אַלץ איז פאַרענדערט און איבערגע-מאַכט. יעדעס גרענעלע, יעדעס ביימעלע, יעדעס בערגעלע און יעדעס שטויבעלע, אין עס איז נאָר אַ וואונדער, ווי שנעל דער טאָג מאַכט דורך די דאָזיקע גרויסע אומבאַגרייפֿלעכע אַרבייט.

דרייטן איז זיין רעכט טאָג. נאָר די זון איז נאָך רוים, און זי שטייט אויפן הימל ווי אַ מאַט-רויטער פֿלאַם, ווי אַ הויטע "אָרטערנע, ציגעבונדן אויף אַ סגורעלע, אומבאַקאַנטע פּייגל פֿון איבער דעם וועג אין יאָרפֿן אַראָפּ אַ טרעל פֿון דערזײַך. ווי אַ קאַלירט גלעזערן קיילעכל, פֿין די הינדלעך און דערפֿ-אַס שווימען פֿיצעלינג אַרויס ווי פֿון אונטער דער ערד, טפֿרינגען-אַרויס איינציקע פֿיעררים אין גראָבע לייזונטענע העם-דער און ווערן תּיכף פֿאַרפֿאַרן אין די פֿאַרטראַכטע תּבואה-פעל-דער. יעדעס דאָרף, וואָס מען פֿאַרט פֿאַרביי, גיסט-אַב האַסטיק און אָפּגעהאַקט מיט די קיילות פֿון הינט, הינער אין חזורים, און אומעטום וואו עס הייבט זיך אַ שטויב פֿון דער ערד, בלייבט אָדער רויטער זיך אַ ווייט פֿון אַ בהמה. עס גייען טשערעדעס אויף פֿאַשע, עס סקרײַען פרעמדע, גייעט בעל עגלה'שע וועגעלעך, עס קרעכצן די "אָגע שטעקנס פֿון די ברונעמער און פֿון מאַנכע קיימנדלעך שפֿראַצט אַרויס אַ בלאָער רײַך, ווי אַ ש"אָנקער לופֿט-בוים. אָבער דאָס אַלץ האַלט פעסט דער טאָג אין זיין קילער פֿרי-

מאָרגן-האַנט, פון וועלכער זיי וועלן שוין, דאַכט זיך, קיינמאָל נישט אַרויספאַלן.

די ערד וויקלט זיך און וויקלט זיך אונטער די רעדער ווי אַ ריזיקער קנויל, וואָס עמעץ דרייט פון אונטן, און פאַר די אויגן קומען אַלץ נייע בילדער, נייע פעלדער און וועלדער, נייע וועגן און דערפער מיט קלייניטשקע איינזאַמע קלויסטערלעך. טיילמאָל קומען פאַר די אויגן אַזוינע אויססערלישע לאַנדשאַפטן, אַזוינע מאָדנע איינצאַרטיקע ווינקעלעך און שטעגעלעך, וואָס משה'לע האָט זיי געזען אַמאָל אין חלום אָדער אין זלמנים אַ מעשה'לע, און דעמאָלט דאַכט זיך אים, אַז ער איז דאָ געווען און נישט גע- ווען, אַז זיי זענען באַקאַנט און נישט = באַקאַנט. על = פי = רוב זענען די דאָזיקע ווינקעלעך און שטעגעלעך זייער שטילע, רוהיקע און אומשולדיקע און עס דאַכט זיך, אַז גאָט גייט איבער זיי, באַלד ווי ער לאָזט זיך פאַרבאָרגן אַראָפּ פון הימל. פאַראַן שטעגעלעך מיט אַ שטיל וואַסערל, פאַראַן בערגעלעך מיט אַן איינצלנעם ביימעלע און פאַראַן מנוחה'דיקע וואַלד-ווינקעלעך, וואָס ליגן אונטער אַ שווייגנדיקן שאַטן, ווי אונטער אַ זיידענעם פליגעלע. קיין מענטשלעכער פוס טרעט נישט איבער זיי, קיין מענטשלעכער קול שטערט זייער שטילקייט נישט און זיי אַלע חלומ'ען אַ שטילן גאָט-חלום. דורך זיי קאָן מען אפשר אַרויף אויפ'ן הימל און דורך זיי קאָן מען אויך פון הימל אַראָפּ אויף דער ערד.

קוקנדיק אויף די דאָזיקע ווינקעלעך, פאַרוועלט זיך משה'לען דאַוונען, און ער הייבט-אָן זאָגן פון מה-טובו מיט אַזאַ שטילן און האַרציקן טאָן, פונקט ווי מען דערציילט עפעס אַ זיסן סוד פאַר אַ ברודער. די ווערטער פליסן אים לייכט פון דער צונג, און עס דאַכט זיך אים, אַז גאָט, וואָס איז גישט לאַנג אַרומגעגאַנגען איבער דעם בערגל מיט דעם ביימעלע, איז אַריין צו אים אין וואָגן, האָט זיך אַוועקגעזעצט-נעפן אים און הערט מיט ליבע אויס, וואָס דאָס ינגל דערציילט מיט די ווערטער פון דאַוונען. דאָס דאַוונען הערט-אויף צו זיין אַ לויב צו גאָט, נאָר עס ווערט אַ טיפע דאַנק-באַרקייט פאַר דער נאַכט. פאַר די שטערן און פאַר די זיסע

שפירונגען, וואָס דאָס יינגל האָט איבערגעלעבט. און נאָכדעם, אַז ער, ענדיקט, קוקט ער זיך אַרום, פונקט ווי ער וואָלט זיך צע-זעגנט מיט גאָט, וואָס גייט צוריק אַרויף אויפ'ן בערגל מיט'ן ביי-מעלע, און ער קוקט אים נאָך אַ גליקלעכער און אַ רואיקער. די זון איז שוין נישט כאט-רויט. איצט איז זי שוין אַ גאָלדן אימפעט-פּערד, אויף וועלכן עס רייט הייליך דער טאָג מיט אַ לאַנגער שטראַלן-בייטש אין דער האַנט, און אַפּטערס כאַפט די ערד אַ הייסן פינערדיקן שמיץ.

אַבער דאָס פייער שטאַרקט זיך. עס דאַכט זיך, אַז עס איז קיין לופט נישטאָ, נאָר בלוז ווייס פייער, וואָס שטייט צווישן הימל און ערד, און דער הימל דעקט עס צו, עס זאָר נישט אָפּ קיין. משה'לע מאַכט-צו די אויגן פון היץ און ליכט, וואָס דרינגען אים אַדורך דעם שאַרבן פון קאָפּ. דער לאַנגער בעל-עגלה'שער וואַגן גייט ווי אין אַפּענעם פייער, און אַלץ ברענט: קושע ברענט און די ווייבער-פּאַסאַזשירן ברענען און דאָס פּערד ברענט. אַבער עס איז דאָך אָנגענעם און דער הענוג פון פּאַרן איז נאָך גענוג שטאַרק. פּאַראַן נאָר איין פעלער: דאָס ליכט איז געוואַלטיק גרויס און לאַזט נישט האַלטן אָפּן די אויגן. אַבער מיט צוגעמאַכטע אויגן קאָן מען אויך אַלץ זען און נאָך אפשר בעסער, ווי מיט אַפּענע.

בייטאָג שטעלט מען זיך ווידער אָפּ פאַר אַ קיל וואַסערל מיט אַ קליין נידעריק הייזל. פאַר דער טיר פון הייזל שטייען צוויי קליינע פּויערשע מיידעלעך מיט ווייסע האַר און מיט פינגער אין די מיילעכלעך. איינס פון זיי צעלאַכט זיך פּלוצלינג און אַנטלויפט און דאָס צווייטע זעצט זיך אַנידער אויף דער ערד און נעמט וואַרפן שטיינדלעך אין וואַסער אַריין. אויפ'ן שוועל באַזווייזט זיך אַ גרויסער סאָלידער הונט, די פּאַדערשטע פּיס אויס-געצויגן, דער קאָפּ אויפגעהויבן מיט אַזאַ מינע, פונקט ווי ער וואָלט זיך רואיג באַדאַכט, צי דער עולם מיט די פּערד זענען אָנגע-שטענדיקע צי נישט. פון ערגעץ שפּרינגט-אַרויס אַ קעלבל און לאַזט זיך אַוועק איבער'ן פעלד מיט אַ פּאַרריסענעם עק און מיט פּאַרבייגטע פּיס זונטער'ן בויך. פונקט ווי עס וואָלט מיטאַמאַל

משוגע געוואָרן פון שמחה. די פערד ציען מיט די אויערן און שמייסן כסדר מיט די עקן די בייסנדיקע פליגן, וואָס לאָזן זיי נישט אָפּ אויף אַ רגע. דידאָזיקע שרעקלעכע בייסער, די פליגן, האָט משה'לע באַמערקט, לויפן נאָך מיט די פערד פון שטאָט אָן און נישטאָ קענטיק קיין שום תרופה צו זיי.

ביים וואַסערל וואַשט זיך משה'לע אָפּ דאָס געזיכט און גע- ניסט עפעס צום ערשטן מאל פון זיין קליין פעקלע, וואָס. ער פירט מיט זיך. קושע, וואָס איז שוין לאַנג אַראָפּ פון וואָגן, דרייט זיך אַרום ביים טייכל מיט אַ ברייטל אין איין האַנט און אַ הערינג אין דער צווייטער. מיט'ן מויל רייסט ער, ווי אַ חיה, שטיקער- ווייז פון ביידן און בעת-מעשה דרייען זיך אים די אויערן, ווי קאַלבעס אין אַ ראָד. דער שווייס רינט אים איבער'ן פנים, ווי מוטע רעגנטראָפנס, אָבער דאָס ברייטערל מיט'ן הערינג ווערן אַלץ קלענער און קלענער.

אין דער גרויסער היץ היט-אָב דאָס וואַסערל זיין קילקייט, און עס שלענגלט זיך צווישן די פעלדער, ווי אַ שטיק צאַפּלידיק זילבער. עס איז גוט צו ליגן דערביי מיט צוגעמאַכטע אויגן און זיך צוהערן, ווי עס ברומען אין גראָז פאַרשידענע פליגעלעך און ווי אַ וועלכעלע גיט וואו-נישט-וואו אַ וואַרקע צום ברעג, ווי אַ טוב. אָבער לאַנג קאָן מען נישט הערן דידאָזיקע קלאַנגען, ווייל זיי פאַרשלעפערן ווי וויין. און משה'לע, וואָס האָט נישט לאַנג צוגעביסן, פאַרוואַרפט דעם קאָפּ אינ'ם פרישן גראָז, וואָס שמעקט עטוואָס מיט וואַסער, און בלייבט ליגן אומבאוועגט, ווי אַ שטיין.

אַז ער כאַפט זיך אויף, שפירט ער, ווי די זון האָט אים אויסגעברענט דעם שטערן; אָבער אויפ'ן וואָגן שטייט קושע, אַ הויכער און אַ שוואַרצער, ציט די לייצעס און דרייט אין דער לופטן די בייטש. משה'לע איז באַלד אויף די פיס און לאָזט זיך לאַנגזאָם גיין נאָכ'ן סקריפענדיקן וואָגן.

— פינף מיל, — טראַכט ער — און מען פאַרט אַזוי לאַנג. די וועלט איז אַזוי גרויס...

די פערד ציען די וועגנס מיד און שווער, און ביי די זייטן גייען די בעל-עגלה'ס מיט די בייטשן אונטער די אַרעמס. צוויי-

שן זיי באַמבלט זיך אַ קליין בעל-עגלה'לע, פּמעט אַ יינגל, מיט אַ לאַנגן פּאַפּיראַס און מויל און מיט אַ היטל איבער די אויגן. די זון וויל שוין ווערן צוריק אַ רויטע, ווי נעכטן. אַ גאַנצן היטל איז זי דורכגעגאַנגען, און איצט פּאַרקירעוועט זי זיך אין יענע הימל-געסעלעך, וואָס פירן צום ראַנד. עטלעכע וואַלקנ-דלעך ווערן באַצייטנס רויט און פּוצן-אויס אַ וועג פּאַר איר. דער טאָג, וואָס האָט זיך אַזוי מעכטיק אָנגעהויבן, האָט אויך אַ סוף, און אין דער דיינער לופט שטאַרבט-אַפּ זיין ליכט צוזאַמען מיט זיין היץ. עס איז נאָך ווייט צו נאַכט, דער פּאַרנאַכט איז אפילו נישט געקומען, אָבער דאָך פילט זיך שוין דער קלאַנג פון דער ווייטער נאַכט-קאַרעטע: זי פּאַרט ערגעץ אויפ'ן הימל און דער-נענטערט זיך צו דער ערד.

משה'לע זעצט זיך צוריק אין וואַגן, אָבער די פּערד הייבן זיך-אויף אויף אַ באַרג, זיי סאַפּען שווער, טראַגן-מיט די בייכער, שאַקלען מיט די קעפּ, ציען די אויערן און שטעלן זיך-צו עטלעכע מאָל פון מידקייט. אָבער אַז זיי קריגן זיך אַרויף אויפ'ן באַרג, וואַקסט-אויס פּלוזלינג אַ קרעטשמע מיט אַ געל ייִדל אויף דער שוועל. פון די פּענסטער קוקן פּנימ'לעך פון ייִדעשע קינדער, און ביי דער פּרונזע פון הייזל קלאַפּן זיך אַן מיט די הערנער צוויי ווייסע ציגן.

— הענאָך! — שרייען די בעל-עגלה'ס צום ייִדל — טראַג אונדז אַרויס צו גלעזעלעך... אַ שרעקלעכע היץ היינט געווען. קוים דערפּאַרן.

הענאָך קומט באַלד אַרויס מיט אַ גרינלעך פּלעשל שנאַפּס און אַלע בעל-עגלה'ס טרינקען פון איין גלעזל. דער לעצטער טרינקט דאָס יינגל און פּאַרקרימט זיך פּונקט ווי די גרויסע. ער איז צופּרידן, וואָס ער האָט גראַבע שמוציקע הענט, גרויסע שטייול, אַ בייטש אונטער'ן אַרעם און אַ היטל איבער די אויגן. — און עפעס צובייסן ווילט איר נישט? פּרעגט הענאָך און קוקט אויף די ליידיקע פּלאַש אין דער האַנט. — וואו, אָט איז דאָס שטעטל, — זאָגט קושע און ווישט-אַפּ מיט'ן אַרבעל די וואַנסן.

משה'לע הייבט-אויף די אויגן און זעט פון ווייטן קליינע
 היילעך, וואָס ליגן ווי אַ סטאַדע גראַע שעפּסן מיט אַ שפיץ פון
 אַ קלויסטערל אינמיטן. פון ביידע זייטן שטייען צוויי וועלדער,
 איינגעהילט אין אַ בלאַען רויך. משה'לען גלויבט זיך נישט, אַז
 דאָס איז דאָס שטעטל: עפעס איז עס ענלעך צו אַ דאָרף, וואָס
 ער איז שוין איינמאָל פאַרבייגעפאַרן. אָבער די ווייבער-פּאַסאַ-
 זשירן מאַכן זיך צורעכט די טיכלעך אויפ'ן קאַפּ, ציילן-אויס מיט
 די אויגן די פעקלעך, וואָס זיי פירן און קוקן, מיט אומרויאיקע
 צופרידענע בליקן אַהין, וואו עס ליגט די גרויסע סטאַדע שעפּסן.
 די פערד דערשפירן די היים און רירן זיך מוטיקער פון
 אָרט. דאָס געפעק, וואָס איז צעטרייסלט געוואָרן פאַר די פינף
 מייל, וויל אַראָפּשפרינגען פון וואָגן. אָבער קיינער קוקט זיך
 נישט אום דערויף, און קלאַפּנדיק און טראַסקענדיק רייסן זיך
 אַריין די פורן אין שטעטל אַריין מיט געשרייען און פייפערין
 פון די בעל-עגלה'ס, און צו משה'לען שווימען-צו שטילע שמאָדע
 געסלעך, געל-בערדיקע יידן און מעוברת'ע ווייבער, אַראָפּשפרינג-
 גענדיק פון וואָגן, באַפאַלן משה'לען צוויי געדאַנקען מיט אַמאָל.
 איינער:

— אָפּגעפאַרן פינף מייל און קיין איין גולן נישט געזען.
 און אַ צווייטער:
 — דאָ איז דער טאַטע געבוירן געוואָרן...

ניינטעס קאפיטל.

משה'לע צעקושט זיך מיט'ן פעטער און מיט דער מומען
און פון אַ לאַנגער באַנק הייבט זיך-אויף אַן אַלטיטשקע יידענע
מיט די הענט אין דערהייך און מיט אַ קליין אַלט שאַקלענדיק
קעפעלע צווישן די הענט און פאַלט אים אַרויף דושנע און ווייך,
ווי אַן אַלט קישן. אַ וויילע איז שטיל, פונקט ווי די אַלטע וואָלט
גע'חלש'ט, און דערנאָך קושט זי אים אויפ'ן בעקל מיט איר אַייג-
געשרומפן פנימ'ל און די צוויי ביינערדיקע הענטלעך דריקן אים
פון רוקן צו דער ברוסט. אָבער אַז משה'לע באַפרייט זיך, דער-
שרעקט ער זיך פאַר איר אַלטקייט. עס דאַכט זיך, אַז דאָס לעבן
האַט זיך שוין לאַנג אַרויסגעגאַסן פון איר, ווי פון אַ צעבראַכענער
פלי, און עס גייט נאָך אַרום אויף דער וועלט אַ פאַרגעסענער גוף,
פונקט ווי ער וואָלט אַרויס פון אַ קבר. אין די אויגן שפראַצט
נאָך אַן אַלט שטאַר פייערל און עס שמעקט פון איר מיט יעגער
וועלט. דאָס קליידל, וואָס זי טראָגט, איז אויך אַן אַלטס, ווי זי,
אָבער עס איז ריין און דאָס סאַמעטענע טשעפעקל אויס'ן קאָפּ האָט
נאָך אַ גלאַנץ.

— זעץ דײך... זעץ דײך... זאָגט זי מיט אַ קײענדיקן לשון:—
זעץ דײך. דו ביזט דאָך מיד...

אין האַנט האַלט זי אַ שטעקן, אויף וועלכן זי שפּאַרט זיך אָן, און זי מאַכט אַ טריט אָדער דרייט זיך אויס, ווי אַ טישל אָדער אַ שטול. אַז משה'לע קוקט זיך בעסער צו צו איר, דער קענט ער אויף איר דעם טאַטנס גאָז און דעם טאַטנס שטערן. אָבער ביידע זענען שטאַרק אײנגעשרומפן און זענען ענלעך צו אַן אָפּגעבאַקטער קאַרטאָפּל.

— און דער טאַטע וואָס מאַכט... און די מאַמע... קײט זי די ווערטער און רוקט זיך צו משה'לען מיט'ן ריח פון יעגער וועלט.

אין שטוב באַוועגט זיך דער פעטער, מיט אַ שטעקעלע אין האַנט, מיט אַ ווייסן קראַגן אויפ'ן האַלדז און מיט אַ זמר'ל אונטער דער גאָז. ווײלעווייז גייט ער אַריין און אַרויס, אָבער מען הערט נישט זיינע טריט, פונקט ווי ער וואַלט געהאַט פיס פון וואַטע. זיין באַרד איז אַ געלע, ווי ביי אַלע שטעטלשע יודן, די הענט דינע, אין די וואַנסן אַ שמייכלע, אין די אויגן אַ פייערל, אין גאָז אַ זמר'ל. דאָ איז ער ביים פענסטער, דאָ ביי דער טיר, דאָ אינמיטן שטוב, און דאָס אַלץ קומט-פאַר אָן אַ שום שאַרף, אָן אַ גערויש, פונקט ווי ער וואַלט געשוואומען אין אַ וואַסער, פון צײט-צו-צײט גיט ער אַ שוויים צום קאַמאָד, נעמט דאָרט אַ קעמל און פאַרקאַמט זיך די געלע באַרד פאַר'ן שפיגל, וואָס הענגט דערביי אויף דער וואַנט, און שווימט באַלד אַוועק צו דער טיר. פון דער טיר שווימט ער תיכף צוריק, שטעלט זיך-צו געבן משה'לען מיט אַ זמר'ל אין גאָז און גיט פּלוצלינג אַ פּרעג:

— נו, דער טאַטע האָט קאַטאַר??

און צעלאַכט זיך מיט פאַרקוועטשטע אויגן.
און אין שטוב גײט-אונטער די זון אין אַלע פענסטער. רויטע שטראַלן, ווי וויין-וואַסערלעך, שפּילן אויף דער פּאָדלאַגע און אויף די ווייסע ווענט, און דער טיש, שטולן און בעטן שטייען ווי שוואַרצע סלעקן אונטער אַ ראָזער לופט. צוליב דער רויסקייט פון דער אונטערגײענדיקער זון און צוליב דעם שלל פענסטער

אין אלע פיר ווענט זעט-אויס די שטוב ווי א רויטע פאפירענע
לאמטערנע, אין וועלכער עס ברענט א ליכט.

דער פעטער רוקט זיך ארויס אין דרויסן מיט א זמר'ל אין נאָז
און באַלד זעט זיך דורכ'ן פענסטער, ווי ער שווימט אין א שמאַל
געסעלע מיט זיינע וואַטע-פיס און דרייט פון רחבות זאָס שטעקעלע
אין דער האַנט. אין קיך האַקט עפעס די מומע מיט גרויס פלייס,
קענטיק פאַר'ן גאַסט. אַרום משה'לען דרייט זיך די באַבע, ווי אַ
מעכאַנישער מענטש, ווי אַ צווייפטיקער שטול און פון מויל פאַלן
איר קייענדיקע ווערטער:

— אַמאָל, קינד מיינט, אַ גביר'טע געווען... פינפאונדרייסיק
בהמות געהאַט... רויטע, ווייסע, שוואַרצע... אין אַ וואַלד געלעבט,
אין אַ גרויסן געדיכטן וואַלד, ביים גראַף לאַסקע... אייגענע בינען
געהאַט, אייגענע ענטלעך, אַן אייגענעם טייך... און אַ מיל אויפ'ן
טייך... דעם זיידן האָט קיין פויגלמילך נישט געפעלט... אין שטוב
האַט גאַלד גערונען, ווי די שררות האָט מען געלעבט... אי, מיין
קינד, מיין קינד!

די קייענדיקע ווערטער פאַלן און פאַלן, ווי ווייכע שטיינ-
דעלעך אויף אַן אָנגעצויגענער סוך. משה'לע קוקט איר אַריין
אינ'ם אַלטן פאַרמעטענעם פנים, און דורך עפעס אַן אינסטינקט
שפירט ער, אַז דידאָזיקע זקנה, פון וועלכער עס שמעקט מיט יע-
נער וועלט, איז דער שטאַם פון יענעם אַלטן בוים, אויף העל-
כן ער זיצט ערגעץ אין דער-הייך. ווי אַ קליין גרין צווייגעלע.
עס וואַלט געווען גוט זיך איינצוזינקען מיט'ן אַרעם אין איר וואַ-
רעמע אַלטקייט אַריין, פונקט ווי אין אַן אייביקייט, אָבער דידאָ-
זיקע אייביקייט האַלט זיך קוים אויף די פיס און דער קאַפּ שאַקלט
זיך איר, ווי אַ הערבסטבלאַט אין ווינט.

— פינפאונדרייסיק בהמות, מיין קינד... — שיטן זיך איר
אַלץ די ווערטער פון מויל, וואָס האָט שוין קיין איין צאָן נישט...
קעז און פוטער און מילך... אויף שבת פלעגט מען שעכטן אַ
קעלב'ל...

די הערטער שיטן זיך שוין נישט, נאָר זיי פאַלן ווי דושנע
וויקל-טיכער, און דידאָזיקע וויקל-טיכער וויקלען און וויקלען אים

אָן אַן אָנהויב און אָן אַ סוף, און מיטאַמאָל דערשפּירט ער, אַז עס פאַרפעלט אים אָטעם און קאַלטע טראָפּנס שווייס טרעטן אים אַרויס אויפ'ן שטערן. מיט די לעצטע קרעפטן, מיט די לעצטע אָנשטרענגונגען רייסט ער זיך אַרויס פון איר בישוף, דערווייטערט זיך פון איר אויף עטלעכע טריט און דעמאָלט טרעפט ער זיך אָן מיט אירן אַ קוק, וואָס ער וועט אים שוין קיינמאָל נישט פאַרגעסן. דאָס איז געווען אַ קוק פון אַ דרייאונגיניציק-יעריק אויג, אין וועלכן עס האָט זיך פאַרזאַמלט דאָס גאַנצע ביסל לעבן און ליבע פונעם האַלב-אַפגעשטאַרבענעם גוף. און דערדאָזיקער קוק האָט אים אַזוי ווי דורכגעשניטן דאָס אויג און אַריינגעשטאַכן טיף אין דער נשמה אַריין. משה'לע איז געבליבן שטיין אַ פאַרשטיינערטער, און די באַפע האָט זיך אומגעדרייט ווי אַ טישל, און מיט נישט געבויגטע קני זיך אַנידערגעזעצט אויף דער מיט צעראַטע באַזוי גענער קאַנאַפע.

משה'לע קומט צו זיך, ווען אין שטוב פאַלן אַריין דעם פעטערס קינדער — צוויי יונגלעך מיט אַ מיידל. אלע דריי צעקושן זיך שנעל און שטום מיט משה'לען. נאַכדעם שמייכלען די יונגלעך פאַרשעמט, מיט אראַפגעלאָזטע רויט-האַריקע קעפּ, ווי ביי אלע קליינשטעטעלשע יידן, און דאָס מיידל שטעלט זיך פּלוצלינג אוועק פאַרן וואַנט-שפיגל, לייגט אַריין אַ שפּילקע אין מויל און הייבט אויף די הענט צו די האַר. אין די אָפּענע פענסטער טריפט אַ ווייך ווינטעלע, ערגעץ ברומען מידע בהמות, דאָס נאָנטע קלויס-טערל גיסט אָפּ דעם פאַרטראַכטן דרויסן מיט איינטאַגיקע פּאַסיקע קלאַנגען, די רויטע שטראַלן לעשן זיך און די שטוב ווערט אָנגע-גאַסן מיט יענעם וואונדערלעכן ליכט, וואָס איז ענלעך צו אַ וואַסערל אין אַ שאַטן און וואָס האָט די אייגנשאַפט צו לינדערן אַ ביז האַרץ. אין דעמאָזיקן ליכט קאָן מען אלץ גוט און דייטלעך זען, אָבער אין דער אייגענער צייט שפּירט מען זיך עפעס באַשיצט און פאַרבאָרגן אונטער אַ זיידענעם טונקעלן פּליגל.

די באַפע דרעמלט מיט'ן שטעקן אין האַנט און די ברוסט באַוועגט זיך איר נישט. אָדער דאָס איז אַ מענטש, אָדער אַ גע-שטאַלט פון יענער וועלט. מען קאָן נישט וויסן, ווער און וואָס דאָ

זיצט. אָבער פאַרוואָס ציט אַזוי משה'לען צו איר, פאַרוואָס קאָן ער נישט אָפּרייסן זיינע אייגלעך פון דעם הויפּן ביינער און דעם גראַבן שטעקן צווישן די קני? פאַרוואָס שניידט זיך אים אַלץ טיפּער אין טיפּער אַריין אין זכרון איר לעצטער קוק?

פון קיך קומט-אריין די מומע מיט טיי און צוקער-לעקעכ-לעך. זי שוורעוועט די ליפּן און רעדט זייער פּריינטלעך:

— געניס עפעס, משה'לע, געניס עפעס דערוויילע, שעם דיך נישט...

עס ווערט פינסטער, כאַטש דרויסן איז נאָך צעגאַסן דאָס ליכט, און איבער'ן צלמ'ל פון קלויסטערל וואַקסן = אויס דריי נידעריקע קליינשטעטלדיקע שטערנדלעך. די דאָזיקע שטערנדלעך זיינען צו משה'לען גלייך אין אויג אַריין, פונקט ווי זיי וואָלטן אַרויסגעשיקט געוואָרן אויפ'ן הימל מיט אַ דירעקטער שליחות צו אים, אָבער ער פאַרשטייט נישט זייער לשון. קוקט ער אַרויס צו זיי און זעט, ווי עס לעשט זיך צאַרט און שטיל דאָס לעצטע טאַג-ליכט צווישן די נידעריקע וואַלקננדלעך און ווי לייכטע אַוונט-שאַטנס וויקלען זיך אַרום די הייזלעך און דעם קלויסטערל. די אייגענע שאַטנס וויקלען זיך אויך אין אים און עס ווערט אים יואונדערלעך גוט און רואיק אויף דער נשמה. וואָס עס געשעט יואַלקננדלעך, דאָס געשעט אויך מיט אים, פונקט ווי אייביקע פעדים וואָלטן אים געבונדן מיט זיי. און מיטאַמאָל דערפילט ער יענע זיסע שפּירונג, וואָס ער האָט שטענדיק ווען ער יאַוונט נישט-געאַיילט און ריין, ווען זיין האַרץ גיסט זיך אַריין אין די ווערטער, און צווישן די שאַטנדיקע וואַלקננדלעך שווימט-אַרויס שיינדלעס פנים מיט פאַרבענקטע אויגן און אים דאַכט זיך, אַז ער הערט אַ ווייט שעפטשען:

— משה'לע, זאָלסט מיך ליב האָבן... זאָלסט מיך ליב האָבן...

די באַבע עפנט די אויגן, ווי אַ מענטש וואָס האָט נישט געשלאָפּן. זי הייבט זיך אויף פון קאַנאַפע מיט נישט-געפויגטע קני און גייט-צו צו משה'לען מיט אַ גוף וואָס לעבט שוין נישט. פאַמעלעך לאָזט זי אַראָפּ איר קאַפּ צו אים, טונקט-אַיין אין אים

אירע אויסגעלעבטע, אויסגעקוקטע אויגן און רופט זיך אָן צו אים מיט איר קיינדיק לשון:

— נו, וואָס טראַכסטו, מיין קינד? ...

און ער דערפילט איר בייניקע האַנט ביי זיך אויפ'ן האַלדו:
דער באַבעס קאַלטע פּינגער גלעסן אים. משה'לען דאַכט זיך, אַז
דער אַלטער אָפּגעלעבטער שטאַם וויל משיג-זיין דאָס יונגע גרינע
ייגעלע.

— איך טראַכט נישט, באַבע... — זאָגט משה'לע, אַ פאַרשעמ-
טער: — איך קוק אַזוי אין דרויסן.

און די באַבע בייגט זיך-צו נאָך נענטער:

— איז דיר אומעטיק?

— גיין...

די באַבע דרייט זיך ווידער אויס ווי אַ טישל, גייט-צו מיט
נישט-געפויגטע קני צו דער שוועל פון דער קיך און הייסט אָנ-
צינדן די לאַמפּ.

אין שטוב שווימט-אַריין דער פעטער מיט נאָך אַ פעטער,
וואָס הייסט חיים, און זיינע קינדער. מען איז געקומען זען דעם
גאַסט. דער אַנדערער פעטער איז אויך אַ געלער, אָבער ער האָט
זייער אַ ברייטע און זייער אַ לאַנגע גוט-צעקאַמטע באַרד, וואָס
ליגט אים אויף דער ברוסט, הי אַ קליינע געלע קאָלדרע. פון
אונטער'ן שטערן קוקן אים אַרויס צוויי יונגע בלאַע לאַכנדיקע
אויגן. אונטער די אַרבל האָט ער מאַנזשעסן, אונטער דער
באַרד — אַ מאַנישקע. בכלל מאַכט ער אָן אַייגנדרוק פון אַ ייד,
וואָס האָט זיך ליב צו פּוצן. אַייגנטלעך איז ער שטאַרק ענלעך
צו משה'לעס טאַטן, אָבער ער איז יינגער, שענער און רואיקער
פאַר אים. ער האָט אויך אַ זמר'ל אין גאָז, אָבער דאָס איז אַ באַ-
שטימט זמר'ל — די טראַפּ פון דער תורה. ער איז דער שטעטלשער
בעל-קורא, און טיילמאָל אין אַ מיטן שמועס, פאַרט ער פּלוצלינג
אַרויס:

— צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך, כתית למאור...

משה'לען איז ער באַלד, פון דער ערשטער מינוט, געפּעלן.

די בלאַע אויגן, די גרויסע באַרד, דאָס זמר'ל אין גאָז און די

רואיקע באוועגונגען דערוועקן צו זיך עפעס אַ לייכטע באַציהונג
און מען באַדאַרף זיך גאַרנישט שעמען פאַר דעמדאָזיקן ייד. דאָס
איז אַ ייד, וואָס מען קאָן זיך אים קענטיק אַנידערזעצן אויף די
קני, ווי ביי אַן אייגענעם טאַטן, און מען קאָן מיט אים רעדן
אַלץ, וואָס עס קומט אויף דער צונג. די ווערטער באַדאַרף ער
נישט קלויבן, ווי ער טוט-עס מיט גרויס שוועריקייט, בשעת ער
רעדט מיט דער מומען אָדער מיט דעם ערשטן פעטער.
— געווען גוט צו פאַרן, האָ? — נעמט ער אים אַריין צווישן
די קני און קוקט אים אָן מיט לאַכנדיקע, ינגלש-שטייפערישע
אויגן.

— איך האָב געזען אַסך וועלדער און טייכן! ... זאָגט משה'לע
אַרויס שטיל און ערנסט, פונקט ווי ער רעדט מיט שיינדעלען.
לייגט אים דער פעטער צו צום אויער די לאַנגע באַרד
מיט עפעס אַ ריח פון אַ מאַנסביל און פּרעגט זייער שטיל, ווי אַ
ינגל ביי אַ ינגל:

— נו, און אַ בער האָסטו געזען? ...

דערהערט דידאָזיקע פּראַגע, דערשפּירט משה'לע זייער אַ
שטאַרקע נויטווענדיקייט צו זאָגן עפעס אַ לייגן. פאַרטראַכט ער
זיך עטוואָס און רופט זיך אָן:

— איין בער האָב איך געזען... איין בער... נעבן אַ קרע-
טשמע... אינמיטן אַ וואַלד. ער איז געשטאַנען מיט גרינע גלע-
זערנע אויגן און...

— און האָט דיך געוואַלט אויפעסן? ... כאַפט-אונמער דער
פעטער מיט אַ ינגלשן געלעכטער.

און האָט מיך געוואַלט אויפעסן... — זאָגט משה'לע ווייטער,
פילנדיק ווי דער לייגן צעוואַקסט זיך. — האָב איך מיך זייער
דערשראַקן. אָבער קושע דער בעל-עגלה האָט גענומען שמייסן
דאָס סערד און שרייען און מיר זענען ניצול-געוואָרן...

— אויב אַזוי, האָסטו דאָך געוויס געזען אַ וואַלקעלאַק אויך? —
פּרעגט ווייטער דער פעטער.

— אַ וואַלקעלאַק? — פאַרטראַכט זיך משה'לע און שפּירט
שוין כמעט נישט, אַז די גאַנצע מעשה איז אַ לייגן. — נו אוודאי,

אַ וואָלקעלאַק האָב איך אויך געזען. ער איז געהאַנגען אויף אַ
בוים...

— אַליין, צי מיט פת-לצנים...

— פריער אַליין, דערנאָך מיט פת-לצנים...

— כאַ-כאַ-כאַ!... — צעלאַכט זיך דער פעטער מיט אַ מאָדנעם
פאַרבאַרגענעם און רעטענישליכן געלעכטער, פונקט ווי ער וואָלט
מיט'ן יינגל געפירט עפעס אַ שמועס פון געהיימע פאַרשווערער.

— אָבער, פעטער, איך האָב געזען אַ מכשפה אויך, — צע-
שפילט זיך שוין אין משה'לען די פאַנטאַזיע: — פאַרטאָג האָב איך
זי געזען... פון אַ וועלדל איז זי אַרויס... מיט אַ שוואַרצער טוך
איבער'ן קאָפּ און מיט קרומע פיס...

— פאַרטאָג, זאָגסטו? די הענער האָבן שוין געקרייט?

— ניין, די הענער האָבן נאָך נישט געקרייט...

משה'לע מיט'ן פעטער קוקן זיך איבער ווי צוויי פאַרשווע-
רער; דער פעטער קוקט פון אויבן-אַראָפּ, דאָס יינגל פון אונטן-
אַרויף. אינ'ם פעטערס אויגן שפרינגען-אום שפיציקע פיערלעך, ווי
ביי אַ מענטש, וואָס וויל לאַכן און האַלט זיך אַיין, אָבער פלוצ-
לינג פאַטשט ער משה'לען אָן אויפ'ן אַקסל און נעמט ליענען די
תורה:

— כן בנות צלפחד דברת, נתן תתן להם אחות נחלה...!

דער פעטער הייס הייבט זיך אויף, און משה'לע דערשפירט
מיטאַמאָל, אַז ער, משה'לע, האָט גערעדט נאַרעשקייטן און ליגנס.
אָבער ער שעמט זיך עפעס נישט, עס אַרט אים נישט, פונקט ווי
דער פעטער חיים וואָלט געווען אַ יינגל, מיט וועלכן עס איז אַזוי
גוט צו רעדן נאַרעשקייטן און ליגנס.

דעם פעטער חיימ'ס קינדער קוקן אויף משה'לען פרעמד און
צוריקגעהאַלטן, אָבער אין דערדאָזיקער פרעמדקייט שפירט זיך
דאָך פאַרבאַרגענע ליבע פון אייגן בלוט. דאָס זענען אַכט שיינע
מיידלעך, און משה'לע ווייס, אַז עס איז פאַראַן נאָך אַ ניינטע,
וואָס הייסט טעמעלע. די מיידלעך רעדן און לאַכן און קוקן אויפ'ן
גאַסט. משה'לע שפירט, אַז דאָ, וואו זיי זיצן, מוז זיין וואַרעם,
אָבער ער שעמט זיך צוצוגיין צו זיי, די מומע טראָגט פון דאָסניי

אַריין טיי מיט צוקער-לעקעכלעך און איבער דער שטוב צעטראָגן זיך צוויי זמר'לעך: ביידע פעטערס זינגען אונטער דער נאָז. אין דרויסן איז שוואַרץ און אין דערדאָזיקער שוואַרצקייט ליגען קליינע הייזלעך און קוקן מיט ליכטיקע פענסטערלעך, פונקט ווי שוואַרצע קעץ מיט געלע אויגן. אין הימל בלינצלען שטערנדלעך און דאָס ליכט טריפט פון זיי, ווי גאָלדענע שנייעלעך.

משה'לע טרינקט שוין ווידער טיי צוואַמען מיט די פעטערס און שוועסטערקינדער. ער זיצט נעבן אַכט בלאַנדע מיידלעך און עס איז באמת וואַרעם נעבן זיי. אַלע אַכט מיידלעך האָבן ווייסע ציין און בלאַע אויגן. בשעת זיי לאַכן, בלענדט דאָס אויג פון דער ציין-ווייסקייט און עס דאַכט זיך, אַז זיי האַלטן שטיקעלעך שניי אין מויל. די פעטערס שמועסן איצט מיט אַ געוויינטער לאַנג-ווייליקייט, וואָס שטערט זיי קענטיק נישט, פון די פיינשטיינס, די רייכסטע פאַמיליע אין שטעטל, פון עליות, פון שדכנות, פון נאַפט, קעלבער און געטריקנטע יאַגדעס. וויילעווייז הייבט זיך-אויף די באַבע מיט נישט-געבויגטע קני און דרייט זיך אַרום טיש מעכאַניש, ווי אַ געמאַכטער מענטש. מיט אַלטע אויסגעקוקטע אויגן קוקט זי אָן די קינדער און די אייניקלעך און וואַרפט באַזונדערס וואַרעמע בליקן צו משה'לען. דאָס ערשטע גלאַז טיי האָט מען איר דערלאַנגט, אָבער זי האָט נאָך אַלץ נישט געטרונקען. איר האַנט, וואָס טראָגט דאָס לעפעלע טיי צו די ליפן, ציטערט אַזוי, אַז דער טיי גיסט זיך אויס אינגאַנצן און צו די ליפן קומט אַ טרוקן לעפעלע. פרובט זי אַנבויגן דעם קאַפּ צו דער גלאַז, אָבער דאָס העלפט אויך נישט: דער קאַפּ שאַקלט זיך אויך אַזוי שטאַרק, אַז די ליפן קאָנען נישט אָננעמען דעם ברעג פון גלאַז. דעמאָלט ווערט נמאס דער באַבען צו מוטשען זיך, הייבט זי אויף די אַלטע אויגן און קוקט בעסער אויף די קינדער, און אַ שמיכל, אַ לאַנג אָפגעלעבטער שמיכל פרובט זיך אַדורכנגב'ענען דורך אירע אַלטע טויטע ליפן און דורך דער אַלטער הויט פון פנים.

— דו ביזט אַלעמאָל אַ שעמעוודיקער? — פרעגט משה'לען

דעם פעטער חיימ'ס עלטסטע טאָכטער.

זי איז אַ הויכע איבערגעוואַקסענע מויד און האָט שוין אַ

א חתן. פון אירע אויערן בלישטשען-ארויס קליינע אוירינגלעך, און
ברייט-מאמעדיק זיצט זי ביים טיש.

— פארוואָס שווייגסטו? — פרעגט זי נאָכאַמאָל — זאָג, דו
ביזט אַ שעמעוודיקער?

— יאָ... — ענטפערט משה'לע מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן און
מיט רויטע פלאַמענדיקע בעקלעך.

די מיידלעך צעלאַכן זיך, אָבער משה'לע שפירט פון זיי דעם
ריח פון אייגן בלוט. אין אַ וויילע אַרום שמועסט ער מיט זיי פון
אַ צירק, וואו ער איז קיינמאָל נישט געווען, און ער האַלט זיך
גאַנץ פריי. מיט יעדער מינוט ווערט ער נענטער צו זיי און זיי
נענטער צו אים, און איצט דאַכט זיך אים, אַז דאָס זענען זיינע
שוועסטער.

— משה'לע, מאָרגן זאָלסטו קומען צו אונדז, דו הערסט? —
רופט זיך אָן אַן אַנדער מיידל. — מיר וועלן גיין זען דעם טייטש
אויפ'ן שטריק. דאָ וועט גיין אַ טייטש אויפ'ן שטריק...
— ווען? — פרעגט משה'לע שטאַרק פאַראינטערעסירט.
— אין אַ פאַר טעג אַרום. אָבער דו זאָלסט קומען צו אונדז
מאָרגען.

— גוט, — ענטפערט משה'לע און פילט זיך ווי אין אַן אייגע-
נער סביבה.

פאַר דער גאַנצער צייט שפירט מען נישט די זומען. דאָס
איז אַ שטילע י'דענע, וואָס איז געוויינט צו דער קיך און צו
פראַצע. אויף דער באַק האָט זי אַ גרויסע בראַדאָוקע און האַלט
שטענדיק אַראָפּגעלאָזט די אויגן און די הענט, ווי אַ האָרעפאַשנער
מענטש.

ביידע געלע פעטערס הייבן זיך אויף און קוקן זיך אָן. ווי
יינגלעך סאַר אַ שפיל. נאָכדעם נעמט דער פעטער חיים אין איין
האַנט דעם שטעקן, די צווייטע, אַ ווייכע און אַ וואַרעמע, דער-
לאַנגט ער משה'לען און זאָגט, אַ גוטע נאַכט. דאָס אייגענע טוען
באַלד אלע אַכט מיידלעך און אַז זיי גייען. אַרויס פון שטוב, ווערט
אַזוי שטיל, פונקט ווי פוסציק מענטשן וואָלטן מיטאַמאָל סאַר-
לאָזט זייערע ערטער און ערגעץ אַנטרונגען געוואָרן. די נאַכט אין

דרויסן ווערט אַזוי ווי שוואַרצער, אַרומגעשלאָסענער, דאָס פייער אין לאַמפּ ווערט אַזוי ווי קלענער און דער מומעט הענט קלאַפּן שוין ערגעץ אין שלאָפּצימער איבער קישנס און פּערענעס. אין שטוב איז שטיל און עס שווימט נאָר ארום, ווי אַ גרויסע פּליג, דעם פעטערס נאָז-זמ'ל. זיינע יינגלעך זיצן מיט פאַרשלאָפּענע אויגן און פאַרקוועטשטע ליפּן און דאָס מיידל שטייט פאַר'ן וואַנט-שפיגל מיט שפּילקעס אין מויל און לאָזט זיך פּונאַנדער די האָר. פון שלאָפּצימער דערנענט זיך די מומע מיט אירע קלאַפּן-דיקע הענט. באַלד מאַכט זי אַ ברייט הויך געלענער נעבן פענסטער און קלאַפט עס צו. דאָס איז אַ געלענער פאַר משה'לען.

— דו וועסט דאָ שלאָפּן, משה'לע, — זאָגט די באַבע מיט איר קייענדיקן קול און גיט אים אַ קוש אין קאָפּ. — ביי אַיך לייענט מען קריאת-שמע פאַר'ן שלאָף? לייען דאָ אויך, משה'לע, טייל זיך נישט.

צענטעס קאפיטל.

די באַבע גייט-אַרויס פון צימער פאַוואַליע, לאַנגזאַם, מיט אירע נישט-געבויגטע קני און דער פעטער מאַכט-צו די פענסטער. — דו ווייסט, משה-געצעלע, — ווענדט ער זיך פלוצלינג צו משה'לען און לייגט אים צו אן איבעריקן נאָמן. — ביינאַכט וועט זיין אַ שלאַקסרעגן... אלע שטערן זענען צעלאָפן געוואָרן, ווי האַ נער פאַר אַ קאַץ...

און צעלאָכט זיך מיט פאַרקוועטשטע אויגן. משה'לע פּאָלגט דער באַבען, און אַז ער לייגט זיך אויף זיין ווייכן געלעגער, מאַכט ער צו די אויגן און לייענט קריאת-שמע מיט אַ ריין האַרץ. נאָכדעם באַפּאַלט אים אַ געדיכטע שטילקייט צוזאַמען מיט אַ געדיכטער שוואַרצקייט פון אַ קליינשטעטלדיקער זומערנאַכט און ער ווערט תיכף איינגעשלאָפן. אים חלומ'ט זיך אַ וואַלקעלאַק מיט הינערשע פיס און מיט אַ גרינער צונג, אַ וואַלד מיט דריי בערן און אַכט מכשפות מיט רויטע פייערלעך אין די הענט אין אַ געדיכט שוואַרצער נאַכט, וואָס לייגט פאַר די אויגן ווי אַ באַרג פעך. פלוצלינג שפּרינגט-אַרויף דער וואַלקעלאַק אויף

די מכשפות, פארלעשט זיי די פייערלעך אין די הענט און הייבט. אן קלאפן אין א פויק. די קלעפ זענען אבער אזוינע שטארקע און שרעקלעכע, אז די ערד וויגט זיך און זינקט-אראפ, פונקט ווי זי וואלט זיך אפגעריסן פון איר שטענדיק ארט און פאלט-אראפ ערגעץ אין א תהום. משה'לע וויל אויסשרייען, אבער באַלד רייסט ער אויף מיט כח די אויגן, פונקט ווי עמעץ וואלט זיי אים פריער פארקוועטשט, און דערזעט מיט אמאל, אויף איין רגע, א בלענד-ליכטיקן דרויסן, וואָס ציטערט פון אימה'דיקע קלעפ, פונקט ווי מיליאָנען ריון וואָלטן זיך געראַנגלט אין דער לופטן, און אין דער ליכטיקייט, וואָס איז צעגאַסן אַרום זיין געלעגער, באַ-וועגט זיך עפעס אַ שוואַרצע פיגור מיט אַ ברענענדיק ליכט אין דער האַנט. אַ וויילע דאַכט זיך אים, אז די ערד זינקט נאָך אַראָפּ, ווי פריער אין שלאָף, און אז די שרעקלעכע קלעפ אין דרויסן זענען דעם וואָלקעלאַקס, וואָס קלאַפט אין פויק. אַבער די ליכטיקייט ווערט באַלד אַנטרונען, ווי אַ פּאָך פון אַ פליגל, און אז די קלאַפּעריי ווערט שטילער, דערהערט ער, ווי אַ שלאַקסרעגן, געוויגט פון ווינט, פאַטשט די פענסטער מיט אַ געוואַלטיקער קראַפט. אַ וויילע איז שטאַרקער די קלאַפּעריי, אַ וויילע דער שלאַקסרעגן, פונקט ווי ביידע וואָלטן זיך טוישן איינע נאָך די אַנדערע, און אַלע צוויי מינוט ווערט אַפּגעגאַסן די וועלט מיט אַזאַ אימפעט-ליכט, אז מען קאָן זען יעדעס טראַפּעלע רעגן.

עמעץ אַ שוואַרצער, מיט אַ געלער פלאַם פון א ליכט, בייגט זיך אָן צו אים, און משה'לע דערקענט די באַבען.

דו שרעקסט זיך?... — הערט ער איר קייענדיקן לשון צו-זאמען מיט אן אָטעם פון יענער וועלט — שרעק זיך נישט... נישטאָ זיך וואָס צו שרעקן, מין קינד... גאָט איז אַ גוטער. גאָט טוט אַרץ פון דעם מענטשנס טובה וועגן... שלאָף, שלאָף, משה'לע, אויב דו ווילסט, וועל איך זיצן נעבן דיר...

משה'לע ווייס נישט וואָס צו ענטפערן. איין זאך איז קלאַר, אז ער שרעקט זיך, און אין דעם שלאַקסרעגן, וואָס איז געמישט מיט דונערן און בליצן, זעט אים אויס דאָס הייזל, ווי אַ פאַפיר-הייזעלע וואָס קאָן אַ ליאָדע מינוט אומפאַרן. אים דאַכט זיך, אז

די ווענט וויגן זיך, אָז די פּאָדלֶאַגע טאַנצט און די פענסטער
 בייגן זיך אויס, ווי שטרוי אין אַ ווינט. אויסערדעם פעלן דאָ קיין
 וואַלקעלאַקעס אויך נישט. אָט שפּרינגט-אום איבער דער וואַנט אַ
 וואַלקעלאַק מיט אַ גרינער צונג און אַ צווייטער גייט איבער'ן
 באַלטן מיט'ן קאָפּ אַראָפּ. אונטער משה'לעס האָר לויפט-אַן אַ קאַל-
 טער שווייס און דער אָטעם האַקט זיך איבער. ער וויל עפעס
 זאָגן דער באַבען און קאָן נישט, אָבער אַז ער באַהערשט זיך
 עטוואָס, רופט ער זיך אָן צו דער באַבען שטיל און איינפאַך:
 — באַבע, איך שרעק מיך...

דעמאָלט זעצט זיך אַנידער די שוואַרצע פיגור אויף זיין
 געלעגער מיט'ן שטעקן אין איין האַנט און מיט'ן ליכט אין דער
 צווייטער. די דונערן און בליצן הערן נישט אויף, דער שלאַקס-
 רעגן פּאַטשט דאָס הייזל און די ערד נאָך שטאַרקער, נאָך גע-
 דיכטער. די וואַלקעלאַקעס מיט די גרינע צינגער מערן זיך און
 עס גלויבט זיך נישט, אַז דידאָזיקע שוואַרצע פיגור מיט'ן שטעקן
 און ליכט אין די הענט זאָל קאָנען באַשיצן פון זיי. אָבער אַ
 וואַרעמקייט גייט פון איר אויף, אַזוי ווי די וואַרעמקייט פון אַ
 פאַר'עקשניטן שטאַרקן מענטשן וואָס שטייט אויף דער וואַך, און
 משה'לע שפירט, אַז זי באַשיצט יאָ, אַז דער פחד טרעט-אַפּ. פאַ-
 מעלעך און זאַכט ווערט אַיינגעזונקען זיין יונג און מיד מח'ל אין
 דעם שוואַרצן רויך פון שלאַף.

צומאָרגנס שטייט ער אויף געזונט און פריש אין א
 שטוב מיט אַסך זון, און אַז ער כאַפט זיך אַראָפּ פון געלעגער
 און קוקט-אַרויס פון פענסטער, זעט ער, ווי די שטיינער אין גע-
 סל זענען אַרויסגערוקט פון זייערע ערטער און אַז די ווענט
 פון הייזער, וואָס שטייען אין שאַטן, זענען באַדעקט מיט גרויסע
 רעגן-פלעקן. אָבער אויף אַלץ ליגט עפעס אַ גלאַנץ פון אַ ניי און
 פריילעך לעבן. הינער, הענער, הינט, קעץ און חזירים און ציגן
 שפּאַצירן איבער'ן געסל און זוכן מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ אין דער
 פרישער אויסגעפּאַטשטער ערד. אונטער'ן הימל דרייען זיך טויבן
 און שוואַלבן און די לופט איז קלאַר און רייך, פונקט ווי אן
 אויסגעוואַשענע. עס איז אָנגענעם אַיינצואַטעמען דידאָזיקע לופט.

אין וועלכער עס שפירן זיך די קילע גראַז-ריחות פון אַ קליין שטעטל.

עס איז גאָך אייגנטלעך גאַנץ פרי, אָבער דער פעטער שווימט שוין אַריין פון גאַס מיט אַ זמרל אין גאַז. ער ציט די עקן באַרד און שמייכלט צו משה'לען מיט פאַרקוועטשטע אויגן. — האַסטו שוין געדאַוונט, משה-ירוחמ'ל? — גיט ער אומגע-ריכט אַ פרעג און שווימט תיכף ומיד אַריין אין צווייטן צימער. די מומע בראַקט און קלאַפט אין קיך, פונקט ווי אַ מאַשין, און באַלד קומט אַריין די באַבע מיט דעם פעטערס קינדער, און עס הייבט זיך אָן דער טאַג. די נעכטיקע פרעמדקייט איז אַנטרונען געוואָרן, און דעם פעטערס קינדער באַגעגענען אים, ווי אַן אַלטן באַקאַנטן, אָבער מיט יענעם שמייכלע אויף די ליפן, וואָס אַזוי קאָן גאָר שמייכלען אייגן בלוט צו אייגן בלוט.

משה'לעס שטעלט זיך אַנידער דאַוונען און סטאַרעט זיך נישט צו טראַכטן פון זייטיקע זאַכן. דאָס איז נישט לייכט. דער קאַפּ און דאָס האַרץ זענען פול מיט אַיינדריקן, וואָס שווימען אין אים גאָר אָן זיין רצון. אָבער אַ שטיק רואיק האַרץ גיט ער פאַרט אַוועק דעם דאַוונען, אַ שטיק רואיק האַרץ, וואָס ליגט אין אים ערגעץ, ווי אַ גרין אינוועלע צווישן שווימענדיקע כוואַליעס. גאָכ'ן דאַוונען קוקט ער בעסער אַרום די שטוב, און אַז ער גייט צום ערשטן מאָל אַריין אין צווייטן צימער, דערזעט ער פאַליצעס מיט ביכער, פונקט ווי ביים טאַטן. אָבער דאָס זענען אַנדערע ביכער — יידעשע, אויף עברי-טייטש. עפענט ער איין בוך אין אַ שיינעם אַיינבונד, לייענט ער: „אַ פריש, געשמאַק ווינטעלע האָט פאַמע-לעך געבלאָזן און פון די וואַלקנס, פונ'ם שטורמווינט איז נישט געווען אפילו קיין זכר. דער אָפגע'טובל'טער אויסגעפּוּצטער וואַלד איז געשטאַנען ווי אַ חתן-בחור אין אַ נייער גרינער זופּעצע, גש-מאַכט ערשט אין פּרילינג און געשיינט, געלויכטן, ווי דער ליכ-טיקער מאָרגנשטערן, וואָס האָט, לויפנדיק פאַראויס, געבראַכט די פּרילעכע בשורה, אַז אַט באַלד קומט צופאַרן די זון — די טייערע גאָלדענע מתותנת'סע, און די חתונה וועט זיך אָנהייבן... וואָס איז דאָס פאַר אַ בוך? וואָס זענען עס פאַר אַ ווערטער? גאָר פריש

גאָר ניי קלינגט עס אים, פונקט ווי אַ מכשף וואָלט אים אַריינגע-
צויגן אין אַן אַנדער וועלט. עפנט ער אויף אַ צווייט דיק בוך,
לייענט ער ווידער:

איז געווען אמאָל אַן עילוּ,
נישט געקענט די וועלט אפילו,
נישט געווען אין קלאַס.
פרום דער טאַטע, פרום די מאמע,
די משפחה — לומדים טאנע,
גאָר פון עקסטען פאַס...

משה'לע קומט ערשט צו זיך, ווען ער האָלט שוין אין
האַנט דאָס דרייסיקסטע בוך. דאָס בלוט ברענט אין אים: ליי ענען.
אַבער וואו קאָן מען דאָ לייענען? אָט איז די באַבע. אין אירע
אַלטע אויסגעקוקטע אויגן איז צונויפגעזאַמלט דאָס לעצטע ביסל
לעבן און ליבע און זי קוקט אויף אים ווי דריי מאמעס צוזאַמען.
זי קוקט אויף אים — און עס דאַכט זיך, אַז זי וויל אים אַריי-
נעמען אין זיך, אין איר אַלטן גוף אַריין. פונקט ווי אין אַ שטי-
בעלע, און פאַרשליסן אים דאָרטן און פאַרבאַרגן, אַז קיינער זאָל
אים נישט אַרויסזען. און משה'לען זעט זי שוין נישט אויס אַזוי
אַלט און ער שפירט שוין אויך נישט אַרום איר דעם ריח פון
יענער וועלט. איצט שפירט ער שוין פון איר דעם ריח פון זיין
אייגענעם טאַטן און דעם ריח פון זיך און זיין היים, וואָס איז
קענטיק, אומבאַמערקט איבערגעטראָגן געוואָרן פון דאַנען אַהין.
און ער ווייס שוין פאַראויס, אַז ער האָט זי ליבער פון טאַטן און
דער מאַמען, אַז ער האָט זי ליבער פון זיך אַליין און פון אַלץ
אין דער וועלט. עס איז גוט צו זיצן געבן איר, ווי עס איז גוט
צו שפירן, אַז מען איז ערלעך, אז עס איז דאָ אַ גאָט אויף דער
וועלט און אַז אין דרויסן שיינט גאָטס זון. און עס איז גוט צו
הערן איר אַלטן קייענדיקן לשון, ווי עס איז גוט צו הערן אַ פלייט
און אַ טרעל פון אַ פרימאָרגן-פויגל. צוליב דער באַבען אַליין האָט
זיך געלוינט צו קומען, צוליב דער באַבען אַליין איז פדאי געווען
די נסיעה.

און דאָס, וואָס די באַבע איז אַלט דרייאַונגנינציק יאָר, האָט אויך עפעס אַ גרויסע באַדייטונג פאַר משה'לען. דרייאַונגנינציק יאָר קאָן נישט לעבן אַ מענטש, אָבער די באַבע לעבט. די לעצטע יאָרן האָט איר גאָט, קענטיק, ספעציעל געשענקט, און אַ ליאַדע מינוט קאָן ער זי רופן צו זיך, די באַבע באַדאַרף אַלואַ נישט קראַנק ווערן. כדי צו שטאַרבן ווי אַלע מענטשן. די באַבע קאָן נאָר דעמאָלט שטאַרבן, ווען גאָט וועט זי רופן צו זיך; שטייט זי אַלואַ אין אַן ענגער פאַרבינדונג מיט גאָט, מיט איין פוס אויף דער וועלט און מיט'ן צווייטן אויפ'ן הימל, און גאָט האָט זי שטענדיק אויפ'ן אויג. אויב אַזוי, איז זי דאָך נאָך גרעסער און הייליקער פון אַ צדיק, וואָרום זי געפינט זיך אי אויפ'ן הימל, אי אויף דער ערד. דאָס אַלץ האָט פאַר משה'לען גאָר אַ באַזונדער זין. און בשעת ער שטייט נעבן איר, דאַכט זיך אים שטענדיק, אַז אַ האַלבער גוף אירער לעבט אויפ'ן הימל און דער צווייטער אויף דער ערד.

אירע אַלטע אויגן טונקען זיך עפטער איין אין אים, ווי אַ שאַטן אין אַ קלאָר וואַסערל:

— אפשר וועסטו עפעס עסן?

אין אַ וויילע אַרום:

— אפשר וועסטו זיך צולייגן אַפרוען?

און דערנאָך ווידעראַמאָל:

— דרויסן איז אַ שיינער טאָג, משה'לע. אפשר וועסטו גיין

צום גלח אין גאָרטן?

די אַלטע אויגן טונקען זיך און טונקען זיך אין אים, און אים דאַכט זיך, אַז ער וואוינט אין איר, אין אַט דעם אַלטן גוף, חי אין אַן אַלט שטיבעלע, און עפעס אַ וואַרעמקייט, ענלעך צו אַ גרויסן תענוג, נעמט אים דורך אַלע גלידער.

און עפטער, בשעת דאָס יינגל ויצט פאַרטראַכט איבער אַ

בוך, הייבט זי גאָר אַן דערציילן:

— אמאָל אין אַ וואַלד געוואוינט, משה'לע... אַ טייך איז

דאָרט דורכגעגאַנגען און אויפ'ן טייך איז אַ מיל געשטאַנען און אין מיל האָט מען תבואה געמאָלט... דאָס ראָד האָט געקלאַפט,

דער שטיין האָט געמאָלט און אַרום דער מיל איז אין הויכן גראָז
 דער זיידע אַרומגעגאַנגען... יונג איז געווען דער זיידע, אויף אַ
 פידל געשפילט, און דער פריץ לאַסקע האָט אים זייער טייער גע-
 האַלטן... קיין דאַנציק האָט ער אים איינגעמאָל מיט אַ שליחות גע-
 שיקט... נאָר דו, זאָגט ער, מוזט סאָרן, איך האָב גישט קיין אַנדערן
 מיט אַזא קאַפּ און אַזוי ערלעך... פאַר, זאָגט ער, קיין דאַנציק,
 נא דיר אַ פאַפיר... איז דער זיידע קיין דאַנציק געפאָרן און האָט
 מיר אַ שנירל פערל געבראַכט... אָבער, משה'לע, דער זיידע איז
 שוין לאַנג גישטאָ און די פערל זענען אויך גישטאָ... דער זיידע
 איז צו גאָט אַוועק... אַ יונגער צו גאָט אַוועק... איך לעב שוין
 באַלד דריי מאָל, וויפיל דער זיידע האָט געלעבט... און די פערל
 משה'לע, און די פערל...

און אַ קלאָרע טרער, ווי אַ טראָפעלע טוי אויף אַ גראָ
 צווייגל, איז אַרויסגעפאלן פון איר אלט אויג און זיך פאַרהאַלטן
 אין אַ קנייטש פון די באַקן.

— באַבע... — זאָגט משה'לע פלוצלינג מיט אַראָפּגעלאָזט
 אויגן און נעמט אָן איר בייניקע טרוקענע האַנט.
 — וואָס, משה'לע?

— איך... איך האָב אייך ליב...
 און ביי משה'לען ווייזן זיך אויך טרערן אין די אויגן.

